

ČASOPIS ZA KULTURU HRVATSKOGA KNJIŽEVNOG JEZIKA
IZDAJE HRVATSKO FILOLOŠKO DRUŠTVO
GOD. 60., posebno izdanje, BR. 2. – 4., str. 41. – 160., ZAGREB, travanj 2013.

Hrvatski se jezik voli znanjem.

BIVŠE VIJEĆE ZA NORMU HRVATSKOGA STANDARDNOG JEZIKA¹

Vijeće za normu hrvatskoga standardnog jezika bilo je legitimirano stručno tijelo pri Vladi Republike Hrvatske, pri njezinu Ministarstvu znanosti, obrazovanja i športa. Osnovao ga je 14. travnja 2005. ministar Dragan Primorac i dao mu zadatak da skrbi o hrvatskome standardnom jeziku. Aktom o osnivanju Vijeću se izričito stavlja u zadatak:

- voditi sustavnu stručnu skrb o hrvatskome standardnom jeziku
- raspravljati o aktualnim nedoumicama i otvorenim pitanjima hrvatskoga standardnog jezika
- upozoravati na primjere nepoštivanja ustavne odredbe o hrvatskome kao službenome jeziku
- promicati kulturu hrvatskoga standardnog jezika u pisanoj i govornoj komunikaciji
- voditi skrb o mjestu i ulozi hrvatskoga standardnog jezika s obzirom na proces integracije Republike Hrvatske u Europsku Uniju
- donijeti rješenja s daljnjim normiranjem hrvatskoga standardnog jezika
- pratiti jezičnu problematiku i utvrditi načela u pravopisnoj normi.

¹ Rad je objavljen u 5. broju 59. godišta Jezika (2012.). Budući da čini logičnu cjelinu sa zapisnicima Vijeća, objavljuje se ponovno.

Vijeće je bilo sastavljeno od predstavnika svih ustanova vrhunski relevantnih za rad s hrvatskim standardnim jezikom u Republici Hrvatskoj. Bili su izabrani u svojim ustanovama i na temelju toga izbora ministar Primorac ih je imenovao za članove Vijeća. To su bili, svi izabrani u svojim ustanovama:

- Akademik Mislav Ježić, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb
- Prof. dr. sc. Ivo Pranjković, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
- Prof. dr. sc. Dunja Pavličević-Franić, Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
- Dr. sc. Mirko Peti, Matica hrvatska, Zagreb
- Prof. dr. sc. Ljiljana Kolenić, Filozofski fakultet Sveučilišta u Osijeku
- Dr. sc. Dunja Brozović Rončević, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb
- Prof. dr. sc. Marija Turk, Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci
- Prof. dr. sc. Branka Tafra, Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu
- Prof. Tomislav Ladan, Leksikografski zavod „Miroslav Krleža“, Zagreb. Poslije njegove smrti godine 2008. u Zavodu je na njegovo mjesto izabran vanjski suradnik prof. dr. sc. Marko Samardžija.
- Prof. dr. sc. Mile Mamić, Odjel za kroatistiku i slavistiku Sveučilišta u Zadru
- Prof. dr. sc. Ivan Zoričić, Filozofski fakultet Sveučilišta u Puli
- Prof. dr. sc. Joško Božanić, Odjel za humanističke znanosti Sveučilišta u Splitu

Sve njih, izabrane kao predstavnike svojih institucija, imenovao je ministar za članove Vijeća. Jedino je po svojem izboru imenovao za člana Vijeća potpisnika ovih redaka i povjerio mu da ga kao imenovani predsjednik vodi. Kao njegova zamjenika imenovao je, također po svojem izboru, iz redova članova Vijeća akademika Mislava Ježića. Uz pristanak Ministarstva oslonjena je logistika Vijeća na Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje u Zagrebu.

Na dan 8. svibnja 2012. ministar Znanosti, obrazovanja i sporta Željko Jovanović donio je odluku o ukidanju Vijeća za normu hrvatskoga standardnog jezika. U službenom tekstu odluke nema obrazloženja. U medijima se moglo pročitati da ministar smatra kako se normom hrvatskoga standardnog jezika trebaju baviti institucije kojima je to zadatak. To obrazloženje zanemaruje činjenicu da su upravo te institucije preko svojih izabranih i njima odgovornih predstavnika bile prisutne u Vijeću i upravo djelujući u njem bile koordinirane. Teško je dakle pretpostaviti da ono izriče pravu motivaciju za ukidanje Vijeća.

Vijeće se u svojem radu nije pragmatički ograničilo na aktualne normativne prijedore, od kojih su javnost najviše zaokupljali pravopisni, nego je zaključke koje će donositi kušalo utemeljiti na razumijevanju položaja hrvatskoga književnog jezika u hrvatskoj jezičnoj zajednici i njezinu odnosu prema njemu.

Tu se kao prvo postavlja pitanje je li hrvatski jezik doista do kraja standardiziran i nije li Vijeću zadatak da dovršava njegovu standardizaciju koja je ostala nedovršena. Tim se pitanjem Vijeće kao posebnom točkom dnevnoga reda nije bavilo jer je

polazilo od toga kako se samo po sebi razumije da je hrvatski jezik standardiziran. Da nije, ne bi zapravo moglo biti ni Vijeća za normu hrvatskoga standardnog jezika, kako ga je službeno nazvao njegov osnivač, nego samo za njegovu standardizaciju. Ipak, treba razmišljati i o tome jer je u našoj jezičnoj zajednici, u jednom dijelu njezinih pripadnika, prisutno mišljenje, ili još prije osjećaj, da hrvatski jezik i nije standardiziran, nego da to treba tek učiniti.

Tako sam poslije jednoga predavanja u Akademiji u kojem sam vrlo odlučno rekao da hrvatski jezik jest standardiziran, i to uspješno, doživio da je jedna kolegica iz slušateljstva poslije toga predavanja u osobnom i nevezanom razgovoru sa mnom jednako odlučno zastupala mišljenje da nije standardiziran, i kad ja nisam popuštao, pozvala se je na to da sam ja u svojem predavanju rabio riječ *obvezatno*, a drugi predavač, također akademik, riječ *obavezno*. Pa kad dva akademika govore jedan ovako, a drugi onako, kako onda hrvatski jezik može biti standardiziran?! Rekao sam da ću ja uvijek rabiti samo riječ *obvezatno* jer je ona moj izraz i jer mislim da je bolja, ali nikada ne ću izvaditi crvenu olovku da drugom ispravim *obavezno* u *obvezatno* jer je i to u okviru hrvatskoga jezičnog standarda. A standardiziranost ne znači da nema nikakva izbora, ako samo ostaje u okvirima standarda. U svim je standardnim jezicima tako, ali čini se da je nekima u našoj jezičnoj zajednici psihički potrebno vjerovati kako hrvatski jezik nije standardiziran.

Već je s toga razloga potrebno razmatrati i to pitanje. A meni se to pokazuje potrebnim i stoga što je jedan američki kolega ustvrdio da je činjenica što je osnovano Vijeće za normu hrvatskoga standardnog jezika već samo po sebi nepobitan dokaz da hrvatski jezik nije standardiziran. To je, dakako, bezdan nesporazum, svojevrsna potvrda one narodne izreke da *sit gladnu ne vjeruje*. Veliki jezici, već dugo standardizirani, koji su razvili bogatu i raznovrnu porabu na svim područjima o kojima se danas u našoj civilizaciji govori, jezici kakav je upravo engleski, rješavaju pitanja što se zbog uvijek sve novih zadataka koji se pred njih postavljaju i njima javljaju lako i usput, u hodu, kako se kaže, i nema za njih mnogo razloga izričito se baviti time. Hrvatski jezik nije u takvu položaju, kao i drugi jezici koji su kraće nego francuski ili engleski standardni, koji do sada nisu razvili tako raznovrnu i raznoliku porabu, koji se moraju u kratko vrijeme uvesti na područja na kojima prije nisu bili primjenjivani, a izraz su na tim područjima do tada oblikovali samo drugi jezici, takvi jezici, pa među njima čak i njemački, moraju voditi svjesnu brigu i izričito raspravljati o prilagođivanju svojih jezičnih standarda tim potrebama.

Zbog toga je potrebno brinuti se sustavno o normi hrvatskoga književnog jezika i raspravljati izričito o njoj i bez obzira na one, zapravo sasvim suvišne i svojim predmetom beznačajne prijepore koji su u nas nastali i ugrizli se duboko u tkivo jezične svijesti oko rješenja nekih zapravo slabo važnih pravopisnih pitanja koja su kako je tekla novija jezična povijest dobili veliko simbolično značenje, pa sada oko njih nije moguće postići suglasje kulturne javnosti i jezične politike.

Vijeće, ako je htjelo raditi na visini svojega zadatka, nije se smjelo od početka sasvim usredotočiti na to i na to ograničiti svoj vidokrug. Moralo je zahvatiti u svu širinu problematike hrvatskoga književnog jezika i posebno njegova standardiziranog oblika i njegova zbiljskog položaja u hrvatskoj jezičnoj zajednici. Vijeće je stoga upravo tako i pristupilo svojem radu.

Na prvoj sjednici (13. svibnja 2005.) ustvrdilo je da započinje posao od bitne važnosti za narodnu kulturu i za sav narodni život. Ustvrdilo je nadalje da hrvatski jezik ima svoju standardnu normu, pa standardizacija jezika nije i ne može biti zadatak Vijeća. Ipak, dva su razloga da se Vijeće bavi normom hrvatskoga standardnog jezika. Najprije tu valja spomenuti da je u naravi svakoga standardnog jezika da se stalno mora prilagođivati sve novim situacijama i razvijati se kako bi bio dorastao sve novim zadacima što mu se postavljaju u njima, a da se pri tome ne razgradi njegova standardnost. Tako se otvaraju sve nova pitanja i nastaju nedoumice oko njih, pa ima posla za stručno tijelo koje to prati i s pogledom na cjelinu prosuđuje i usmjerava. Taj je razlog za postojanje Vijeća univerzalan. Vrijedi u većoj ili manjoj mjeri za sve standardne jezike.

Drugi je razlog taj što je, koliko god imamo valjano izgrađen i dobro razvijen jezični standard, odnos hrvatske jezične zajednice prema njemu duboko poremećen. Nedostaje joj uravnotežene jezične svijesti i samosvijesti. Posljedica je to puta kojim je prošla hrvatska jezična standardizacija te ideoloških zasada u znaku kojih je ostvarena. Bit će da upravo odatle dolazi to što, premda nema znatnijih otvorenih pitanja oko hrvatskoga jezičnog standarda, oko njega ipak nastaju prijepori, pa se od njih uznemiruje i javnost. Taj pak razlog proizlazi iz osobitih hrvatskih jezičnih prilika. Vijeću se stoga postavljao zadatak da sve to pažljivo razmotri i temeljito raspravi, te potakne razjašnjavanje tih odnosa i uravnoteživanje shvaćanja o svojem standardnom jeziku u našoj kulturnoj javnosti.

Na daljnjim je sjednicama Vijeće došlo do zaključka da je mnogim pripadnicima hrvatske jezične zajednice teško hrvatski standardni jezik doista i potpuno prihvatiti kao svoj. Ili ga sumnjiče kao tuđ, srpski, i traže pravi hrvatski standardni jezik, za koji osjećaju da im je uskraćen i od njih prikrivan, ili ga doživljuju kao zator svoje zavičajne jezične izražajnosti ili opet smatraju, izricali to ili ne, da se standardni jezik u Hrvatskoj treba posve uklopiti u krug šire južnoslavenske standardnojezične komunikacije i tu se što manje isticati svojom vlastitošću, pa tako i ne treba svoje standardnosti. I oni hrvatski standardni jezik kakav je u Hrvata izrastao i kakav funkcionira ne prihvaćaju doista kao svoj.

Sve to dolazi od puta kojim je prošla hrvatska jezična standardizacija. Taj nije bio povučen ravno, u mnogome je tekao kolebljivo. Nije bilo društvenih snaga da odlučno ponesu dostignuta rješenja. Potpun i konačan proboj ostvario je tek narodni preporod. Nadovezujući se na nj, zagrebačka je filološka škola oblikovala standardnu normu, ne gubeći iz vida bitne pretpostavke i obilježja prijedena puta: književnojezičnu

konvergenciju u uvjetima trodijalekatske raznolikosti i prevlast štokavske sastavnice u njoj, ne same po sebi, nego tek u toj dinamičkoj cjelini, prevlast proizašlu iz unutrašnje logike njezinih silnica.

Takav je standard ostajao otvoren prema dijalektima i, dakako, utemeljen u pisanoj književnosti, a ta je u nas uvijek u velikoj mjeri uključivala i usmenu, „narodnu“, kako se uobičajilo zvati ju, ali joj ta nikada nije bila vrhovni kriterij, nego je to bio i ostao upravo pisani uzus.

No zagrebačka filološka škola nije dovršila standardizaciju. I opet nisu dotekle društvene snage. Tu je zadaću samouvjerenom bezobzirno, ali i funkcionalno uspješno izvršila škola hrvatskih vukovaca. A njezini su nazori i načela bili bitno drukčiji, nadmoćni i po tome što su bili u skladu s pogledima koji su tada potpuno prevladavali u europskom jezikoslovlju, pogledima mladogramatičara, a upravo ta ih je škola uvela i u nas. Po njima je samo organski narodni govor doista jezik. Sve književno je umjetno i stoga neautentično. Nije pravi jezik.

Tako je za vukovce hrvatski standardni jezik tek novoštokavski ijekavski dijalekt, stiliziran kao književni jezik. Uistinu je to, međutim – baš obratno – hrvatski književni jezik, potekao iz trodijalekatske dinamike, koji izvire iz djela pisaca poput Kačića, Reljkovića i bosanskih franjevaca i po tome je nedvojbeno hrvatski, napokon standardiziran u novoštokavskoj ijekavskoj stilizaciji. Što je bio, to je taj jezik i ostao, ali su prevladavajuća shvaćanja hrvatskih vukovaca, koji ga nisu gledali u tom sklopu, nužno poremetila odnos hrvatske jezične zajednice prema njemu. To je drastično pojačano shvaćanjem, prisutnim u ostacima još i danas, i to ne samo u Srbiji, da je svaka štokavština, a pogotovu novoštokavština, upravo srpski jezik, i samo to.

Pogledi škole hrvatskih vukovaca nepovoljno su se odrazili i na njihov stav prema izgradnji civilizacijskoga rječnika, bitnoj sastavnici svakoga standardnog jezika. Odbacivali su izgradnju koja je u hrvatskom književnom jeziku tekla još od srednjega vijeka, obogatila se i ojačala za renesanse, baroka i prosvjetiteljstva i onda silno intenzivirala u devetnaestom stoljeću. Odnosili su se prema svemu tomu odbojno, mjerili neprimjerenim mjerilima.

Pokušaj da se zaustavi izgradnja hrvatskoga civilizacijskog rječnika s pripadnom frazeologijom i tako ostavi slobodan prostor za neki drukčiji civilizacijski rječnik ostao je, sve u svemu, bezuspješan. Hrvatska standardnojezična praksa tu se pokazala nadmoćnom dogmatizmu škole hrvatskih vukovaca. Tako je bilo uvelike i s književnojezičnom stilistikom. Ali je došlo do pogubnoga rascjepa između hrvatske književnosti i normativne filologije. Taj se rascjep počeo zatvarati tek od šezdesetih godina dvadesetoga stoljeća, ali mu se posljedice osjećaju još i danas, osobito u nastavi hrvatskoga jezika. Sve to ozbiljno remeti odnos hrvatske jezične zajednice prema standardnomu jeziku.

Pomoći se tu može samo ako se u kulturnoj, znanstvenoj i prosvjetnoj javnosti to napokon obznani, objasni i postavi na pravo mjesto tako da se ne može prečuti. To pak, naravno, ne znači pomak prema obnovi norme zagrebačke škole jer to niti je lako izvedivo niti je potrebno, nego znači samo to da se naša jezična norma, takva kakva jest, tamo gdje se pod utjecajem vukovaca pregrubo zatvara prema neštokavskim dijalektima ili prema hrvatskoj književnosti prestane primjenjivati i na odgovarajući način promijeni. To traži energičan duhovni zaokret u odnosu prema normi, a ne zaokret u samoj normi, zaokret u prosvjetnoj politici i osobito u nastavi hrvatskoga jezika i književnosti, sada kao nerazdvojne i skladne cjeline. Lakšega puta nema.

Vijeće se nadalje bavilo raznolikošću hrvatskoga jezika, njegovom tronarječnosti. Standardni lik hrvatskoga jezika nadsvođuje tri hrvatska narječja. On je velika i neprocjenjivo vrijedna stečevina. Stvorena je mučno i teško. A tek ona nam omogućuje da se o svemu sporazumijevamo glatko i bez ikakva trenja, da jedan savršeno razumije što mu govori drugi, pa bilo odakle s hrvatskoga prostora potjecali. To je za sve nas bitno važno. Stoga taj standardni jezik valja pomno učiti i brižljivo njegovati. Učiti ga moramo svi. Nije jednak nikojemu govoru ikojega narječja, nitko ga nije naučio od majke. Ali koliko god valja biti svjestan njegove velike vrijednosti, posve je neprimjereno u „dijalektu“ gledati nekakav loš, pokvaren i bezvrijedan jezik. Jezik koji je najbolje odbaciti, a u svakom slučaju nešto drugorazredno, nešto bez punoga dostojanstva. Treba reći glasno da to nije tako, glasno da se ne može prečuti. Naprotiv, bez svojih narječja u živu govoru i u književnosti hrvatski jezik gubi mnogo od svoje vrijednosti. Gube svi, a ne samo oni kojima je potisnuto narječje pravi materinski jezik. Stoga svi imaju dobra razloga da se odlučno usprotive takvu shvaćanju. To treba biti jedan od nosivih stupova naše jezične naobrazbe i svake nastave hrvatskoga jezika.

U svojem standardnome liku hrvatski jezik baštini bogatstvo izražajnih mogućnosti svih triju svojih narječja, a od kada je stiliziran novoštokavski valja da u takvoj stilizaciji zrcali sve to bogatstvo. Tomu su pak hrvatska leksikografija, gramatika i pravopis u većini filoloških škola redovito i težili.

Tri narječja tri su lica hrvatskoga jezika. Svako je od njih jezik. Svako je od njih hrvatski jezik. A taj je opet s ta tri svoja lica u svojoj unutrašnjoj dinamici jedan i nedjeljiv, kako je rekao jedan suvremeni gradišćanski hrvatski pjesnik.

Vijeće je priopćenja o svojem radu i zapisnike sa sjednica objavljivalo na mrežnim stranicama Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Rad mu je tako bio potpuno javan. No dnevni tisak nije to pratio s razumijevanjem. Tako se u utjecajnim novinama moglo pročitati kako je Vijeće došlo do zaključka da su „Hrvati poremećeni“ i da se bavi time da objavljuje kako su hrvatska narječja čakavsko, kajkavsko i štokavsko, što i svi osnovnoškolci znaju. Pokazivalo se jasno: netko vrlo utjecajan koji je nadzirao medije bio je Vijeću potpuno nesklon.

Standardni jezik, svaki, određen je putem kojim je nastajao, obilježen time kako se je izgrađivao. I tu su shvaćanja hrvatskih vukovaca djelovala nepovoljno za slobodan i pun razvoj hrvatskoga standardnog jezika. U duhu intolerantnoga dijalektalnog purizma, orijentiranog prema istočnim novoštokavskim govorima, hrvatski su se izrazi neprimjereno obilježavali kao provincijalni, zastarjeli, knjiški i neopravdano se tražilo da se izbjegavaju i potiskuju u porabi. Tu je potreban odlučan zaokret.

Ako koji izraz jest starinski, to ne znači i da je zastario, kako se u nas sve do danas uči, i da ga zato treba izbjegavati. Naprotiv, valja ga rabiti, ali, dakako, kao ono što jest, kao starinski, tamo gdje je to umjesno i daje izrazu poželjnu boju i ugođaj. I valja njegovati osjetljivost za to kada je takva poraba umjesna i poželjna, a kada nije. Tek to je prava jezična naobrazba. I u tome nam je težiti izvrsnosti i širiti ju među izobraženima, koliko je to samo moguće. Tek tada će hrvatski jezik u standardnoj stilizaciji pokazati svoje pravo lice. I hrvatska se jezična zajednica više ne će tuđiti od njega.

Vijeće je zatim, ne osvrćući se na pritisak medija i onih koji su stajali iza njih, pristupilo razmatranju pravopisnih pitanja. Prvo je pomno razmotrilo odnos morfološkog pravopisnog načela, u nas krivo nazvanog „korijenskim“, i fonološkoga, u nas krivo nazvanoga „fonetskim“. A onda je došlo do zaključka: Kako je u hrvatskome pravopisu od zadnjega desetljeća 19. stoljeća ne posve dosljedno, ali čvrsto primijenjeno fonološko načelo, a ono se u hrvatskom pravopisu može provoditi dosljednije od morfofonološkoga, nema baš nikakva razumna razloga danas dirati u tu tradiciju.

Tek nakon toga načelnog zaključka Vijeće je pristupilo razmatranju pojedinih pravopisnih pitanja koja su danas u javnosti prijeporna. Prvo je razmotrilo pitanje dentala pred afrikatama. Suprotstavljenost morfofonološkoga pravopisnog načela fonološkomu i razloge sklonosti prema jednomu ili drugomu od njih izazivaju i zaoštravaju nesporazume oko pisanja dentalnih okluziva pred afrikatama. Prema fonološkome pravopisu kakav je u nas od šestojanuarske diktature s prekidima bio na snazi, piše se množina od riječi kao *patak, predak, hitac, mladac* tako da se dentalni okluziv i afrikata, koji su se sad našli jedno pored drugoga, označuju samim slovom za afrikatu: *paci, preci, hici, mlaci*. Vokativ jednine tih imenica piše se po tom propisu *pače, preče, hiče, mlače*. Dativ pak i lokativ od *bitka* piše se *bici*. Drugi se takvi primjeri javljaju u tvorbi riječi. Tako se deminutiv na *-ce* od *korito* piše *korice*.

Na takav smo se pravopisni propis više manje naviknuli, to smo učili i mnogi su to dobro naučili. Ipak se protiv takva pisanja javlja i spontan otpor. Čak među bolje pismenima bilo je onih koji su mislili da takve oblike treba pisati s dentalnim okluzivom. A nije malo ni onih koji su se, premda su to dobro naučili, morali svladavati da pišu po tome propisu. Osobito je nelagodno pisati i čitati u *bici kod Siska 1593*.

Mislilo se, dakako, da je to pisanje u skladu s fonološkim načelom, da ga ono upravo zahtijeva, jer se ti oblici, kako se piscima pravopisâ činilo, tako i izgovaraju.

Eksperimentalno je fonetsko istraživanje, međutim, pokazalo egzaktnim mjerenjem da se tu ne izgovara obična afrikata, nego nešto produljena. Ono što se po tome pravopisu pisalo *dodaci* ne izgovara se jednako kao *junaci*. Po fonološkome načelu trebalo bi tu pisati *dodacci*. No udvajanje suglasnika kako bi se označilo da su produljeni nije uobičajeno u hrvatskoj grafiji. Primjerenije je onda pisati *odatci*, to više što afrikata *c* i nije drugo nego sliveno *ts*, što je također eksperimentalno dokazano, pa je *tc* upravo produljeno *c*. Kod imenica na *-dak* i *-dac* primjereno je pak u pisanju (ne u izgovoru) odustati od jednačenja po zvučnosti i pisati *-dci* isto onako kako se od toga jednačenja odustaje kada se piše *predsjednik*. Od toga je zapisani lik razgovjetniji.

Posebno je važno tu istaknuti da pisanje *patci*, *predci*, *hitci*, *mladci* i u vokativu jednine *patče*, *predče*, *hitče*, *mladče* nije morfofonološko, nego tek dosljednije fonološko pisanje. Propis o pisanju samom afrikatom proizlazi iz površne fonološke interpretacije zbiljskoga izgovora i isto tako površne interpretacije spontanoga shvaćanja toga izgovora samih govornika. Takva promjena pravopisnoga propisa nije, naravno, prijelaz na morfofonološko pravopisno načelo. Nema tu baš nikakva razloga da se pri tome uzbune oni koji se, iz razumljivih razloga, groze od „korienskoga pisanja“.

Takvim se propisom i povećava transparentnost zapisanih oblika. Po starome se propisu ne razlikuje *mladci* od *mlatci*, *letci* od *ledci*, *zalistci* od *zalisci*, što je i opet množina i od *zalisak* (anatomski naziv) i od *zalizak* (frizerski naziv), pa je tako i samo dvoznačno. A ako se množina od *listak* piše *lisci*, ne razlikuje se od množine imenice *lisac*. Takvih je primjera, naravno, mnogo više.

Očit je dakle dobitak od promjene kojom se propisuje pisanje što zadržava dentalni okluziv pred afrikatom. Dobitak je to i za dosljednost primjene fonološkoga pravopisnog načela i za transparentnost slike zapisanih riječi. Po tome je to izrazito poboljšanje pravopisne norme. Ono se pak plaća naporom koji je potreban za odvikavanje od staroga i privikavanje na novo i zabunama koje to može kratkoročno izazivati. Uostalom, i na pisanje bez dentala pred afrikatom trebalo se prije kroz dulje vremena navikavati. No ono novo na koje se tu treba privikavati u skladu je s intuitivnim shvaćanjem glasovnoga lika tih riječi i njihovih oblika kakvo je u mnogih, ako već ne i svih govornika. Tu je dobitak znatno veći od cijene koja se plaća za nj. A to što se takvim pisanjem izlazi iz okvira novosadskoga pravopisa, iako samo po sebi nije dobitak, samo po sebi nije niti gubitak. Tko možda ipak tako misli, morao bi to hrvatskoj jezičnoj zajednici i obrazložiti. Nema dakle valjana razloga da se takvo pravopisno rješenje odbija. Oko toga je Vijeće postiglo konsenzus. Razlika je u mišljenju bilo i samo oko podrobnosti primjene.

Manje se je Vijeće približilo konsenzusu raspravljajući o tome treba li pisati sastavljeno *neću* itd. ili rastavljeno *ne ću* itd. To je pitanje, kako svi znamo, u javnosti podizalo burne valove. Kao predsjednik Vijeća argumentirao sam na njegovoj sjednici o tome rekao ovako: „Radi se o slijedu dviju riječi, proklitike i enklitike,

niječnice *ne* i jednoga od enklitičkih glagolskih oblika *ću, ćeš ...*. Taj sustav je dobro opisao već 1871. Veber u svojoj gramatici: u prezentu pomoćnog glagola *hotjeti* bira se između punih i pokraćenih oblika, a iza niječnice dolazi samo pokraćeni. To su dvije riječi od kojih svaka za se može stajati i u drugim sintagmatskim postavama, tako: *To ne znam* i *Sad ću (ćeš ...) reći*. Takve se riječi kad stoje uzastopno u nas pišu odvojeno. Za razliku od nekih drugih jezika, npr. litavskoga, a i od nekoga starijega hrvatskog pisanja, to se pravilo u hrvatskom pravopisu protegnulo i na niječnicu: *ne vidim, ne znam, a ne nevidim, neznam*. Tako je doista dosljednije.

Kada iza proklitike dolazi enklitika, aktivira se naglasak enklitike, koji inače ostaje samo virtualan, i prebacuje se na proklitiku, pa takva naglasna cjelina ne ostaje bez naglasaka. Ako pri tome proklitika završava na samoglasnik, dobiva u takvu naglasnome sklopu dugi uzlazni naglasak: *ná me, pó te, ú se*. I s tako karakteristično promijenjenim naglaskom te se riječi pišu rastavljeno jer se i takve smatraju dvjema riječima, jednom iza druge. Po istom obrascu dobivamo *né ću, nê ćeš...* također kao dvije riječi, pisano rastavljeno. Kad bi se pisalo *neću, nećeš...*, valjalo bi pisati i *name, pote, use*. To bi pak, vjerojatno, malo tko htio. Jezične danosti tu su posve jasne, a isto je tako jasna i njihova interpretacija u pisanju. Sve je tu na svojem mjestu.

Nije dakle čudno što je Ivan Broz utemeljujući naš fonološki pravopis od samoga početka (1892.) propisivao rastavljeno pisanje. Nije, uostalom, drukčije pisao ni Vuk Stefanović Karadžić utemeljujući srpski standardni jezik i srpski fonološki pravopis. Takvo se pisanje u nas propisivalo i u daljnjim izdanjima Brozova, Broz-Boranićeva i Boranićeva Pravopisa. Tek 1929., u godini kada je proglašena šestojanuarska diktatura, Boranić je, pokoravajući se „pravopisnim uputstvima“ koja je u kolovozu te godine „ministar prosvete“ dekretirao za svu kraljevinu, u novom izdanju Pravopisa uveo sastavljeno pisanje. Ono je, naime, u međuvremenu bilo propisano i uobičajilo se u Beogradu i Srbiji (Belićev pravopis 1923.). Čim je ustrojavanjem Banovine Hrvatske popustio politički pritisak, Boranić je odmah, još 1940. ponovio svoje izdanje iz 1928. i tako vratio, a onda 1941. u novom izdanju iznova propisao rastavljeno pisanje. Za rata je ZAVNOH na zasjedanju u Topuskom izričito odobrio upravo taj Boranićev Pravopis i on je poslije rata ostao na snazi u cijeloj federalnoj republici Hrvatskoj. Tek 1960. novosadski je pravopis opet uveo sastavljeno pisanje.

Kao argument za sastavljeno pisanje navodi se tumačenje da je *né ću* itd. postalo stezanjem od *ne hoću* itd., pa ga zato valja i pisati sastavljeno: *neću*. Tako obrazloženo, sastavljeno bi pisanje bio historijski pravopis, a u našem se nikako ne primjenjuje takvo načelo. Za valjano rješenje po pravopisnim načelima kakva su naša posve je irelevantno je li *ne ću, ne ćeš* itd. stegnuto od *ne hoću, ne hoćeš* itd. ili je sastavljeno od *ne ću, ne ćeš* itd. Relevantno je samo to da se prepozna kao da je tako sastavljeno. Jer i *nisam, nemam* ne pišu se zajedno zato što su stegnuti od *ne jesam, ne imam*, nego zato što u standardnom jeziku ne postoje ono *ni-* i *-mam* u njima kao samostalne riječi, pa se ti izrazi ne mogu prepoznavati kao sastavljeni od dvije riječi.

Od 1960. naviknuli smo se na sastavljeno pisanje. Nasilja i pritiska kojim je to uvedeno mnogi se više ne sjećaju, nisu ga sami ni doživjeli. Nije lagodno kada se mora odvikavati. Ali rastavljeno je pisanje daleko suvisliji i dosljedniji pravopis. Dobitak je tu osjetljivo veći od cijene koja se plaća za nj.

I opet valja reći da to što rastavljeno pisanje izlazi iz okvira novosadskoga pravopisa, kako god samo po sebi nije dobitak, nije samo po sebi niti gubitak. Tko misli da ipak jest, mora to razgovjetno obrazložiti hrvatskoj jezičnoj zajednici.

A inače nema valjanih razloga da hrvatski pravopis propisuje drugo nego rastavljeno pisanje niječnice i enklitičnih oblika glagola *htjeti* što stoje iza nje. Dakle: *neću, ne ćeš ...* itd. Takvo rješenje ne valja odbijati.

Oko toga obrazloženja povela se živa rasprava u kojoj se pokazalo da nije moguće tu postići konsenzus. Neki su članovi osporavali valjanost jezikoslovnih razloga. Tada se pristupilo glasovanju i Vijeće je jasnom većinom poduprla predsjednikovo obrazloženje i zaključak da ne valja odbijati rastavljeno pisanje.

To je pitanje pobudilo veliku pozornost u medijima. Najutjecajniji su u skladu sa svojom uređivačkom politikom vrlo zauzeto branili sastavljeno pisanje, kakvo je uveo novosadski pravopis. Napadali su i pisca ovih redaka osobno. Išlo je to tako daleko da je novinarka Jutarnjeg lista napisala kako ja rastavljeno pisanje obrazlažem tradicijom. Za njom su se povelili novinari ostalih utjecajnijih dnevnih listova. A sve je bilo objavljeno na međumrežju, pa su pišući o tome mogli i bili dužni znati da argumentiram jezikoslovno. Tu se vidi kakav je bio stav onih utjecajnih koji kontroliraju tiražni dnevni tisak. Kolik je taj utjecaj pokazalo se i u tome što se je tadašnji premijer Ivo Sanader našao ponukanim javno reći da će on i dalje *neću* pisati sastavljeno.

Vijeće se dalje bavilo teškim pitanjem rastavljenoga i sastavljenog pisanja riječi općenito. I tu je predsjednik iznio argumentaciju i predložio zaključak: Rastavljeno i sastavljeno pisanje nije u nas bilo lako normirati. To pitanje, koje seže duboko i u sam opis jezika, nije do sada istraženo i promišljeno koliko treba. Mišljenje o tom može se izreći samo sa zadržkom. Ipak je, čini se, moguće srediti to područje.

Riječi se pišu odvojene jedna od druge razmacima. Od toga se polazi. Svaki slijed leksema, ako se po svojim gramatičkim obilježjima ikako može razumjeti kao valjano konstruiran, kad se napiše tako da se svaki od tih leksema uzima kao zasebna riječ i rastavi razmacima, nije krivo napisan. To je temeljno pravilo.

Time je riješen najveći dio slučajeva. Na primjer slijed *svijetlo plavo*, ako mu je značenje pobliza oznaka boje, tj. 'plavo koje je svijetlo', to je onda sintagma dviju riječi od kojih svaka ima svoje odvojivo značenje i svoj naglasak pa se piše rastavljeno. Ako se istim slijedom leksičkih jedinica označuje zasebna boja u spektru, onda to nisu dvije riječi jer u tom slijedu nema dvaju odvojivih značenja, a u izgovoru je samo jedan naglasak. To onda jest jedna riječ (složenica), pa se taj slijed leksema piše bez razmaka: *svjetloplavo*. Isto tako *tisuću tristo sedamdeset (i) sedam* jer tu svaki leksem ima svoje odvojivo značenje i svoj naglasak.

No kao uvjet da se leksemi odvajaju razmacima, što će reći da se shvaćaju kao riječi, postavljeno je to da se njihov slijed „ikako može razumjeti kao valjano konstruiran”. To znači da to razumijevanje može biti lakše ili teže, a i to da jednomu može biti lakše, drugomu teže. Odatle proizlazi najveća teškoća oko rastavljenoga i sastavljenog pisanja. K tomu dolazi i pojava prenesenoga značenja. Ono zadaje glavobolje i leksikografima jer je koji put teško odrediti radi li se samo o prenesenom značenju ili je od njega već postalo novo.

To se sve očituje osobito kad treba razlikovati prijedložne izraze, koji su dvije riječi, od složenih priloga, koji su jedna. Temeljan je tu značenjski kriterij. Ako prijedložni izraz ima drugo značenje nego slijed njegovih sastavnica, onda je to složeni prilog ili prijedlog i piše se kao jedna riječ (*doduše, ispod*).

To ne vrijedi za preneseno značenje jer ono nije drugo značenje. No i tu se javlja stupnjevanje. Kad kažemo *uoči blagdana*, onda je to preneseno značenje prijedložnoga izraza *u oči*. Također je preneseno značenje u *lagati komu u oči*, ali je tu po gramatičkoj funkciji posve isto kao *gledati komu u oči* tek što je značenje tu temeljno, a ne preneseno. No prvo je po gramatičkoj ulozi prilog s dopunom u genitivu, nitko pritom ne misli na ‘oči’, i stoga to valja pisati kao jednu riječ. Preneseno značenje tu je već etimologija. Drugo je samo preneseno značenje, a po gramatičkoj ulozi je posve isto kao *gledati komu u oči*, tek što je značenje sad temeljno, a ne preneseno. Nema nikakva razloga tu shvatiti *u oči* kao jednu riječ. Drugo je opet *bacati komu prašinu u oči*. Preneseno je tu značenje cijele izreke, a sintaktički sklop bez ikakvih osobitih obilježja, pa pogotovu nema razloga samo *u oči* pisati kao jednu riječ (*uoči*). Trebalo bi inače *bacatiprašinuuoči* pisati kao jednu riječ.

No nije to uvijek tako jasno. Nezaobilazan je kriterij i to koliko se prijedložni izraz ustalio u određenoj porabi. Tako se *usput* može razumjeti kao *uz put* u prenesenom značenju, ali se u tom značenju toliko ustalilo kao priložna oznaka da se s dobrim razlogom može smatrati složenim prilogom i pisati kao jedna riječ *usput*. Tu značenje i ne mora biti preneseno. Tako za razliku od *s obzirom na primjer*, gdje je jasno da se radi o prijedložnom izrazu, u *uzmimo na primjer* taj je prijedložni izraz, kojemu značenje tu nije preneseno, frazeološki tako čest i uhodan, a sintaktička mu je konstrukcija manje uobičajena, pa se lako može shvatiti kao složeni prilog ekvivalentan *s primjerice* i onda pisati kao jedna riječ. *Za otprilike* jako se uobičajilo sastavljeno pisanje. Tomu pridonosi to što riječ *prilika* tu dolazi u značenju kojega se mnogi teže sjete jer im nije na pameti ono *na sliku i priliku*. Neobično je samo što nikomu ne pada na pamet pisati i *po prilici* sastavljeno.

Tako nastaje veliko područje nesigurnosti, koja je k tomu kod svakoga ponešto drukčija. Normativno se tu, kako stvari stoje, može presjeći jedino proizvoljno. To nije povoljno jer izaziva nesnalaženje i otpor. No tomu se može doskočiti, ako se temeljnomu pravilu doda drugo: kada se želi izraziti da se koji slijed leksičkih jedinica ikako može osjetiti tako sljubljenim da tvori samo jednu riječ i upravo to

hoće i izraziti, pa se napiše bez razmaka, ni to nije krivo napisano, ako je samo to isticanje sljubljenosti smisleno. Po istom se principu stavljaju zarezi i time istančanije označuje kako se shvaća dano rečenično ustrojstvo.

Nadalje, dva leksema, ako prema drugima tvore izrazitu cjelinu, a ipak nisu do kraja sljubljeni i prvi se ne mijenja prema zahtjevima rečeničnoga ustrojstva, spajaju se crticom u polusloženicu (*Podravka-juha*). Ako se mijenja i prvi dio, nema razloga ne shvaćati ga kao riječ (*čovjek žaba*). Uska povezanost takve apozitivne sintagme pripada tada području frazeologije.

Tako se može srediti to područje pravopisne norme, a da ništa ne bude ni proi-zvoljno niti prenapeto. Područje nesigurnosti pretvara se u područje smislene slobode. Temeljito pak istraživanje i promišljanje svega toga pokazuje se kao prioritetan zadatak našega jezikoslovlja.

Vijeće je o tome raspravljalo i živahno i plodno i onda oko te argumentacije i zaključka postiglo konsenzus. Sve jasnije se pokazuje da je sastavljeno i rastavljeno pisanje riječi i stvar stila. Zaključak Vijeća koji tu ostavlja veliku slobodu osobnog izbora nastoji što manje siliti ljude da pišu onako kako upravo ne će i nikomu ne nameće stil koji osjeća kao tuđ.

U istom duhu donijelo je Vijeće i zaključak o pisanju odraza kratkoga jata iza „pokrivenoga *r*“. Poslije pomne rasprave postignut je dalekosežni konsenzus članova Vijeća oko argumentacije i zaključka koje je iznio predsjednik. Iz toga se je konsenzusa isključio samo prof. dr. sc. Ivo Pranjković. Po tome se kao temeljno rješenje nudi pravilo da se iza svakoga pokrivenog *r*, ako se javlja alternacija s ijekavskim izgovorom, može uzimati *je*, i da se to nikomu ne smije ispravljati. Da se, nadalje, i u tom položaju može uzimati *e*, pa se ni to nikomu ne smije ispravljati: Svatko mora naučiti sam birati hoće li pisati neobičnije, ali s produbljenijim odnosom prema jeziku i više u skladu s hrvatskom pravopisnom tradicijom, iako jako zapretanom, ili onako kako mu je običnije, ali i površnije i nebrižnije prema hrvatskoj tradiciji. Treba samo tražiti da se to čini dosljedno, a to će tu reći da se u istom tekstu ista riječ uvijek piše jednako.

Dalje je Vijeće raspravljalo o temeljnim pitanjima leksičke norme. Ako je pravopis najstrože normirano područje standardnoga jezika, nasuprot tomu rječnik mu je najlabavije normiran. Leksička norma i ne može biti sasvim strogo određena već stoga što leksik po sebi nije zatvoren jezični sustav, a i odnosi među njegovim jedinicama gibljivi su i prilagodljivi. Osim toga standardni jezik baš u leksiku pokazuje svoju elastičnost, kojom je dorastao sve novim i nepredvidivo raznolikim zahtjevima komunikacije u nadetničkoj civilizaciji kojoj pripada i kojoj služi u povijesno izrasloj jezičnoj zajednici. U svojem rječniku standardni se jezik osim toga javlja kao baštinik svega književnog jezika kojega je on standardiziran oblik i predstavlja svu dijalekatnu raznolikost koju pokriva svojom standardnosti. Sve to rječničko bogatstvo u standardnom je leksiku prisutno.

Tu bi se moglo učiniti da, ako je to tako, standardne leksičke norme zapravo i nema. To, dakako, nije istina. Tek je standardna leksička norma nešto drukčije naravi nego je ortografska, ortoepska, morfološka, pa i sintaktička. Ona uglavnom ne određuje što je ispravno, a što pogrješno, ne uključuje dakle ili isključuje, nego odabire što će se uzimati kao neutralno, a što kao dodatno izražajno, ne isključujući to time iz standardne porabe.

Tako riječi *postelja* i *postol/postola* bez dvojbe pripadaju hrvatskomu standardnomu jeziku, kako god su bile u nemilosti lektora i jezičnih savjetnika. Kao neutralne i pogodne za tehničku uporabu isticale su se samo riječi *krevet* i *cipela*. No kako je labav taj položaj, dojmljivo sam doživio 1995. u Istri, gdje je u hotelskim prospektima bilo govora o *dvoposteljnim* i *troposteljnim sobama*. Iz dubine istarskoga autentičnog odnosa prema hrvatskomu jeziku zadobila je tu *postelja* status riječi prikladne za neutralnu, tehničku porabu. A meni se to u tom ozračju učinilo ne samo prihvatljivim, nego i prirodnim.

O takvoj naravi statusa standardnosti i neutralnosti, o živoj prisutnosti sve punine hrvatskoga književnog jezika u tome, valja našim lektorima, piscima jezičnih priručnika i osobito leksikografima povesti računa. Trebat će pri tome napustiti isključivu orijentaciju prema rječniku kulturne sfere obilježene planinskim stočarstvom, orijentaciju koja sve do danas prepoznatljivo oblikuje strukovne predodžbe o našoj leksičkoj normi, i prihvatiti leksičko bogatstvo drugih hrvatskih kulturnih ambijenata, kao što su jadranski, panonski i podalpski. Kao što je uz *krevet* već stala *postelja*, tako neka i uz *pramac* stane *prova*, uz *ulica* neka stane *šor*, uz *drug* neka stane *pajdaš*, svako na onom mjestu i u onom svojstvu i statusu koji zadobije jer ne će sve zadobiti jednaki. Poraba standardnoga jezika neka podsjeća na sve to, a ne zatire mu znatan i vrijedan dio. Pokazalo se, uostalom, da se to u hrvatskom jeziku zatrti ne da, da će se prije zatrti sam hrvatski jezik. U rječnicima i drugim priručnicima potrebne su uz natuknice i odgovarajuće statusne oznake i stilističke upute. Treba birati iz punine, ali pri tome i uvijek znati što je što. Odbaciti pak valja svaku tvrdu isključivost. Izbor je riječi opredjeljivanje za izražajne vrijednosti, i to onako kako ih tko osjeća.

Vatroslav se Jagić pišući prikaz Broz-Ivekovićeve rječnika potrudio pomno pregledati koliko je riječi iz djelâ Ivana Mažuranića, Augusta Šenoa i Mihovila Pavlinovića njime obuhvaćeno. Zaprepastio se nad time koliko ih mnogo tamo nedostaje i zazvonio je na uzbunu. No ondašnja hrvatska jezikoslovna škola potpuno se oglušila na to. Tragovi takva stava još su živo prisutni u shvaćanjima današnjih naših jezikoslovaca o leksičkoj normi, pa i u uputama što o tome dobivaju urednici i lektori. Tu je potreban odlučan zaokret. Ne mogu ti pisci ostati u sjeni kad se određuje leksička norma hrvatskoga standardnog jezika. Tu će biti potrebno nastaviti tamo gdje je Jagić zaorao brazdu. Neprihvatljivi su rječnici hrvatskoga jezika s kojima se ne može čitati Šenoa ili Mažuranić, dakako u izvornom jezičnom liku,

jer drukčije ih i ne treba čitati. A trebat će tu voditi računa i o Gunduliću i Držiću, pa i o Maruliću, da se spomenu samo najveći.

Oko toga se u Vijeću živo raspravljalo. Ta je temeljita i iscrpna rasprava pokazala da je oko temeljnih pitanja leksičke norme uza sve rezerve i zadržke postignut konsenzus oko kriterija po kojima valja ocjenjivati odnos prema leksičkoj normi hrvatskoga standardnog jezika. Otklonjena je svaka isključivost i svaki jednostrani purizam u leksičkoj normi hrvatskoga standardnoga jezika.

Na daljnjoj svojoj sjednici Vijeće je u smislu istoga otklanjanja jednostranoga purizma zaključilo konsenzusom da u standardnom jeziku treba dopuštati nepostojano *e* u osobnim i mjesnim imenima, te u kteticima izvedenim od njih kad potječu iz kajkavskoga narječja i u riječima kao *kepec*, *kepca* i *bogec*, *bokca*, koje zadržavaju kajkavska obilježja i kad se rabe u standardnom jeziku.

Nadalje je Vijeće raspravljalo o pisanju stranih imena i od njih izvedenih pridjeva. Ima pravopisnih pitanja o kojima se doduše zastupaju različita mišljenja, ali se oko njih, kako se jasno pokazalo, ne javljaju zauzeta sporenja. Simboličko im značenje očito nije veliko. Tu je na prvom mjestu pisanje tuđih imena i od njih izvedenih pridjeva. Kako je došlo vrijeme izrađivanja jezičnih priručnika za budućnost, a to znači i ocjenjivanja njihovih rukopisa, dobro je razmotriti i to, te bar načelno nešto i reći o tome.

Pravopisna praksa kakva se tu uvelike ustalila pokazuje da se strana vlastita imena iz jezika koji se služe latinicom u načelu pišu izvorno, dakle onako kao i u tim jezicima. Imena iz jezika koji se ne služe latinicom transkribiraju se. Dakle *Shakespeare* i *Mollière* pišu se izvorno, a isto tako *Plymouth* i *La Rochelle*. Transkribirano se pišu *Ljermontov*, *Čeljabinsk*. Od toga se izuzimaju imena država, ali ne i njihovih dijelova, bez obzira na status. Imena se država pišu u prijevodu ili glasovnoj prilagodbi. Tako *Savezna Republika Njemačka*, *Obala Bjelokosti*, *Francuska*, *Monako*, ali *Hessen*, *Dacota*. Ipak, treba dopustiti i izvorno pisanje imena država, ako bi glasovno prilagođena bila premalo prepoznatljiva. A dijelovi država kojima je ime udomaćeno pišu se u njegovu hrvatskom liku: *Bavarska*, *Lombardija*, *Katalonija*, *Saska*, *Sjeverna Irska*, *Škotska*.

Etnici i ktetici od tuđih imena mjesta pišu se glasovno prilagođeno. Tako *Njujorčanin* i njujorški od *New York*, *Lajpcižanin* i *lajpciški* od *Leipzig*. Od toga međutim valja odustati kad takvih pridjeva bude previše i njihov prilagođeni glasovni lik premalo prepoznatljiv ili zahtijeva previše znanja o dalekim i slabo poznatim jezicima. Nikoje načelo, pa ni najopravdanije, ne valja primjenjivati preko granice prave mjere i zdravoga razuma.

Gdje se izvorno pisanje prema tuđem imenskom predlošku pri zapisu jedne riječi u sklonidbi ili tvorbi spaja s izvornim hrvatskim pisanjem najbolje je orijentirati se prema uobičajenom hrvatskom pisanju. Vokativ od imena grada *Leipzig* bit će stoga, ako se upotrijebi, *Leipziže!* Tu slovo *z* u imenskoj osnovi ima njemačku glasovnu vrijednost, a ono pod dijakritičkim znakom, dakako, hrvatsku.

Najskladnije je između glasa *i* i vokala koji slijedi za njim stavljati slovo *j* onako kako se stavlja i u hrvatskim riječima. Tako će se muško ime, danas često, u nominativu pisati *Mario*, kao *Radmio*, a u kosim padežima *Marija*. Taj je uzorak već konsenzualno prihvaćen u *radio*, genitiv *radija*, *studio*, genitiv *studija*. To pak što se vokativ od vrlo čestog ženskog imena *Marija* piše *Marijo*, a ne *Mario*, ne dolazi od glasovnoga lika, nego od toga što se čuva cjelovitost deklinacijske paradigme po uzoru na imenice kao *galija* ili *nedođija*. Tako je i s drugim imenima ženskoga roda na *-ija*, npr. *Slavonijo!* Jednako će se postupati kod imena što se pišu izvorno i završavaju na glas *i* i umetati slovo *j* kako bi se umetalo pri pisanju hrvatskih riječi. Tako od *Puccini* genitiv *Puccinija* i posvojni pridjev *Puccinijev*, ili od *Calgary* genitiv *Calgaryja*. Dakako, i tu različita glasovna vrijednost istih slova u istoj riječi zahtijeva točno tumačenje. Stoga valja za riječi koje tu mogu slabije upućenima stvarati veće teškoće, kada to traži jasnoća, dopustiti i pisanje *s j* ispred *o* i bez *j* ispred drugih vokala. Nakon sadržajne rasprave Vijeće je konsenzualno prihvatilo zaključak u tom smislu.

Na isti način i u istom duhu Vijeće se bavilo i drugim pitanjima u vezi s normom hrvatskoga standardnog jezika, sasvim konkretnim i pragmatičnim kao što je ujednačivanje pisanja tuđih imena, a i općenitima, teoretski zanimljivima, bez odgovora na koja nije moguće snalaziti se u jezičnoj pragmatiki kao što je način postojanja hrvatskoga jezika. Kraj svega toga Vijeće se bavilo pitanjima javne i službene uporabe hrvatskoga jezika, osobito pravnim i zakonodavnim vidom te problematike. U više se navrata vraćalo na pitanja u vezi s hrvatskim kao jezikom visokoškolske nastave. Raspravljalo je o projektima normativnih tekstova i pitanjima koja su u vezi s hrvatskim standardnim jezikom. Svime je time Vijeće nastojalo biti na visini zadaća koje mu je postavio osnivač. Koliko god tu, naravno, ima mjesta i kritičkim primjedbama, nema dvojbe da je obavljalo velik i koristan posao i da je stvaralo trajne vrijednosti. Ničega takva kao državno ustanovljenog legitimiranog stručnog tijela za hrvatsku jezičnu zajednicu nikada nije postojalo.

Ministar znanosti, obrazovanja i sporta Republike Hrvatske Željko Jovanović ukinuo je 8. svibnja 2012. Vijeće odlukom bez obrazloženja. Tek usput je dao znati da se normom hrvatskoga standardnog jezika trebaju baviti ustanove osnovane za to, kao da je rad Vijeća bio bez ikakva značenja, kao da u Vijeću nisu preko svojih izabраниh i odgovornih predstavnika radile upravo te ustanove. A i sam datum odluke o ukidanju Vijeća ne može ne privući pozornost. Je li to ima biti *osmi maj*, Dan oslobođenja, je li to oslobođenje od norme hrvatskoga standardnog jezika? Ne može misao ne krenuti i u tom smjeru, ali je posve jalovo dalje baviti se time. Očito je, međutim, da u tom nijemom ukidanju dolazi do punoga izražaja onakav stav kakav se prepoznaje u pisanju novinara utjecajnih dnevnih listova, kakav se pokazao u tome što je Matica hrvatska izdala pravopisni priručnik, sam po sebi uopće ne loš, koji demonstrativno ignorira zaključke Vijeća.

Kada se Vijeće osnivalo, ministar Primorac rekao je već imenovanom predsjedniku: „Znaite da u Hrvatskoj nema nikoga tko bi u pitanjima hrvatskog standardnog jezika bio iznad Vijeća.“ To nikada nije povučeno. Vijeće je doista kao legitimirano državno stručno tijelo imalo velike ovlasti, ali nije imalo, ja kažem hvala Bogu, nikakve vlasti. Ono je donosilo odluke, ne preporuke, kako su neki rado govorili krivo, hoteći umanjiti važnost Vijeća koliko su samo mogli, ali na to koliko će tko poštovati te odluke nije Vijeće imalo nikakva utjecaja, pa stoga nema i nikakve odgovornosti za to. A vrijednost njegovih zaključaka lijepo potvrđuje činjenica da je utjecajni dnevni tisak, kako je vrijeme prolazilo, sve više popuštao u svojem frontalnom otklanjanju zaključaka Vijeća. To važnije im je postajalo ukinuti ga.

Koliko je ukidanje Vijeća na korist hrvatskoga književnog jezika, o tome je ministar dužan i javnosti i povijesti vrlo sadržajno i koliko je to god moguće uvjerljivo objašnjenje svoje, do sada nijeme, odluke o ukidanju Vijeća za normu hrvatskoga književnog jezika. Mora uvjeriti da je to zapravo na njegovu korist, a ne na štetu, kako se od prve pokazuje. Ovako ostaje snažan dojam političke samovolje koja je stala na stranu onih koji se nikako nisu slagali s nekim odlukama Vijeća, ali u tim pitanjima nisu u njem mogli dobiti većinu. S time se nisu mirili, niti oni sami, niti oni utjecajni koji su stajali iza njih. Sada s pozicija političke moći dobivaju naknadnu političku zadovoljštinu. Je li to i trijumf, pokazat će budućnost.

O sudbini hrvatskoga jezika i budućoj dogradnji i razvoju njegove norme ne će toliko odlučivati ovakva ili onakva politika, ova ili ona vlast. Odlučivat će hrvatska jezična zajednica i to čemu će se ona sama iz sebe priklanjati. U svim tim pitanjima njezina će biti posljednja.

Radoslav Katičić

REPUBLIKA HRVATSKA
MINISTARSTVO ZNANOSTI, OBRAZOVANJA I
ŠPORTA

KLASA: 023-03/05-01/00061
URBROJ: 533-09-05-1
Zagreb, 14. travnja 2005.

Na temelju članka 39. Zakona o sustavu državne uprave (Narodne novine br. 75/93, 92/96, 48/99, 15/00, 127/00 i 59/01) i članka 58. Uredbe o unutarnjem ustrojstvu Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa, ministar znanosti, obrazovanja i športa donosi:

O D L U K U
o osnivanju i imenovanju članova Vijeća za normu
hrvatskoga standardnog jezika

I.

Ovom Odlukom osniva se Vijeće za normu hrvatskoga standardnog jezika (u daljnjem tekstu Vijeće).

II.

Za predsjednika Vijeća imenuje se akademik Radoslav Katičić, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb.

Za zamjenika predsjednika Vijeća imenuje se akademik Mislav Ježić, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb.

III.

Za članove Vijeća imenuju se:

1. Prof. dr. sc. Ivo Pranjković, Filozofski fakultet Sveučilište u Zagrebu
2. Prof. dr. sc. Dunja Pavličević-Franić, Učiteljska akademija, Zagreb
3. Dr. sc. Mirko Peti, Matica hrvatska, Zagreb
4. Prof. dr. sc. Ljiljana Kolenić, Filozofski fakultet Sveučilišta u Osijeku
5. Dr. sc. Dunja Brozović Rončević, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb
6. Prof. dr. sc. Marija Turk, Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci
7. Prof. dr. sc. Branka Tafra, Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu
8. Prof. Tomislav Ladan, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb
9. Prof. dr. sc. Mile Mamić, Odjel za kroatistiku i slavistiku Sveučilišta u Zadru
10. Prof. dr. sc. Ivan Zoričić, Filozofski fakultet u Puli Sveučilišta u Rijeci
11. Prof. dr. sc. Joško Božanić, Odjel za humanističke znanosti Sveučilišta u Splitu

IV.

Zadaće Vijeća su:

- voditi sustavnu stručnu skrb za hrvatski standardni jezik
- raspraviti aktualne nedoumice i otvorena pitanja hrvatskoga standardnog jezika
- upozoravati na primjere nepoštovanja ustavne odredbe o hrvatskom kao službenom jeziku u Republici Hrvatskoj
- promicati kulturu hrvatskoga standardnog jezika u pisanoj i govornoj komunikaciji
- voditi skrb o mjestu i ulozi hrvatskoga standardnog jezika s obzirom na proces integracije Republike Hrvatske u Europsku uniju
- donijeti rješenja u svezi s daljnjim normiranjem hrvatskoga standardnog jezika
- pratiti jezičnu problematiku i utvrditi načela u pravopisnoj normi.

V.

Ova Odluka stupa na snagu danom donošenja.

MINISTAR

doc. dr. sc. Dragan Primorac

Dostaviti:

- Članovima Vijeća
- Pismohrani, ovdje

REPUBLIKA HRVATSKA
MINISTARSTVO ZNANOSTI, OBRAZOVANJA I ŠPORTA

KLASA: 023-03/05-01/00061
URBROJ: 533-09-09-0026

Zagreb, 14. svibnja 2009.

Na temelju članka 4. Pravilnika o unutarnjem redu Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa od 30. travnja, 16. rujna i 3. studenog 2008. godine, ministar znanosti, obrazovanja i športa prof. dr. sc. Dragan Primorac donosi

ODLUKU
o izmjenama Odluke o osnivanju i imenovanju
članova Vijeća za normu hrvatskoga standardnog jezika

I.

U točki III. Odluke o osnivanju i imenovanju članova Vijeća za normu hrvatskoga standardnog jezika (KLASA: 023-03/05-01/00061; URBROJ: 533-09-05-1 od 14. travnja 2005. godine) mijenja se podtočka 8. na način da se umjesto člana Vijeća prof. Tomislava Ladana imenuje prof. dr. sc. Marko Samardžija, te podtočka 8 glasi:

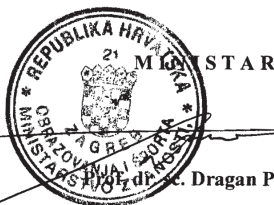
8. prof. dr. sc. Marko Samardžija, Leksikografski zavod „Miroslav Krleža“, Zagreb

II.

Ostale točke Odluke o osnivanju i imenovanju članova Vijeća za normu hrvatskog standardnog jezika ostaju nepromijenjene.

III.

Ova odluka stupa na snagu danom donošenja.

prof. dr. sc. Dragan Primorac

Dostaviti:

1. Članovima Vijeća
2. Pismohrani, ovdje

REPUBLIKA HRVATSKA
MINISTARSTVO ZNANOSTI, OBRAZOVANJA I
SPORTA

KLASA: 023-03/12-01/00016
URBROJ: 533-04-12-0001
Zagreb, 8. svibnja 2012.

Na temelju članka 12. Pravilnika o unutarnjem redu Ministarstva znanosti, obrazovanja i sporta, KLASA: 023-03/12-01/00015, URBROJ: 533-02-12-0003 od 3. svibnja 2012. godine, ministar znanosti, obrazovanja i sporta donosi

ODLUKU

**O STAVLJANJU IZVAN SNAGE ODLUKE O OSNIVANJU I IMENOVANJU
ČLANOVA VIJEĆA ZA NORMU HRVATSKOGA STANDARDNOG JEZIKA**

I.

Ovom Odlukom stavlja se izvan snage Odluka o osnivanju i imenovanju članova Vijeća za normu hrvatskoga standardnog jezika, KLASA: 023-03/05-01/00061, URBROJ: 533-09-05-1 od 14. travnja 2005. godine i Odluka o izmjenama Odluke o osnivanju i imenovanju članova Vijeća za normu hrvatskoga standardnog jezika, KLASA: 023-03/05-01/00061, URBROJ: 533-09-09-0026 od 14. svibnja 2009. godine.

II.

Ova Odluka stupa na snagu danom donošenja.

MINISTAR
dr. sc. *Zeljko Jovanović*

Dostaviti:

1. Prema dostavnoj listi
2. Pismohrana, ovdje

DOSTAVNA LISTA:

1. Akademik Radoslav Katičić, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb
2. Akademik Mislav Ježić, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb
3. Prof. dr. sc. Ivo Pranjković-Franić, Učiteljska akademija, Zagreb
4. Prof. dr. sc. Dunja Pavličević-Franić, Učiteljska akademija, Zagreb
5. Dr. sc. Mirko Peti, Matica hrvatska, Zagreb
6. Prof. dr. sc. Ljiljana Kolenić, Filozofski fakultet Sveučilišta u Osijeku
7. Dr. sc. Dunja Brozović Rončević, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb
8. Prof. dr. sc. Marija Turk, Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci
9. Prof. dr. sc. Branka Tafra, Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu
10. Prof. Tomislav Ladan, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb
11. Prof. dr. sc. Mile Mamić, Odjel za kroatistiku i slavistiku Sveučilišta u Zadru
12. Prof. dr. sc. Ivan Zoričić, Filozofski fakultet u Puli Sveučilišta u Rijeci
13. Prof. dr. sc. Joško Božanić, Odjel za humanističke znanosti Sveučilišta u Splitu

* Odluka o ukidanju Vijeća u ovom dokumentu nije obrazložena. Predsjedniku i članovima Vijeća, a tako i hrvatskoj javnosti, odluka nije do danas obrazložena ili protumačena pa ne znamo zašto je Vijeće ukinuto. Možemo samo nagađati. Odluka je dostavljena i pokojnom članu Tomislavu Ladanu koji je preminuo 2008., četiri godine prije ukidanja Vijeća.

ZAPISNICI VIJEĆA ZA NORMU HRVATSKOGA STANDARDNOG JEZIKA

Rasprava o zadaćama Vijeća za normu hrvatskoga standardnog jezika Usvajanje Poslovnika o radu Vijeća

Vijeće za normu hrvatskoga standardnog jezika pri Ministarstvu znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske sastalo se 13. svibnja 2005. na svojoj prvoj sjednici. Na njoj su razmotreni zadatci koje je Vijeću postavilo Ministarstvo. Predsjednik Vijeća, akademik Radoslav Katičić rekao je tom prilikom ovo:

„Započinjemo posao od bitne važnosti za narodnu kulturu i za sav narodni život. Kao Vijeće za normu hrvatskoga standardnog jezika skrbit ćemo za veliku jezičnu stečevinu i raspravljati o pitanjima što se postavljaju u vezi s njome.

Tu, na početku, umjesno je sažeto izreći odakle pri tome polazimo:

Hrvatski jezik postoji kao povijesna danost, skup idioma obilježenih pripadnošću vlastitoj kulturnoj cjelini, različitoj od drugih. On ima svoj standardni oblik, izrastao i učvršćen u vlastitom razvojnem tijeku s prepoznatljivom vlastitom fizionomijom. Taj standardni jezik valjano je razvijen i dobro nam služi. Nema dakle mjesta kao zadatak koji se postavlja ovom Vijeću spominjati i standardizaciju hrvatskoga jezika, pa o njoj, opravdano, tu i nema riječi.

Ako pak hrvatski jezični standard postoji i dobro funkcionira, čemu onda Vijeće i njegova sustavna skrb za taj standardni jezik? Čemu raspravljanje o pitanjima oko njega? Za to postoje dva glavna razloga:

U naravi je svakoga standardnog jezika da se stalno mora prilagođivati sve novim situacijama i razvijati se kako bi bio dorastao sve novim zadacima što mu se postavljaju u njima. Pri tome se otvaraju i nova pitanja i nastaju nedoumice oko njih, pa ima posla za stručno tijelo koje to prati i s pogledom na cjelinu prosuđuje i usmjerava. Taj je razlog univerzalan.

Drugi je razlog taj što je, koliko god imamo valjano izgrađen i dobro razvijen jezični standard, odnos hrvatske jezične zajednice prema njemu duboko poremećen. Nedostaje joj uravnotežene jezične svijesti i samosvijesti. Posljedica je to puta kojim je prošla hrvatska jezična standardizacija te ideologijskih zasada u znaku kojih je ostvarena. Bit će da upravo odatle dolazi to što, premda nema znatnijih otvorenih pitanja oko hrvatskoga jezičnog standarda, oko njega ipak nastaju prijepori, pa se od njih uznemiruje i javnost. Taj pak razlog proizlazi iz osobitih hrvatskih jezičnih prilika. Vijeću se stoga postavlja zadatak da sve to pažljivo razmotri i temeljito raspravi, te potakne razjašnjavanje tih odnosa i uravnoteživanje shvaćanja o svojem standardnom jeziku u našoj kulturnoj javnosti.

Raspravljajući o tome, oštrit će se i kriteriji po kojima valja prosuđivati aktualne prijedloge za opis i dotjerivanje hrvatske standardnojezične norme.“

O tome je onda provedena rasprava koja je pokazala visok stupanj podudarnosti u gledanju članova Vijeća, čime je stvoreno dobro polazište za uspješno djelovanje.

Zatim je Vijeće raspravilo prijedlog svojega poslovnika i prihvatilo njegov pročišćeni tekst te tako stvorilo pretpostavke za daljnji rad.

Poslovnik o radu Vijeća za normu hrvatskoga književnog jezika

Članak 1.

Ovim se Poslovníkom uređuje način rada Vijeća za normu hrvatskoga standardnog jezika (u daljnjem tekstu: Vijeća) i način donošenja odluka.

Članak 2.

Prema Odluci ministra zadatci Vijeća jesu:

- voditi sustavnu stručnu skrb za hrvatski standardni jezik
- raspraviti aktualne nedoumice i otvorena pitanja hrvatskoga standardnoga jezika
- upozoravati na primjere nepoštivanja ustavne odredbe o hrvatskome kao službenome jeziku u Republici Hrvatskoj
- promicati kulturu hrvatskoga standardnog jezika u pisanoj i govornoj komunikaciji
- voditi skrb o mjestu i ulozi hrvatskoga standardnog jezika s obzirom na pristupanje Republike Hrvatske Europskoj Uniji
- donositi rješenja u svezi s dotjerivanjem norme hrvatskoga standardnog jezika
- pratiti jezičnu problematiku i utvrditi načela u pravopisnoj normi.

Članak 3.

Vijeće održava sjednice u prostorijama Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa ili po potrebi, prema odluci predsjednika Vijeća, u prostorijama Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje.

Članak 4.

Sjednice Vijeća pripremaju se i sazivaju po potrebi.

Sjednice Vijeća saziva i priprema predsjednik Vijeća.

Sjednica Vijeća može se sazvati i na zahtjev jedne trećine članova Vijeća.

Sjednica se održava ako je nazočna većina članova Vijeća.

Vijeće može po potrebi na sjednice pozvati i druge stručnjake za pojedina pitanja hrvatske standardnojezične norme.

Članak 5.

Pisani poziv za sjednicu Vijeća zajedno s prijedlogom dnevnoga reda i potrebnim materijalima svakomu od članova Vijeća dostavlja se najkasnije sedam dana prije održavanja sjednice. Poziv sadrži nadnevak, sat i mjesto održavanja sjednice.

Iznimno, u slučaju žurnosti, predsjednik Vijeća može sazvati sjednicu bez dostave materijala, a najkasnije tri dana prije održavanja sjednice, s tim da dnevni red predloži na samoj sjednici i predoči potrebni materijal.

Članak 6.

Članovi Vijeća imaju pravo i obvezu prisustvovati sjednicama Vijeća te raspravljati i odlučivati o pitanjima koja su na dnevnome redu.

U slučaju spriječenosti, svaki član Vijeća dužan je unaprijed i pravodobno obavijestiti Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa da ne može biti nazočan na sjednici.

Članak 7.

Dnevni red predlaže predsjednik Vijeća.

Dnevni se red utvrđuje većinom glasova nazočnih članova Vijeća.

Članak 8.

Sjednici Vijeća predsjedava predsjednik Vijeća.

U slučaju njegove spriječenosti sjednicom predsjedava njegov zamjenik, a u slučaju spriječenosti zamjenika, član kojega odredi predsjednik Vijeća.

Predsjednik Vijeća izlaže teme prema utvrđenome dnevnom redu, daje riječ članovima Vijeća, zaključuje raspravu i predlaže zaključke o svakoj točki na sjednici.

Članak 9.

Odluke i zaključci Vijeća nastoje se donositi konsenzualno. Ako se to pokaže nemogućim, donose se većinom glasova od ukupnoga broja članova Vijeća.

Glasovanje na sjednicama u pravilu je javno. Glasovati se može i tajno ako to zatraži trećina članova Vijeća.

Predsjednik Vijeća utvrđuje rezultate glasovanja.

Predsjednik Vijeća potpisuje sve odluke i zaključke koje donosi Vijeće.

Članak 10.

Na sjednicama Vijeća vodi se zapisnik koji se sastoji od pregleda dnevnog reda i zaključaka.

Zapisnik ovjeravaju svojim potpisom predsjedavajući Vijeća i zapisničar.

Zapisnik Vijeća dostavlja se zajedno s pozivom za sljedeću sjednicu svim članovima Vijeća.

Zapisnik Vijeća obvezno se dostavlja u jednom primjerku Kabinetu ministra znanosti, obrazovanja i športa.

Članak 11.

Javnost rada Vijeća osigurava se priopćenjima Vijeća.

O radu Vijeća javnost može obavještavati samo predsjednik Vijeća i članovi koje on ovlasti.

Članovi Vijeća obvezuju se da o radu Vijeća bez takve ovlasti ne daju izjave za javnost.

Članak 12.

Administrativne i financijske poslove za Vijeće obavlja Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa. Stručne zadatke po potrebi obavlja Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.

Članak 13.

Poslovnik Vijeća, njegove izmjene i dopune donose se većinom glasova svih članova Vijeća.

Članak 14.

Ovaj Poslovnik stupa na snagu danom njegova donošenja.

Temeljna pitanja odnosa hrvatske jezične zajednice prema svojemu standardnom jeziku

Vijeće za normu hrvatskoga standardnog jezika pri Ministarstvu znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske sastalo se 23. lipnja 2005. na svojoj drugoj sjednici.

Na njoj se raspravljalo o temeljnim pitanjima odnosa hrvatske jezične zajednice prema svojemu standardnom jeziku. Vijeće se složilo kako se to, da je taj odnos duboko poremećen, očituje višestruko. Najčešće u tome što je mnogim pripadnicima te zajednice teško doista ga i potpuno prihvatiti kao svoj. Ili ga sumnjiče kao tuđ, srpski, i traže pravi hrvatski standardni jezik, za koji osjećaju da im je uskraćen i od njih prikrivan, ili ga doživljuju kao zator svoje zavičajne jezične izražajnosti ili opet smatraju, izricali to ili ne, da se standardni jezik u Hrvatskoj treba posve uklopiti u krug šire južnoslavenske standardnojezične komunikacije i tu se što manje isticati svojom vlastitošću, pa tako i ne treba svoje standardnosti. I oni hrvatski standardni jezik kakav je u Hrvata izrastao i kakav funkcionira ne prihvaćaju doista kao svoj.

Sve to dolazi od puta kojim je prošla hrvatska jezična standardizacija. Taj nije bio povučen ravno, u mnogome je tekao kolebljivo. Nije bilo društvenih snaga da odlučno ponesu dostignuta rješenja. Potpun i konačan proboj ostvario je tek

narodni preporod. Nadovezujući se na nj, zagrebačka je filološka škola oblikovala standardnu normu, ne gubeći iz vida bitne pretpostavke i obilježja prijedena puta: književnojezičnu konvergenciju u uvjetima trodijalekatske raznolikosti i prevlast štokavske komponente u njoj, ne same po sebi, nego tek u toj dinamičkoj cjelini, prevlast proizašlu iz unutrašnje logike njezinih silnica.

Takav je standard ostajao otvoren prema dijalektima i, dakako, utemeljen u pisanoj književnosti, a ta je u nas uvijek u velikoj mjeri uključivala i usmenu, „narodnu“, kako se uobičajilo zvati ju, ali joj ta nikada nije bila vrhovni kriterij, nego je to bio i ostao upravo pisani uzus.

No zagrebačka filološka škola nije dovršila standardizaciju. I opet nisu dotekle društvene snage. Tu je zadaću samouvjerenom bezobzirno, ali i funkcionalno uspješno izvršila škola hrvatskih vukovaca. A njezini su nazori i načela bili bitno drukčiji, nadmoćni i po tome što su bili u skladu s pogledima koji su tada potpuno prevladavali u europskom jezikoslovlju, pogledima mladogramatičara, a upravo ta ih je škola uvela i u nas. Po njima je samo organski narodni govor doista jezik.

Tako je za vukovce hrvatski standardni jezik tek novoštokavski ijekavski dijalekt, stiliziran kao književni jezik. Uistinu je to, međutim, – baš obratno – hrvatski književni jezik, potekao iz trodijalekatske dinamike, koji izvire iz djela pisaca poput Kačića, Reljkovića i bosanskih franjevaca i po tome je nedvojbeno hrvatski, napokon standardiziran u novoštokavskoj ijekavskoj stilizaciji. Što je bio, to je taj jezik i ostao, ali su prevladavajuća shvaćanja hrvatskih vukovaca, koji ga nisu gledali u tom sklopu, nužno poremetila odnos hrvatske jezične zajednice prema njemu. To je drastično pojačano shvaćanjem, prisutnim u ostacima još i danas, i to ne samo u Srbiji, da je svaka štokavština, a pogotovu novoštokavština, upravo srpski jezik, i samo to.

Pogledi škole hrvatskih vukovaca nepovoljno su se odrazili i na njihov stav prema izgradnji civilizacijskoga rječnika, bitnoj sastavnici svakoga standardnog jezika. Odbacivali su izgradnju koja je u hrvatskom književnom jeziku tekla još od srednjega vijeka, obogatila se i ojačala za renesanse, baroka i prosvjetiteljstva i onda silno intenzivirala u devetnaestom stoljeću. Odnosili su se prema svemu tomu odbojno, mjerili neprimjerenim mjerilima.

Pokušaj da se zaustavi izgradnja hrvatskoga civilizacijskog rječnika s pripadnom frazeologijom i tako ostavi slobodan prostor za neki drukčiji civilizacijski rječnik ostao je, sve u svemu, bezuspješan. Hrvatska standardnojezična praksa tu se pokazala nadmoćnom. Tako je bilo uvelike i s književnojezičnom stilistikom. Ali je došlo do pogubnoga rascjepa između hrvatske književnosti i normativne filologije. Taj se rascjep počeo zatvarati tek od šezdesetih godina dvadesetoga stoljeća, ali mu se posljedice osjećaju još i danas, osobito u nastavi hrvatskoga jezika. Sve to ozbiljno remeti odnos hrvatske jezične zajednice prema standardnomu jeziku.

Pomoći se tu može samo ako se u kulturnoj, znanstvenoj i prosvjetnoj javnosti to napokon obznani, objasni i postavi na pravo mjesto tako da se ne može prećuti. To

pak, naravno, ne znači pomak prema obnovi norme zagrebačke škole jer to niti je lako izvedivo niti je potrebno, nego znači samo to da se naša jezična norma, takva kakva jest, tamo gdje se pod utjecajem vukovaca pregrubo zatvara prema neštokavskim dijalektima ili prema hrvatskoj književnosti prestane primjenjivati i na odgovarajući način promijeni. To traži energičan duhovni zaokret u odnosu prema normi, a ne zaokret u samoj normi, zaokret u prosvjetnoj politici i osobito u nastavi hrvatskoga jezika i književnosti, sada kao nerazdvojne i skladne cjeline. Lakšega puta nema.

Zatim je Vijeće razmotrilo dopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje o aktualnim pitanjima položaja hrvatskoga jezika u javnoj uporabi. Na osnovi dopisa *Društva za zaštitu potrošača*, raspravljalo se o mnogobrojnim kršenjima Zakona o zaštiti potrošača. Zakon, naime, u članku 17. među inim navodi da svi podatci na deklaracijama proizvoda što se prodaju na hrvatskome tržištu moraju biti napisani hrvatskim jezikom i latiničnim pismom. S obzirom na to da Institut nema nikakvih ovlasti u provedbi zakonskih odredaba koje se tiču službene uporabe hrvatskoga jezika, Vijeće je zaključilo da će uputiti dopis mjerodavnim tijelima državne uprave sa zahtjevom da se nadzire poštivanje hrvatskoga Ustava i Zakona.

Pojmovi jezik i dijalekt u hrvatskoj jezičnoj kulturi

Vijeće za normu hrvatskoga standardnog jezika pri Ministarstvu znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske sastalo se 5. srpnja 2005. na svojoj trećoj sjednici. Na njoj se raspravljalo o pojmovima jezik i dijalekt u hrvatskoj jezičnoj kulturi. Pri tome je postignut visok stupanj slaganja.

Nema jezika koji bi se posvuda govorio jednako. Razni načini na koje se jezik prirodno i spontano govori njegovi su dijalekti, a glavne su njihove skupine njegova narječja. Hrvatski jezik ima tri narječja: čakavsko, kajkavsko i štokavsko. Po jednom karakterističnom obilježju koje stoji i za druga obilježja tih narječja Hrvati se time razvrstavaju na one koji pitaju *ča*, na one koji pitaju *kaj* i na one koji pitaju *što*. Takvo razvrstavanje izraz je potreba upravo hrvatske jezične zajednice. Ostali slavenski dijalekti bez obzira imali zamjениčku riječ *kaj* kao Slovenci, *co* kao Česi i Poljaci, *čo* kao Slovaci, *što* (uz eventualne naknadne fonetske promjene) kao istočni Slaveni, Bugari, Makedonci, Srbi, Crnogorci i Bošnjaci nemaju tu zamjениčku riječ kao kriterij za klasifikaciju dijalekata.

Govoriti se, međutim, ne može nego jezikom. Stoga je svako narječje, kada se njime govori, jezik, i to onaj jezik kojega je to narječje. Tko god govori čakavski, govori hrvatski. Tko god govori kajkavski, govori hrvatski. Tko god govori štokavski, govori hrvatski. Upravo ta tronarječna uzajamnost bitno određuje hrvatski jezik.

I u slovenskome se jeziku pita *kaj*, ali nema one bliske uzajamnosti s čakavskim i štokavskim. Zato slovenski govori i nisu kajkavsko narječje. I u makedonskome i bugarskom pita se *što*, kao i u svim istočnoslavenskim govorima, ali nema one bliske uzajamnosti s čakavskim i kajkavskim. Zato ti govori nisu štokavsko narječje. Iz toga

razloga nisu u istome smislu štokavsko narječje niti srpski, crnogorski i bošnjački govori, kako god ih zbog velike sličnosti s hrvatskim štokavskim govorima, a prije svega zbog upitne zamjenice *što*, u jezikoslovlju tako svrstavaju. Tu dolazi jasno do izražaja kako slavistika nije shvatila što je hrvatski jezik u njegovoj tronarječnosti.

Svako narječje kada se njime što kazuje jezik je i stoga se po istini može i nazivati tako. Svako je hrvatsko narječje kada se njime što kazuje hrvatski jezik. A zbog mjesta i uloge svih triju narječja u hrvatskoj književnosti i po tome u svoj hrvatskoj jezičnoj izražajnosti ona su sva tri važna i znatna za hrvatski književni jezik. Stoga i njegov standardni lik, kako god je iz dobrih razloga stiliziran novoštokavski, predstavlja i druga dva narječja te valja da im se otvori i više nego im je sada otvoren. Tu se još nepovoljno očituje utjecaj škole hrvatskih vukovaca.

Standardni lik hrvatskoga jezika nadsvoduje tri hrvatska narječja. On je velika i neprocjenjivo vrijedna stečevina. Stvorena je mučno i teško. A tek ona nam omogućuje da se o svemu sporazumijevamo glatko i bez ikakva trenja, da jedan savršeno razumije što mu govori drugi, pa bilo odakle s hrvatskoga prostora potjecali. To je za sve nas bitno važno. Stoga taj standardni jezik valja pomno učiti i brižljivo njegovati. Učiti ga moramo svi. Nije jednak nikojemu govoru ikojega narječja, nitko ga nije naučio od majke. Ali koliko god valja biti svjestan njegove velike vrijednosti, posve je neprimjereno u „dijalektu“ gledati nekakav loš, pokvaren i bezvrijedan jezik. Jezik koji je najbolje odbaciti, a u svakom slučaju nešto drugorazredno, nešto bez punoga dostojanstva. Treba reći glasno da to nije tako, glasno da se ne može prečuti. Naprotiv, bez svojih narječja u živu govoru i u književnosti hrvatski jezik gubi mnogo od svoje vrijednosti. Gube svi, a ne samo oni kojima je potisnuto narječje pravi materinski jezik. Stoga svi imaju dobra razloga da se odlučno usprotive takvu shvaćanju. To treba da bude jedan od nosivih stupova naše jezične naobrazbe i svake nastave hrvatskoga jezika.

U svojem standardnome liku hrvatski jezik baštini bogatstvo izražajnih mogućnosti svih triju svojih narječja, a od kada je novoštokavski stiliziran valja da u takvoj stilizaciji zrcali sve to bogatstvo. Tomu su pak hrvatska leksikografija, gramatika i pravopis u većini filoloških škola redovito i težile.

Tri narječja tri su lica hrvatskoga jezika. Svako je od njih jezik. Svako je od njih hrvatski jezik. A taj je opet s ta tri svoja lica u svojoj unutrašnjoj dinamici jedan i nedjeljiv, kako je rekao jedan gradišćanski hrvatski pjesnik.

U raspravi su ti iskazi poduprti s različitih gledišta i različitim iskustvima, a istaknuto je i to kako se tu očituje paradoks jezične životnosti i otvaraju temeljna jezikoslovna pitanja, te da se time daje poticaj njihovu daljnjem razmatranju. Izrečene su i zadržke prema tvrdnji da srpski, crnogorski i bošnjački govori nisu u pravom smislu štokavsko narječje, ali je to mišljenje u Vijeću ostalo osamljeno.

Vijeće je dalje raspravljalo o nastavnome jeziku u hrvatskome visokom školstvu. Vrlo je izražena tendencija da se nastava izvodi na engleskom jeziku. Mišljenja su

se slagala u tome da to može biti i funkcionalno i korisno, ali se isticalo i to da je štetno i neprihvatljivo da se na sveučilištima ne predaje na hrvatskom jeziku. To bi imalo pogubne posljedice za razvoj hrvatskoga znanstvenog nazivlja i strukovne frazeologije. Pošto se pokazalo da je za donošenje odluke o nastavnome jeziku u visokom školstvu potrebna temeljitija rasprava, odgođeno je to za iduću sjednicu.

Pitanja žive prisutnosti puta kojim je standardni jezik izgrađivan u svom izražajnom potencijalu

Vijeće za normu hrvatskoga standardnog jezika pri Ministarstvu znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske sastalo se 15. rujna 2005. na svojoj četvrtoj sjednici. Na njoj se raspravljalo o živoj prisutnosti puta kojim je standardni jezik izgrađivan u njegovu izražajnom potencijalu.

Kao u svakom standardnom jeziku, tako je i u hrvatskome živo prisutno njegovo postajanje. Put kojim je prolazio njegov razvoj bitno ga određuje. Kad se nađemo u kojem gradu, ne zavisi to kakav taj grad jest baš nikako od toga kako smo i kuda došli do njega. Nasuprot tomu pak to kakav je koji standardni jezik uvelike zavisi od toga kako se i preko kojih etapa izgrađivao sve do standardnosti. Prošlost standardnog jezika, pa tako i hrvatskoga, nije nešto što je bilo, a sada više nije, nego je ta prošlost u njem živo prisutna, pa se bez pretjerivanja može reći da standardni jezik dobrim dijelom živi svojom prošlošću, a to tu znači svojim nastajanjem, jer je tim nastajanjem zadan način ostvarivanja njegovih razvojnih mogućnosti, u prvom redu u tvorbi riječi, sintaktičkim konstrukcijama i frazeologiji, a dakako i u rječniku. Te su mogućnosti u načelu neograničene.

Dakako, nije sve što je bilo u nastajanju standardnoga jezika u njem sada jednako prisutno i živo. Ima toga što je sasvim obamrlo i zaboravljeno. No onoga što je doista mrtvo, tako da se baš nikako i ni u kojoj mjeri i funkciji ne bi dalo oživiti ako se za tim javi potreba i raspoloženje, manje je nego smo navikli misliti. Takvo pak oživljavanje tek je mogućnost, a njezino ostvarivanje ne zavisi baš nikako od volje pojedinaca i njihovih prohtjeva. Kad takvi pojedinci ne osluhuju odjek svojega nastojanja u jezičnoj zajednici, lako mogu djelovati nakaradno. No to nas ne smije odvratiti od traženja i od otvorenosti prema takvim mogućnostima jer one predstavljaju bitno bogatstvo jezičnoga izraza.

Nedavno je prijevodom Marulićeve Judite na današnji standardni jezik Nikica Kolumbić, koji se pri tome trudio aktivirati sve njegove izražajne mogućnosti sukladne Marulićevima, pokazao da je iznenađujuće mnogo njegova jezika i u našem živo i određuje mu pjesničku dikciju. A kad su ilirci pred kraj prve polovice 19. stoljeća progovorili o tada posve novim idejama, njihov je politički rječnik, ako se pogleda na uzorku od 322 riječi, u odnosu 252 : 70 (3, 6 : 1) nastavljao tradiciju hrvatskoga književnog jezika čakavske i štokavske narječne stilizacije od glagoljaškog srednjovjekovlja do prosvjetiteljstva. A od toga uzorka tek se 10 riječi danas

ne mogu rabiti, makar samo u nekim prilikama ili s nešto promijenjenim likom ili značenjem, nego baš nikako. Većinom se pak i danas rabe bez ikakvih ograničenja. Kontinuitet koji se tu pokazuje očituje se u Gundulićevoj važnosti za Mažuranića i povezuje tako Marulića sa Šenoom. Taj luk je i danas živo prisutan u svakoj hrvatskoj standardnojezičnoj kreativnosti, ali je na štetu hrvatskoga jezika potisnut iz naše normativne svijesti.

I tu su shvaćanja hrvatskih vukovaca djelovala nepovoljno za slobodan i pun razvoj hrvatskoga standardnog jezika. U duhu intolerantnoga dijalektalnog purizma, orijentiranog prema istočnim govorima, hrvatski su se izrazi neprimjereno obilježavali kao provincijalni, zastarjeli, knjiški i neopravdano se tražilo da se izbjegavaju i potiskuju. Tu je potreban odlučan zaokret.

Ako koji izraz jest starinski, to ne znači i da je zastario, kako se u nas sve do danas uči, i da ga zato treba izbjegavati. Naprotiv, valja ga rabiti, ali, dakako, kao ono što jest, kao starinski, tamo gdje je to umjesno i daje izrazu poželjnu boju i ugođaj. I valja njegovati osjetljivost za to kada je takva poraba umjesna i poželjna, a kada nije. Tek to je prava jezična naobrazba. I u tome nam je težiti izvrsnosti i širiti ju među izobraženima, koliko je to samo moguće. Tek tada će hrvatski jezik u standardnoj stilizaciji pokazati svoje pravo lice.

Hrvatski standardni jezik izgrađivao se tako da je u svako doba iskorišćivao i razvijao svoje tvorbene mogućnosti. Iskovane novotvorine element su duboko ukorijenjen u njegovoj prošlosti. Bez daljnjega razvijanja tih mogućnosti ostaje krnj i razgrađuje se. Ali, dakako, i u tome valja izoštravati osjećaj za pravu mjeru. Ne može svatko postizati ono što suvereno polazi za rukom Tomislavu Ladanu. A ono opet što on majstorski stvara samim time još nikoga ne obvezuje kao standardna norma.

Pri svem tome valja izbjegavati krajnosti i ne pretrpavati tekstove manje uobičajenim izrazima, pa i onda kada je poraba manje uobičajenoga po sebi umjesna, jer takvo nagomilavanje neočekivanoga narušava sklad u standardnoj porabi hrvatskoga jezika kakav je postignut u naše doba.

U raspravi je to poduprto i naglašeno je kako je potrebno sustavno nastojanje da takvo razumijevanje svojega standardnog jezika uđe u svijest jezične zajednice (M. Peti). Istaknuto je kako valja izbjegavati nespornost da se takvim formulacijama bez zadržke podupire normativno propisivanje arhaizama i nekritičko uvođenje kovanica i da je za službeno prihvaćanje takvih prijedloga potrebna stručno kvalificirana procedura (I. Pranjković). Oko toga se Vijeće složilo. Razvila se i vrlo sadržajna rasprava oko prijekne potrebe da se pregledavaju i kompetentno ocjenjuju hrvatske riječi što se upravo sada u velikom broju uvode u pojmovnik za službene prijevode akata Europske Unije (J. Božanić, D. Brozović Rončević, B. Tafra). Zaključeno je da Vijeće pokrene kod Ministarstva da se utemelji takva procedura i počne stvarati infrastruktura potrebna za nju.

Vijeće je nastavilo i raspravu o nastavnom jeziku na hrvatskim visokoškolskim ustanovama, razmotrilo viđenje toga problema koje mu je pristiglo napismeno (M. Turk) i zaključilo da mu je zadatak izraditi okvir prijedloga za zakonsku regulativu toga predmeta.

Temeljna pitanja hrvatske pravopisne norme

Vijeće za normu hrvatskoga standardnog jezika pri Ministarstvu znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske sastalo se 6. listopada 2005. na svojoj petoj sjednici. Na njoj se raspravljalo o temeljnim pitanjima pravopisne norme. Vijeće se poslije živahne rasprave koja je osvijetlila taj predmet s više strana složilo oko ovoga:

Pravopisna je norma u cjelini standardnoga jezika poseban skup propisa koji se utvrđuju konvencijom proizvoljnijom od one koju predstavlja sam standardni jezik. Pravopis stoga i nije jezična norma u pravome smislu. Ipak, bez pravopisne norme nema standardnoga jezika jer bez nje u njegovu pisanu liku nema reda, a red je nužna pretpostavka svake standardnosti. Nije stoga potrebno ovdje pobliže objašnjavati zašto su pitanja pravopisne norme, kad se postave, osobito sporna i aktualna, pa tako i u nas. Naši su pravopisni prijepori, iako se zapravo odnose tek na preostale detalje od manje važnosti, izrazito zaoštreni i prožimlju jezičnu zajednicu destruktivnim navijačkim strastima. Uteg su na nozi slobodnomu razvoju hrvatskoga standardnog jezika.

Iako se danas, osim u nekim rubnim skupinama jezične zajednice, ne postavlja kao aktualno pitanje, ipak u temeljnom sloju te pravopisne nesigurnosti leži izbor između fonološkoga i morfofonološkoga pravopisnog načela ili, kako se u nas zna govoriti, između fonetskoga i korijenskoga pravopisa. Ti su posljednji nazivi naprosto krivi. Fonetski zapis, naime, bilježi zvukove upravo onako kako se proizvode u govoru, a fonološki pravopis piše glasove samo onako kako se međusobno razlikuju razlikujući time riječi različita značenja i njihove oblike. Morfofonološki pravopis propisuje da se vodi računa o smjeni glasova u raznim oblicima iste riječi. Korijenski pak pravopis zapisuje i takve prvobitne glasovne likove koji u jeziku nisu ostavili nikakva traga. Takva pisanja u nas i nema, pa je besmislica govoriti o korijenskome pravopisu kada je riječ o hrvatskome standardnom jeziku.

Hrvatski standardni jezik pripada među one manje brojne u kojima je malo morfofonoloških smjena glasova. Zato u njem riječi i njihovi oblici ostaju u velikoj mjeri tvorbenu prozirni. U pravopisu se stoga može uvelike upotrebljavati fonološko načelo. A i morfofonološko se može primjenjivati bez štete. No pišući dosljedno po njima upada se s obama u teškoće. Nelagodno je pisati morfofonološki *iztok*, *glasba*, *svatba* ili *gladčalo*, a nije lakše ni s fonološkim *aorisni*, *isopotprosječan*, *ivaniđgradski* ili *pozdiplomski*. Niti jedno od ta dva načela ne može se dobro provoditi sasvim dosljedno. Uostalom, nikoji standardni pravopis nikada nije propisivao fonološko *hrvacki* niti morfofonološko *razsglobiti*. Ipak, u fonološkome se pravopisu nelagoda javlja u

mного ograničenijem broju slučajeva: uglavnom se radi o glasovnim promjenama na granicama riječi u složenicama ili na granicama morfema kod posuđenica ili tuđica.

U starijem pisanju prisutna su oba pravopisna načela, i morfofonološko i fonološko, u tome nema dosljednosti. Niti fonološki niti morfofonološki pravopis ne djeluje neprimodno. Niti jedan od njih nije čudovištan ili čak zločinački, bez obzira na konotacije koje zbog povijesnoga iskustva imaju za pojedince. Te konotacije nisu pravopisne. A potpuno je kriva predodžba, koja se još uvijek čvrsto drži po zakutcima, da je morfofonološki pravopis jedini doista hrvatski. Njega jest propisivala zagrebačka škola, ali ne najmanje i zato što ga imaju gotovo svi slavenski jezici. On je, ako ćemo gledati na to, izrazito slavenofilski. A Karadžićeva pravopisna reforma, s druge strane, drastično je udaljila srpski standardni jezik od ruskoga i drugih slavenskih jezika.

Kako je u hrvatskome pravopisu od zadnjega desetljeća 19. stoljeća ne posve dosljedno, ali čvrsto primijenjeno fonološko načelo, a ono se može provoditi dosljednije od morfofonološkoga, nema baš nikakva razumna razloga danas dirati u tu tradiciju.

Vijeće je zatim nastavilo i raspravu o nastavnome jeziku na hrvatskim visokoškolskim ustanovama, i pristupilo izradbi prijedloga za zakonsku regulativu toga predmeta koji će podastrijeti Ministarstvu. O tome se povela živa rasprava, razmotreni su prvi nacrti i zaključeno je da se, pošto se ozbiljno razmotri kako je to riješeno u zakonodavstvu drugih europskih država, na idućoj sjednici pokuša doći do konačnoga teksta.

Prijeporna pitanja hrvatskoga pravopisa: dentalni okluzivi ispred afrikata

Vijeće za normu hrvatskoga standardnog jezika pri Ministarstvu znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske sastalo se 2. studenoga 2005. na svojoj šestoj sjednici. Prva je točka dnevnoga reda bila: Prijeporna pitanja hrvatskoga pravopisa, a) dentalni okluzivi ispred afrikata. O tome je iznesena ovakva argumentacija:

Suprotstavljenost morfofonološkoga pravopisnog načela fonološkomu i razroke sklonosti prema jednomu ili drugomu od njih izazivaju i zaoštavaju nesporazume oko pisanja dentalnih okluziva pred afrikatama. Prema fonološkome pravopisu kakav je u nas od šestojanuarske diktature s prekidima bio na snazi, piše se množina od riječi kao *patak*, *predak*, *hitac*, *mladac* tako da se dentalni okluziv i afrikata, koji su se sad našli jedno pored drugoga, označuju samim slovom za afrikatu: *paci*, *preci*, *hici*, *mlaci*. Vokativ jednine tih imenica piše se po tom propisu *pače*, *preče*, *hiče*, *mlače*. Dativ pak i lokativ od *bitka* piše se *bici*. Drugi se takvi primjeri javljaju u tvorbi riječi. Tako se deminutiv na *-ce* od *korito* piše *korice*.

Na takav smo se pravopisni propis više manje naviknuli, to smo učili i mnogi su to dobro naučili. Ipak se protiv takva pisanja javlja i spontan otpor. Čak među bolje pismenima bilo je onih koji su mislili da takve oblike treba pisati s dentalnim oklu-

živom. A nije malo ni onih koji su se, premda su to dobro naučili, morali svladavati da pišu po tome propisu. Osobito je nelagodno pisati i čitati u *bici kod Siska 1593*.

Mislilo se, dakako, da je to pisanje u skladu s fonološkim načelom, da ga ono upravo zahtijeva, jer se ti oblici, kako se piscima pravopisâ činilo, tako i izgovaraju. Eksperimentalno je fonetsko istraživanje, međutim, pokazalo egzaktnim mjerenjem da se tu ne izgovara obična afrikata, nego nešto produljena. Ono što se po tome pravopisu pisalo *dodaci* ne izgovara se jednako kao *junaci*. Po fonološkome načelu trebalo bi tu pisati *dodacci*. No udvajanje suglasnika kako bi se označilo da su produljeni nije uobičajeno u hrvatskoj grafiji. Primjerenije je onda pisati *dodatci*, to više što afrikata *c* i nije drugo nego sliveno *ts*, što je također eksperimentalno dokazano, pa je *tc* upravo produljeno *c*. Kod imenica na *-dak* i *-dac* primjereno je pak u pisanju (ne u izgovoru) odustati od jednačenja po zvučnosti i pisati *-dci* isto onako kako se od toga jednačenja odustaje kada se piše *predsjednik*. Od toga je zapisani lik razgovjetniji.

Posebno je važno tu istaknuti da pisanje *patci*, *predci*, *hitci*, *mladci* i u vokativu jednine *patče*, *predče*, *hitče*, *mladče* nije morfofonološko, nego tek dosljednije fonološko pisanje. Propis o pisanju samom afrikatom proizlazi iz površne fonološke interpretacije zbiljskoga izgovora i isto tako površne interpretacije spontanoga shvaćanja toga izgovora samih govornika. Takva promjena pravopisnoga propisa ne predstavlja, naravno, prijelaz na morfofonološko pravopisno načelo. Nema tu baš nikakva razloga da se pri tome uzbune oni koji se, iz razumljivih razloga, groze od „korienskoga pisanja“.

Takvim se propisom i povećava transparentnost zapisanih oblika. Po starome se propisu ne razlikuje *mladci* od *mlatci*, *letci* od *ledci*, *zalistci* od *zalisaci*, što je i opet množina i od *zalisak* (anatomski naziv) i od *zalizak* (frizerski naziv), pa je tako i samo dvoznačno. A ako se množina od *listak* piše *lisci*, ne razlikuje se od množine imenice *lisac*. Takvih je primjera, naravno, mnogo više.

Očit je dakle dobitak od promjene kojom se propisuje pisanje što zadržava dentalni okluziv pred afrikatom. Dobitak je to i za dosljednost primjene fonološkoga pravopisnog načela i za transparentnost slike zapisanih riječi. Po tome je to izrazito poboljšanje pravopisne norme. Ono se pak plaća naporom koji je potreban za odvikavanje od staroga i privikavanje na novo i zabunama koje to može kratkoročno izazivati. Uostalom, i na pisanje bez dentala pred afrikatom trebalo se prije kroz dulje vremena navikavati. No ono novo na koje se tu treba privikavati u skladu je s intuitivnim shvaćanjem glasovnoga lika tih riječi i njihovih oblika kakvo je u mnogih, ako već ne i svih govornika. Tu je dobitak znatno veći od cijene koja se plaća za nj. A to što se takvim pisanjem izlazi iz okvira novosadskoga pravopisa, iako samo po sebi nije dobitak, samo po sebi nije niti gubitak. Tko možda ipak tako misli, morao bi to hrvatskoj jezičnoj zajednici i obrazložiti.

Nema dakle valjana razloga da se takvo pravopisno rješenje odbija.

Na temelju te argumentacije povedena je iscrpna i vrlo temeljita rasprava. U njoj se Vijeće jako približilo konsenzusu. Jednoglasno se složilo da nema valjana razloga odbijati pravopisno rješenje po kojem se dentalni okluzivi pišu i kad se nađu pred afrikatama. Konsenzus je postignut i o tome da od toga općeg pravila može biti iznimaka, odnosno dopuštenih dvojnosti. To bi, po mišljenju većine (Brozović Rončević, Ježić, Katičić, Kolenić, Pavličević-Franić, Peti, Tafra, Turk) trebalo biti samo u kosim padežima imenice *otac*, i to zbog neprozirnosti tvorbe, pa se pisanje *oca* pored *otca* ne bi smatralo pogrješnim. Tomu bi se po mišljenju drugih pridodali kosi padeži imenice *svetac* (Mamić), pa i *sudac* (Zoričić) te eventualno još nekih (Ladan). Prof. Joško Božanić smatrao je pak da iznimaka treba biti znatno više jer će inače takvo pravilo zbunjivati i onesiguravati mnoge koji bi imali pisati po njem, ali pozvan da navede koje bi to iznimke bile, nije naveo nikoju. Napokon je iznio bojazan da zaključak Vijeća kakav se ocrtava može značiti prijelaz na morfofonološki pravopis, što drugi članovi Vijeća nisu prihvatili, čak su se začudili kako bi to dosljednija provedba fonološkoga načela mogla dovesti do morfofonološkoga pisanja.

Kao sasvim određen i temeljito raspravljen većinski zaključak Vijeće dakle preporuča pravopisno rješenje po kojem se dentalni okluzivi pišu i kad se nađu ispred afrikata. To se pravilo provodi dosljedno u svim slučajevima, a pisanje bez afrikate moguće je samo za imenicu *otac*, *oca* pored *otca* prema općem pravilu.

Za drugu točku dnevnoga reda: *Konačan prijedlog okvira za zakonsku regulaciju položaja i uporabe hrvatskoga jezika u visokome školstvu* podijeljeni su članovima Vijeća izvadci iz zakona o jeziku pojedinih europskih zemalja koji se tiču te problematike, te je odlučeno da konačan prijedlog toga teksta zahtijeva daljnju pripremu i da će biti podastrt Vijeću na sljedećoj sjednici.

Sastavljeno i rastavljeno pisanje niječnice i enklitičkih oblika glagola htjeti

Vijeće za normu hrvatskoga standardnog jezika pri Ministarstvu znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske sastalo se 15. prosinca 2005. na svojoj sedmoj sjednici.

Prva je točka dnevnoga reda bila: Prijeporna pitanja hrvatskoga pravopisa, b) sastavljeno ili rastavljeno pisanje niječnice i enklitičkih oblika glagola *htjeti*. O tome je predsjednik iznio ovakvu argumentaciju:

„Među pitanjima koja u nas još izazivaju sučeljavanja i protivljenja oko pravopisa javlja se i to treba li zanijekan enklitički oblik prezenta glagola *htjeti* pisati rastavljeno od niječnice ili sastavljeno s njom: *ne ću, ne ćeš ...* ili *neću, nećeš ...* Tu valja smireno i temeljito razmotriti kako je s tim.

Radi se o slijedu dviju riječi, proklitike i enklitike, niječnice *ne* i jednoga od enklitičkih glagolskih oblika *ću, ćeš ...* Taj sustav je dobro opisao već 1871. Veber u svojoj Gramatici: u prezentu pomoćnog glagola *hotjeti* bira se između punih i pokraćenih oblika, a iza niječnice dolazi samo pokraćeni. To su dvije riječi od kojih

svaka za se može stajati i u drugim sintagmatskim postavama, tako: *To ne znam* i *Sad ću (ćeš ...) reći*. Takve se riječi kad stoje uzastopno u nas pišu odvojeno. Za razliku od nekih drugih jezika, npr. litavskoga, a i od nekoga starijega hrvatskog pisanja, to se pravilo u hrvatskom pravopisu protegnulo i na niječnicu: *ne vidim, ne znam*, a ne *nevidim, neznam*. Tako je doista dosljednije.

Kada iza proklitike dolazi enklitika, aktivira se naglasak enklitike, koji inače ostaje samo virtualan, i prebacuje se na proklitiku, pa takva naglasna cjelina ne ostaje bez naglaska. Ako pri tome proklitika završava na samoglasnik, dobiva u takvu naglasnome sklopu dugi uzlazni naglasak: *ná me, pó te, ú se*. I s tako karakteristično promijenjenim naglaskom te se riječi pišu rastavljeno jer se i takve smatraju dvjema riječima, jednom iza druge. Po istom obrascu dobivamo *né ću, né ćeš ...* također kao dvije riječi, pisano rastavljeno. Kad bi se pisalo *neću, nećeš ...*, valjalo bi pisati i *name, pote, use*. To bi pak, vjerojatno, malo tko htio. Jezične danosti tu su posve jasne, a isto je tako jasna i njihova interpretacija u pisanju. Sve je tu na svojem mjestu.

Nije dakle čudno što je Ivan Broz utemeljujući naš fonološki pravopis od samoga početka (1892.) propisivao rastavljeno pisanje. Nije, uostalom, drukčije pisao ni Vuk Stefanović Karadžić utemeljujući srpski standardni jezik i srpski fonološki pravopis. Takvo se pisanje u nas propisivalo i u daljnjim izdanjima Brozova, Broz-Boranićeva i Boranićeva Pravopisa. Tek 1929., u godini kada je proglašena šestojanuarska diktatura, Boranić je, pokoravajući se „pravopisnim uputstvima” koja je u kolovozu te godine „ministar prosvete” dekretirao za svu kraljevinu, u novom izdanju Pravopisa uveo sastavljeno pisanje. Ono je, naime, u međuvremenu bilo propisano i uobičajilo se u Beogradu i Srbiji (Belićev pravopis 1923.). Čim je ustrojavanjem Banovine Hrvatske popustio politički pritisak, Boranić je odmah, još 1940. ponovio svoje izdanje iz 1928. i tako vratio, a onda 1941. u novom izdanju iznova propisao rastavljeno pisanje. Za rata je ZAVNOH na zasjedanju u Topuskom izričito odobrio upravo taj Boranićev Pravopis i on je poslije rata ostao na snazi u cijeloj federalnoj republici Hrvatskoj. Tek 1960. novosadski je pravopis opet uveo sastavljeno pisanje.

Kao argument za sastavljeno pisanje navodi se tumačenje da je *né ću* itd. postalo stezanjem od *ne hoću* itd., pa ga zato valja i pisati sastavljeno: *néću*. Tako obrazloženo, sastavljeno bi pisanje bio historijski pravopis, a u našem se nikako ne primjenjuje takvo načelo. Za valjano rješenje po pravopisnim načelima kakva su naša posve je irelevantno je li *ne ću, ne ćeš* itd. stegnuto od *ne hoću, ne hoćeš* itd. ili je složeno od *ne ću, ne ćeš* itd. Relevantno je samo to da se prepoznaje kao da je tako složeno. Jer i *nisam, nemam* ne pišu se zajedno zato što su stegnuti od *ne jesam, ne imam*, nego zato što u standardnom jeziku ne postoje ono *ni-* i *-mam* u njima kao samostalne riječi, pa se ti izrazi ne mogu prepoznavati kao složeni od dvije riječi.

Od 1960. naviknuli smo se na sastavljeno pisanje. Nasilja i pritiska kojim je uvedeno mnogi se više ne sjećaju, nisu ga sami niti doživjeli. Nije lagodno kada se mora odvikavati. Ali rastavljeno je pisanje daleko suvisliji i dosljedniji pravopis. Dobitak je tu osjetljivo veći od cijene koja se plaća za nj.

I opet valja reći da to što rastavljeno pisanje izlazi iz okvira novosadskoga pravopisa, kako god samo po sebi nije dobitak, nije samo po sebi niti gubitak. Tko misli da ipak jest, mora to razgovjetno obrazložiti hrvatskoj jezičnoj zajednici.

A inače nema valjanih razloga da hrvatski pravopis propisuje drugo nego rastavljeno pisanje niječnice i enklitičnih oblika glagola *htjeti* što stoje iza nje. Dakle: *ne ću, ne ćeš ...* itd.

Takvo rješenje ne valja odbijati.“

O tome se povelja iscrpna i vrlo temeljita rasprava. Predsjednikovu obrazlaganju i zaključku osnovanom na njem odlučno se i iz sve snage svojega uvjerenja usprotivio profesor Pranjković. Njegovo se razlaganje može sažeti ovako:

„Argumentacija iznijeta u tekstu Riječ predsjednika... u vezi s pisanjem *neću/ne ću* većim je dijelom utemeljena, ali je jednostrana, pa time i tendenciozna. Navode se samo argumenti u prilog pisanja *ne ću*, a ne i oni u prilog pisanja *neću*. Zato mislim da je prijeko potrebno iznijeti i te argumente, a njih bih sažeo ovako:

1. Oblik *neću / ne ću* neosporno je rezultat (i) stezanja oblika **ne hoću*, a da se nešto što je rezultat stezanja piše nesastavljeno (rastavljeno), po mom je sudu nelogično;
2. Da je riječ o stezanju, vidi se i po tome što nenaglašeni oblik glagola *biti* u kondicionalu *bih*, npr. u *rekao bih*, kad biva zanižan dobiva kratkouzlazni naglasak na *ne*, a kad se negira *hoću* ili *ću*, npr. u *futuru reći ću*, dobiva se dugouzlazni naglasak na *ne*, koji je također svojevrstan znak stezanja;
3. Jedinica *neću / ne ću* oblik je pomoćnoga glagola koji služi za tvorbu novih oblika (futura), pa je sastavljeno pisanje toga oblika, inače izvanredno frekventnoga, između ostaloga, i ekonomičnije (*neću reći*), a u skladu i s pisanjem niječnoga oblika drugoga pomoćnoga glagola, tj. glagola *biti*, koji također služi za tvorbu novih oblika (perfekta), npr. *nisam rekao*;
4. Ako uvođenje sastavljenog pisanja *neću* i jest bilo rezultat nasilja 1960. godine, nisam za to da se jedno nasilje ispravlja novim, a uvođenje pisanja *ne ću* nasilje je već i zato što oni koji su uvođenje pisanja *neću* eventualno doživjeli kao nasilje imaju danas najmanje 55 godina, a i oni su u međuvremenu stekli novu naviku;
5. Pisanje *ne ću* forsira se već desetak godina, ali uglavnom nije prihvaćeno, nego nailazi na jak otpor (*ne ću* npr. ne pišu nijedne dnevne novine, a nema ga u pravilu ni u knjigama).“

Predsjednik mu je uzvratio da *bi* nije enklitika jednako onako kako je to *ću* jer se na pitanje *Hoćeš li doći?* u standardnom jeziku ne može odgovoriti *Ću*, a na pitanje *Bi li to bilo moguće?* može odgovoriti *Bi*. To objašnjava da se kad se takva riječ naslanja na proklitiku ne primjenjuje isti naglasni obrazac kao kada se radi o pravim enklitikama.

Mišljenju profesora Pranjkovića da je stezanje *ne hoću* u *ne ću* ipak relevantno za pravopisno rješenje pridružio se i profesor Ježić, a profesor Mamić je rekao da

upravo zbog stezanja nije siguran treba li tu pisati rastavljeno ili ne, kako god se dosljedno zalaže za nastavljanje hrvatske pravopisne tradicije. Predsjednik je ponovio da se tu radi samo o tome da se iza negacije ukida razlika između *hoću* itd. i *ću* itd., te se tu umjesto obojega javlja samo *ću*. Upravo stoga kontrakcija u toj raspravi nije argument. Naglasio je da nikako ne tvrdi da kontrakcije tu nije bilo, nego samo to da za pravopis irelevantna. Između stegnutoga *nisam* i *ne ću* postoji tek funkcionalna ekvivalencija, sintaktička i semantička, te u tvorbi složenih glagolskih vremena kao što su perfekt i futur, na što se posebno pozvao profesor Pranjković, ali to ne znači da se i ovo drugo ima smatrati stegnutim. Ako se, međutim, ipak smatra da je stezanje relevantno za spojeno ili rastavljeno pisanje, onda bi *Neću vode* valjalo pisati skupa jer je to **Ne hoću vode*, pa se može smatrati stegnutim, ali *Ne će padati kiša* moralo bi se pisati rastavljeno jer to nije stegnuto od *ne hoće*. Je li to prihvatljivo rješenje? Vijeće se složilo da nije.

Profesor Pranjković prihvatio je relevantnost takva razmišljanja, no smatrao je da jezikoslovni argumenti tu ne pretežu ni na jednu stranu, pa da treba uzeti u obzir naviku koja se stvorila u zadnjih 45 godina od uvođenja novosadskoga pravopisa, te se odlučno založio za to da se zadrži sastavljeno pisanje. Profesorica Kolenić je rekla da je u razgovoru s ljudima čula kako se rastavljeno pisanje lako prihvaća. Profesorica Turk i doktorica Brozović smatrale su da se djeca koja tek uče pravopis lako privikavaju na ono što im je i onako novo, pa se ničega ne moraju odvikavati. Doktorica Brozović Rončević je dodala da je rastavljeno pisanje djeci lako naučiti jer je posve u okviru sustava i ne mora se učiti kao iznimka kao što se mora sastavljeno pisanje. Profesor Ježić je smatrao da tu moraju pretegnuti jedino jezikoslovni razlozi, a tomu se pridružila i Dunja Brozović Rončević. Tomu se pridružio i predsjednik, a iznio je i to da odbijanje rastavljenoga pisanja nipošto nije tako općenito kako to prikazuje profesor Pranjković. Profesor Ježić je upozorio na to da je odbijanje rastavljenoga pisanja u znatnom dijelu visokotiražnih medija rezultat jezične politike i na njoj zasnovane lekture koja se provodi u njima.

Kad je rasprava bila iscrpljena, a jasno se pokazalo da se ne može postići konsenzus, pristupilo se glasovanju. Za zaključak da rastavljeno pisanje niječnice i enklitičnih oblika prezenta glagola *htjeti* ne valja odbijati glasovalo je sedam članova Vijeća (Brozović Rončević, Katičić, Kolenić, Ladan, Peti, Turk, Zoričić), protiv takva zaključka glasovala su dva člana (Božanić, Pranjković), a suzdržana su bila također dva (Ježić, Mamić). Vijeće je time prihvatilo temeljito raspravljen većinski zaključak kojim preporuča pravopisno rješenje po kojem se u zanižkanom prezentu glagola *htjeti* niječnica piše rastavljeno od glagolskih oblika.

Za drugu točku dnevnoga reda: *Prijedlog okvira za zakonsku regulaciju položaja i uporabe hrvatskoga jezika u visokome školstvu* članovi Vijeća razmotrili su nacrt prijedloga, usuglasili se o sadržaju i formulaciji konačnoga teksta koji će biti podastrt Vijeću na sljedećoj sjednici.

Rastavljeno i sastavljeno pisanje

Vijeće za normu hrvatskoga standardnog jezika pri Ministarstvu znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske sastalo se 26. siječnja 2006. na svojoj osmoj sjednici.

Prva je točka dnevnoga reda bila: Prijeporna pitanja hrvatskoga pravopisa, c) rastavljeno ili sastavljeno pisanje. O tome je predsjednik iznio ovakvu argumentaciju:

Rastavljeno i sastavljeno pisanje nije u nas bilo lako normirati. To pitanje, koje seže duboko i u sam opis jezika, nije do sada istraženo i promišljeno koliko treba. Mišljenje o tom može se izreći samo sa zadržkom. Ipak je, čini se, moguće srediti to područje ovako:

Riječi se pišu odvojene jedna od druge razmacima. Od toga se polazi. Svaki slijed leksema, ako se po svojim gramatičkim obilježjima ikako može razumjeti kao valjano konstruiran, kad se napiše tako da se svaki od tih leksema uzima kao zasebna riječ i rastavi razmacima, nije krivo napisan. To je temeljno pravilo (1).

Time je riješen najveći dio slučajeva. Na primjer slijed *svijetlo plavo*, ako mu je značenje pobliza oznaka boje, tj. ‘plavo koje je svijetlo’, to je onda sintagma dviju riječi od kojih svaka ima svoje odvojivo značenje i svoj naglasak, pa se piše rastavljeno. Ako se istim slijedom leksičkih jedinica označuje zasebna boja u spektru, onda to nisu dvije riječi jer u tom slijedu nema dvaju odvojivih značenja, a u izgovoru je samo jedan naglasak. To onda jest jedna riječ (složenica), pa se taj slijed leksema piše bez razmaka: *svijetloplavo*. Isto tako *tisuću tristo sedamdeset (i) sedam* jer tu svaki leksem ima svoje odvojivo značenje i svoj naglasak.

No kao uvjet da se leksemi odvajaju razmacima, što će reći da se shvaćaju kao riječi, postavljeno je to da se njihov slijed „ikako može razumjeti kao valjano konstruiran“. To znači da to razumijevanje može biti lakše ili teže, a i to da jednomu može biti lakše, drugomu teže. Odatle proizlazi najveća teškoća oko rastavljenoga i sastavljenog pisanja. K tomu dolazi i pojava prenesenoga značenja. Ono zadaje glavobolje i leksikografima jer je koji put teško odrediti radi li se samo o prenesenom značenju ili je od njega već postalo novo.

To se sve očituje osobito kad treba razlikovati prijedložne izraze, koji su dvije riječi, od složenih priloga, koji su jedna. Temeljan je tu značenjski kriterij. Ako prijedložni izraz ima drugo značenje nego slijed njegovih sastavnica, onda je to složeni prilog ili prijedlog i piše se kao jedna riječ (*doduše, ispod*).

To ne vrijedi za preneseno značenje jer ono nije drugo značenje. No i tu se javlja stupnjevanje. Kad kažemo *u oči blagdana*, onda je to preneseno značenje prijedložnoga izraza *u oči*. Također je preneseno značenje u *lagati komu u oči*, ali je tu po gramatičkoj funkciji posve isto kao *gledati komu u oči* tek što je značenje temeljno, a ne preneseno. No prvo je po gramatičkoj funkciji prilog s dopunom u genitivu, nitko pritom ne misli na ‘oči’, i stoga to valja pisati kao jednu riječ. Preneseno značenje tu je već etimologija. Drugo je samo preneseno značenje, a po gramatičkoj funkciji je

posve isto kao *gledati komu u oči*, tek što je značenje sad temeljno, a ne preneseno. Nema nikakva razloga to shvatiti *u oči* kao jednu riječ. Drugo je opet *bacati komu prašinu u oči*. Preneseno je tu značenje cijele izreke, a sintaktički sklop bez ikakvih osobitih obilježja, pa pogotovu nema razloga samo *u oči* pisati kao jednu riječ (*uoči*).

No nije to uvijek tako jasno. Nezaobilazan je kriterij i to koliko se prijedložni izraz ustalio u određenoj porabi. Tako se *usput* može razumjeti kao *uz put* u prenesenom značenju, ali se u tom značenju toliko ustalilo kao priložna oznaka da se s dobrim razlogom može smatrati složenim prilogom i pisati kao jedna riječ. Tu značenje i ne mora biti preneseno. Tako za razliku od *s obzirom na primjer*, gdje je jasno da se radi o prijedložnom izrazu, u *uzmimo na primjer* taj je prijedložni izraz, kojemu značenje tu nije preneseno, frazeološki tako čest i uhodan, a sintaktička mu je konstrukcija manje uobičajena, pa se lako može shvatiti kao složeni prilog ekvivalentan *s primjerice* i onda pisati kao jedna riječ. Za *otprilike* jako se uobičajilo sastavljeno pisanje. Tomu pridonosi to što riječ *prilika* tu dolazi u značenju kojega se mnogi teže sjete jer im nije na pameti ono *na sliku i priliku*. Neobično je samo što nikomu ne pada na pamet pisati i *po prilici* sastavljeno.

Tako nastaje veliko područje nesigurnosti, koja je k tomu kod svakoga ponešto drukčija. Normativno se tu, kako stvari stoje, može presjeći jedino proizvoljno. To nije povoljno jer izaziva nesnalaženje i otpor. No tomu se može doskočiti, ako se temeljnomu pravilu doda drugo: Kada se želi izraziti da se koji slijed leksičkih jedinica ikako može osjetiti tako sljubljenim da tvori samo jednu riječ i upravo to hoće i izraziti, pa se napiše bez razmaka, ni to nije krivo napisano, ako je samo to isticanje sljubljenosti smisleno (2). Po istom se principu stavljaju zarezi i time istančanije označava kako se shvaća dana rečenična konstrukcija.

Nadalje, dva leksema, ako prema drugima tvore izrazitu cjelinu, a ipak nisu do kraja sljubljeni i prvi se ne mijenja prema zahtjevima rečenične konstrukcije spajaju se crticom u polusloženicu (*Podravka-juha*). Ako se mijenja i prvi dio, nema razloga ne shvaćati ga kao riječ (*čovjek žaba*). Uska povezanost takve apozitivne sintagme pripada tada području frazeologije.

Tako se može srediti to područje pravopisne norme, a da ništa ne bude niti proizvoljno niti prenapeto. Područje nesigurnosti pretvara se u područje smislene slobode. Temeljito pak istraživanje i promišljanje svega toga pokazuje se kao prioritetan zadatak našega jezikoslovlja.

Usljedila je vrlo temeljita i sadržajna rasprava, koja je predmet osvijetlila s mnogih strana. Profesor Pranjković upozorio je na mogućnost provjere time što se pazi na to može li se imenica u prijedložnom izrazu zamijeniti pitanjem *što* ili cijeli prijedložni izraz pitanjem *kako*. *Pretrašio se na smrt* ne bi po tome valjalo pisati rastavljeno jer se ne može pitati *Pretrašio se na što?*, nego samo *pretrašio se kako?* Vijeće se složilo da je to važan i vrlo upotrebljiv kriterij. No istaknuto je i to (Ježić) da se tu zapravo radi o posebnom slučaju primjene pravila (2).

Utvrđeno je da u Vijeću postoji konsenzus oko pravila (1) i (2), pa se ona mogu preporučiti kao podloga za razrađivanje valjanih pravopisnih rješenja. Izraženo je i mišljenje da posebnu pozornost valja pokloniti polusloženicama (Turk), te pisanju složenih leksičkih izraza (Pavličević-Franić). Vijeće je zaključilo da se iduća sjednica posveti upravo tim pitanjima.

U vezi s drugom točkom dnevnoga reda: *Konačno prihvatanje prijedloga okvira za zakonsku regulaciju položaja i uporabe hrvatskoga jezika u visokome školstvu* članovi Vijeća razmotrili su tekst prijedloga i jednoglasno podržali formulaciju konačnoga teksta koji će biti upućen Ministarstvu znanosti, obrazovanja i športa.

Prijedlog za dopunu Zakona o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju

Hrvatski je jezik službeni jezik u Republici Hrvatskoj. On je jezik nastave i ispita u školama i ustanovama visoke naobrazbe. Iznimno se u visokoškolskoj nastavi mogu rabiti i drugi jezici 1) u nastavi stranih jezika i njihovih filologija, 2) u međunarodnim visokoškolskim programima, 3) u nastavi koju drže strani nastavnici ili profesori. Isto vrijedi i za ispite i radove u pisanome obliku. Ako se pisani rad na visokome učilištu piše na stranome jeziku, njegov se sažetak mora napisati na hrvatskome, kao što se uz hrvatski pisani rad očekuje da se sažetak napiše na stranome jeziku. Ista pravila vrijede i za znanstvene radove na hrvatskome jeziku ili na stranim jezicima u časopisima i publikacijama koji se objavljuju u Republici Hrvatskoj.

Polusloženice; Zakonska regulacija položaja hrvatskoga jezika u visokome školstvu

Vijeće za normu hrvatskoga standardnog jezika pri Ministarstvu znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske sastalo se 16. ožujka 2006. na svojoj devetoj sjednici.

Prva je točka dnevnoga reda bila: Prijeporna pitanja hrvatskoga pravopisa, c) rastavljeno ili sastavljeno pisanje, polusloženice. Predsjednik se obratio Vijeću ovim riječima:

Pri raspravi oko rastavljenoga i sastavljenog pisanja pojavilo se u Vijeću mišljenje da bi to valjalo i nastaviti raspravom oko polusloženica kao posebnog oblika sastavljenoga pisanja. To je, moglo bi se reći, sastavljeno pisanje sa zadržkom. Dvije se riječi pišu kao cjelina, a ipak svaka uočljivo čuva svoju samostalnost. To se u pismu označuje tako što se te dvije riječi spajaju spojnicom (-). Bilježi se time zapravo to da one, iako spojene u jedno, čuvaju svaka svoj naglasak. O njima se onda govori kao o polusloženicama.

Tako u *Ivana Brlić-Mažuranić* stoje dva samostalna prezimena spojena u jedno. Isto je to *točka-zarez* 'i točka, i zarez' i *grad-država* 'i grad, i država. Kao što ona dva spojena prezimena ne imenuju dvije osobe, nego jednu, tako se tu po dvije

spojene opće imenice ne odnose na po dva predmeta, nego na po jedan. Nasuprot tomu *grad država* isto je kao *grad Zagreb*, ‘grad koji je država’ kao ‘grad koji je Zagreb’. Tu nema koordinacije kao u *grad-država*, nego je ugrađena predikacija. Stoga su to apozicije i ne pišu se kao polusloženice. Tako se ne pišu ni atributski sklopovi jer je i u njima ugrađen odnos predikacije: *brz hod, drap kostim* ‘hod koji je brz’, ‘kostim koji je drap’.

I u *autocesta Zagreb-Rijeka* dva samostalna imena naselja stoje jedno uz drugo spojena u jedno, ali je tu uključeno i to da autocesta vodi od Zagreba do Rijeke. Isto je to u *gore-dolje* ili *povuci-potegni, dva-tri, htio-ne htio*. Svagdje je tu tim primjerima sadržano jedno ‘od-do’, ali tu u prenesenom, a ne u konkretnom prostornom, značenju.

Kada se dva pridjeva slože u jedan, ali prvi od njih ne određuje poblize drugi, nego su sadržajno posve ravnopravni, onda se pišu sa spojnicom kao polusloženica, premda joj prvi član nije samostalan oblik, nego je ta cjelina morfološki prava složenica: *latinsko-hrvatski rječnik*. Time se bilježi da te dvije pridjevske osnove zadržavaju svaka svoj naglasak. Tako i: *kulturno-povijesno istraživanje*, što je ‘kulturno i povijesno istraživanje’, dakle ‘istraživanje kulture i povijesti’, predmet su takva istraživanja i kultura i povijest, za razliku od *kulturnopovijesno istraživanje*, što je ‘istraživanje kulturne povijesti’, kojemu je predmet samo kulturna povijest, dakle povijest kulture. To je razlikovanje temeljno važno za uredno i prozirno izražavanje standardnim jezikom.

Kao polusloženice pišu se spojene imenice kojima je prvi dio nesklonjiv: *čelik značaj, spomen-ploča, rak-rana*. Takvo je pisanje osobito važno za suvislost sintaktičkoga ustrojstva hrvatskoga jezika. Stavljanjem spojnice, kao i u *džez-orkestar*, održava se temeljno pravilo da se stavljanjem jedne imenice ispred druge ta druga ne može poblize određivati, da se među njima tako ne može izražavati atributni odnos. U sklonosti da se to ipak čini očituje se jak utjecaj engleskoga jezika, u kojem je upravo to vrlo uobičajen način poblizega određivanja imenice imenicom. Pisano sa spojnicom uklapa se ipak u hrvatsko sintaktičko ustrojstvo, koje se pisanjem *džez orkestar* silovito razgrađuje.

Ništa lakše i ništa prirodnije nego reći *Podravkina juha*. Nitko ne može osjetiti da bi to bilo nekakvo „silovanje jezika“. Ipak je silovito i nezaustavljivo, nekom svojom neodoljivom privlačivosti, navrla *Podravka juha*. Tek to je mnogima bilo nešto! Kao da se željela osjetiti doživljajnost kakvu posreduje engleski jezični izraz. Ako se, međutim, dosljedno piše *Podravka-juha*, uklapa se to u sintaktičko ustrojstvo hrvatskoga jezika i tako smanjuje šteta od toga jer se ustrojstvo manje razgrađuje. Upravo radi toga važno je da se i engleski imenički atributski sklopovi poput *jazz band* kad se u nas jave kao posuđenice pišu sa spojnicom, dakle *džez-bend*, a ne *džez bend* ili *džezbend*, i tako ne ostanu kao prihvaćen uzorak za razgrađivanje jezika. Takav bi uzorak bilo i pisanje *džezbend* jer se zbog posuđenica *džez* i *bend* i tu razabire sintaktičko ustrojstvo i snažno bi poticalo sklapanja poput *Podravka juha*.

Upravo zato je pisanje polusloženica važan instrument hrvatske jezične kulture.

Usljedila je vrlo temeljita i sadržajna rasprava. Postavljeno je pitanje treba li *žiro-račun* pisati sa spojnicom kao polusloženicu ili kao jednu riječ *žiroračun* jer bi tu, kako je rečeno, *žiro* funkcioniralo kao „prefiksoid“. Primijećeno je na to da je tu i u drugim slučajevima kao *bruto-prihod* ili *neto-iznos*, *video-zapis*, *audio-kaseta* bolje pisati sa spojnicom jer se tako upozorava na složenu strukturu takvih riječi i olakšava zamjena leksema koji ulaze u njih drugima koji bi se u daljnjoj izgradnji hrvatskoga standardnog jezika učinili prikladnijima. Tako se *audio-zapis* može svjesno postaviti uz značenjski ekvivalentan *zvučni zapis*. Time se ujedno upozorava na to da je tu leksički element posuđen iz drugoga jezika. To mišljenje nije bilo osporeno. Pokazalo se tako da je pisanje polusloženica pitanje važno za jezičnu kulturu i Vijeće je o tome postiglo konsenzus.

Druga je točka dnevnoga reda bila: Izvješće o prijedlogu Vijeća za normu hrvatskoga standardnog jezika za zakonsku regulaciju položaja i uporabe hrvatskoga jezika u visokome školstvu te rasprava o položaju hrvatskoga jezika u cjelokupnome obrazovnom sustavu. Ravnateljica Dunja Brozović Rončević izvijestila je o raspravi koja se pavela na sastanku ravnateljâ i rektorâ s predstavnicima Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa o prijedlozima za izmjene Zakona o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju. Prijedlog Vijeća o reguliranju statusa hrvatskog jezika u visokom školstvu zaključen na prošloj sjednici za sada nije usvojen, iako je, kako je Vijeće danas utvrdilo, taj status zakonski reguliran za osnovno i srednje školstvo. Zaključeno je da treba upozoriti Ministarstvo na to da je potrebno regulirati taj status i za visoko školstvo prije ulaska Hrvatske u Europsku Uniju jer će to poslije biti znatno teže.

Pod trećom točkom: Razno nije predložen nikoji predmet rasprave.

Upit Odjela za hrvatski standardni jezik Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje o pisanju polusloženica

U zapisniku s devete sjednice Vijeća za normu hrvatskoga standardnog jezika održane 16. ožujka 2006. godine navode se primjeri *točka-zarez* i *grad-država* te se daje objašnjenje da te riječi treba pisati sa spojnicom jer ne imenuju dva predmeta, nego jedan. S druge se pak strane u zapisniku s osme sjednice za pisanje polusloženica primjenjuje drugi kriterij, tj. kriterij promjenjivosti prvoga dijela polusloženice te se donosi primjer *čovjek žaba*. Ta dva kriterija nužno unose zbrku jer bi prema tomu drugom kriteriju i *točka-zarez* i *grad-država* trebalo pisati bez spojnice, a ako se pak primijeni prvi (po kojemu se riječi povezuju spojnicom ako imenuju jedan predmet ili osobu) i *čovjek žaba* trebalo bi pisati sa spojnicom. Takvo miješanje kriterija vodi tomu da je dobro i jedno i drugo, da je u sva tri slučaja dobro i pisanje sa spojnicom i bez nje, ovisno o tome koji kriterij primjenjujemo, a to svakako nije dobro, jer tako na kraju imajući dva pravila, nemamo nijedno.

Po našem su mišljenju formalni kriteriji jedini valjani, tj. najvaljaniji, primjenjivi kriteriji. U skladu s time najjasnijim kriterijem za uspostavu polusloženica smatramo nesklonjivost njihova prvoga dijela. S obzirom na to da nitko ne bi rekao *bio sam u grad državi* (nego *bio sam u gradu državi*) ili *obriši točka zarez* (nego *obriši točku zarez*), u tim je primjerima riječ o dvije riječi, a ne o polusloženici.

Kad je riječ o prijedlogu da se piše npr. *žiro-račun*, *bruto-prihod*, *neto-iznos*, *video-zapis*, *audio-kaseta*, teško je prihvatiti objašnjenje da te riječi treba pisati kao polusloženice jer se tako „olakšava zamjena leksema koji u njih ulaze drugima koji bi se u daljnjoj izgradnji hrvatskoga standardnoga jezika mogli učiniti prikladnijima“. Riječ je naime o posve ustaljenim prefiksoidima i teško je zamisliti da bi se koji od njih mogao ikako zamijeniti kojom drugom riječju (mislimo u prvome redu na prefiksoide *žiro-*, *neto-*, *bruto-* koji su sastavni dijelovi stručnih naziva). Takvim bi se postupkom nadalje doveo u pitanje status prefiksoida u hrvatskome jeziku uopće, a i nametnulo pitanje treba li se i sa sufiksoidima postupati na isti način, tj. odvajati ih spojnicom. Nije dobro donositi čvrste, apodiktične zaključke na temelju nekoliko primjera, nego bi u razmatranje svakako trebalo uzeti ukupnost primjera i odnosa. Ako se *žiro-račun* i *audio-kaseta* pišu sa spojnicom, onda bi sa spojnicom trebalo pisati i *foto-kopija*, *demo-kracija*, *geo-politika*, *eko-sustav*, *hidro-bomba*, *euro-ček*, *kino-dvorana*, *labio-dental*, *moto-utrka*, *paleo-grafija*, *socio-lingvistika*, *stereo-film*, *disko-glazba* itd. Hoćemo li doista tako pisati?

Mislimo nadalje da primjer *autocesta Zagreb-Rijeka* nije primjer istog reda kao ostali navedeni primjeri (*gore-dolje* složeni je prilog, *dva-tri* složeni je količinski prilog, u ostala dva primjera riječ je o frazeologiziranim izrazima čije se značenje ne može (kao ni značenje navedenih priloga) ni u konkretnome ni u prenesenome značenju razumjeti kao odnos od – do. U primjeru *autocesta Zagreb-Rijeka* izriče se odnos od – do, pa bi to trebalo pisati s crticom (Zagreb – Rijeka), kako su pravopisi i dosad preporučivali. Zanimljivo je u tome primjeru i to da se ne piše *auto-cesta* iako bi se iz zaključaka Vijeća koje smo komentirali u prethodnome odjeljku moglo zaključiti da bi tako valjalo pisati.

Razlikovanje *svijetlo plavo* i *svijetloplavo*, kako je objašnjeno, nije moguće primijeniti jer je teško zamisliti kontekst u kojemu bi bilo jasno je li riječ o namjeri da se označi dio spektra ili 'plavo koje je svijetlo', jer je i 'plavo koje je svijetlo' naravno dijelom spektra. Doduše, i Babić-Finka-Mogušev pravopis razlikovao je ta dva načina pisanja, ali je imao nešto jasniji, tj. primjenjiviji kriterij.

U zapisniku s osme sjednice Vijeća donose se dva osnovna pravila za sastavljeno i rastavljeno pisanje. Prvo je pravilo: „Svaki slijed leksema, ako se po svojim gramatičkim obilježjima ikako može razumjeti kao valjano konstruiran, kad se napiše tako da se svaki od tih leksema uzima kao zasebna riječ i rastavi razmacima, nije krivo napisan.“ To se pravilo smatra temeljnim. A drugim se pravilom tvrdi: „Kada se želi izraziti da se koji slijed leksičkih jedinica ikako može osjetiti tako sljubljenim da tvori samo jednu riječ i upravo to hoće i izraziti, pa se napiše bez razmaka, ni

to nije krivo napisano, ako je samo to isticanje sljubljenosti smisleno.“ Čini nam se da s pomoću ta dva osnovna pravila nitko ne može znati kako što treba napisati jer su ona, ta pravila, u nerazrješivu sukobu. Ni primjeri koji se tu donose ništa ne pojašnjavaju.

Odgovor Vijeća za normu na upit Odjela za hrvatski standardni jezik
Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje o pisanju polusloženica

1. Primjeri *točka-zarez* i *grad-država* nisu istovrsni kao *čovjek žaba* jer znače „i točka i zarez“, „i grad i država“, dok treći znači „čovjek poput žabe“, a ne „i čovjek i žaba“. Dokle god se semantički žele razlikovati *grad-država* i *grad država*, jer prvo znači „i grad i država“, a drugo „grad poput države, grad koji je (kao) država“, dotle se *čovjek žaba* mora pisati bez spojnice. Grčki su gradovi (polis) bili *gradovi-države*, a za suvremenu se Atenu ili Pariz može reći da su (po razmjernoj veličini, po koncentraciji državnih ustanova, itd.) *gradovi države*, ali nisu *gradovi-države*.

Formalni kriteriji po mišljenju Vijeća jesu najjasniji i vrlo korisni, ali nisu jedini valjani. Budući da u jeziku izričaj služi prenošenju sadržaja, značenja, ne mogu se u interpretaciji izričaja ispustiti semantički kriteriji, pa ni u uporabi pravopisnih sredstava poput spojnice koje služe za bilježenje razlika u značenju!

Točno je da se u polusloženicama *grad-država* ili *točka-zarez* sklanjaju oba dijela polusloženice. Baš po tome one nisu složenice. No po semantičkoj povezanosti svojih dijelova one nisu samo apozicijske sintagme, dok je *grad država* apozicijska sintagma.

2. Slijede primjeri s nesklonjivim prvim dijelom polusloženice ili neorganske složenice. Oni su češći među polusloženicama, ali ne treba uzeti za opće pravilo da je prvi dio polusloženica nesklonjiv.

Pisanje *žiro-račun*, *bruto-prihod*, itd. za osjećaj je nejednojezičnoga govornika (a takvih će biti sve više u Europskoj Uniji i u suvremenome svijetu, pa tako i u Hrvatskoj, a i dosad su barem jezikoslovci morali biti takvi) ublažavanje neorganskoga spajanja raznorodnih jezičnih jedinica u složenicu, ili pak izbjegavanja pisanja (neorganskih) složenica kao atributnih ili apozicijskih sintagma: tal. *brutto peso* jest atributna sintagma, ali hrvatski *bruto-težina* nije (za nejednojezičnoga govornika nelagodno je, ako se već uzima stran pridjev, i to da sintagma ne glasi *brutta težina!*), pa onda nije ni *bruto-prihod*; a složenica *brutoprihod* izgleda doista „brutto in croato“, ružno na hrvatskome.

Pisanje *video-zapis* ili *audio-kaseta* doista može „olakšati zamjenu leksema koji u njih ulaze drugima koji bi se u daljnjoj izgradnji hrvatskoga standardnoga jezika mogli učiniti prikladnijima“! O tome, jesu li neke jezične jedinice („prefiksoidi“) doista ustaljene, odlučuje živa jezična uporaba. Jezikoslovci to mogu pratiti, opisivati, ali ako već ne savjetuju jezično skladnija rješenja, neka barem ne propisuju jezično

neskladnija zaprječući time da jezik, zahvaljujući vitalnosti, stvori organskije izraze koji će biti ujedno i razumljiviji u jezičnome sustavu. Smije li jezikoslovac propisati da *slikovni zapis* ili *zorni zapis*, a možda i neka kovanica kao *vidopis*, ne smije zamijeniti izraz *video-zapis*? Ili da *zvučna kaset* ili *slušna kazeta*, ili *slušna vrpca* ili *kutijica*, ne smije zamijeniti *slušna-kasetu*? Jezik ne može proizvoditi svoje, osobito nove, izraze onom brzinom kojom izrazi iz drugih jezika svijeta mogu u nj prodirati, no s vremenom može dio stranih elemenata zamijeniti svojim organskim elementima, i time čuvati svoj ustroj dok je živ, dok ima živu tvorbu i semantiku.²

Položaj prefiksoida ne mora se dovesti u pitanje jedino u hrvatskome jeziku, jer se mora dovesti u pitanje u jezikoslovlju uopće. Pojam „prefiksoida“ remeti temeljnu jezikoslovnu razliku između kompozicije i derivacije, tvorbe riječi i tvorbe složenica, koje je još Dionizij Tračanin razlikovao kao *eidōs* i *skhēma*! I sve gramatike za njim, sve do nekih novih koje nisu pisali jezikoslovci koji bi još baštinili standarde znanja klasičnih jezika. Zato je pojam „prefiksoida“ proturječan: on (leksemsku) sastavnicu (polu-)složenice predstavlja kao (neleksemsku) sastavnicu izvedenice!

3. Primjeri *foto-kopija*, *eko-sustav*, *hidro-bomba*, *euro-ček*, *kino-dvorana*, *moto-utrka*, *stereo-film*, *disko-glazba*, itd. posve su nesrodni s primjerima *demo-kracija*, *paleo-grafija*, *labio-dental*, ili, recimo, *kozmo-logija*, *geo-logija*, pa, po analogiji, i *geo-politika* i *socio-lingvistika*, itd. Drugu podvrstu složenica niti smo stvorili tvorbom u hrvatskome, nego smo te složenice preuzeli gotove kao posuđenice, i to iz klasičnih jezika, ili kao europeizme tvorene po klasičnim obrascima. Stoga ih ne trebamo analizirati ni razdvajati im sastavnice spojnicom. A iz prve podvrste jedino se *euro-ček* može smatrati gotovom posuđenicom, pa bi se mogao pisati sastavljeno, ali bi sustavnije u hrvatskome bilo pisanje sa spojnicom (kao i druge neorganske složenice s euro-, koji zapravo i nije morfem nego batrljak). Najbliži su tomu još primjeri *foto-kopija* (pokrata za: fotografska kopija),³ *hidro-bomba* (hidrogenska bomba) i *stereo-film* (trebalo bi značiti: trodimenzionalni film). Drugi su primjeri naše neorganske složenice (*eko-sustav*, *kino-dvorana*, *moto-utrka*, *disko-glazba*), a na njih je najbolje primijeniti isto pravilo kao i za *video-zapis* i *audio-kasetu*. Uvijek je, naravno, moguće reći i: *ekološki sustav*,⁴ *kinematografska dvorana*, *motorna / utrka motora*, pa i *glazba disko* (ako ne želimo da bude polusloženica, nego sintagma s nesklonjivom apozicijom).

² Zabraniti živu tvorbu u jeziku nalik je zabrani slobode kretanja građanima (ukoliko poštuju prometna pravila, zakone, itd.), i zapravo je moguće samo u totalitarnim sustavima, kakav je dijelom imala i bivša Jugoslavija. Naravno umiranje jezika i zamiranje tvorbe iz „komocije“ moguće je i u demokratskim potrošačkim društvima, ali nije znak vitalnosti, ni njihove, ni njihovih jezika.

³ Za razliku od *fotografija*, što nije nikakva (kolokvijalna) pokrata, a ne miješa ni elemente iz raznih jezika, nego je europeizam skovan po obrascu grčke tvorbe složenica, i preuzet je kao riječ u hrvatski. (Osim toga, *foto-kopija* je pokrata posuđena iz engleskoga: *photo-copy*, doduše prilagođena hrvatskim (polu-)latinizmima.)

⁴ Moguće je preuzeti i cio izraz *ekosistem*, koji se može shvatiti kao složenica po grčkome obrascu, dok se *eko-sustav* može shvatiti kao pokrata-polusloženica ili kao neorganska složenica.

Autocesta Zagreb – Rijeka jest primjer drugačijega reda – tu su kolege iz Instituta u pravu – jer se tu dijelovi polusloženice (koja je sama apozicija uz *autocesta*, ili *autoput*, koji se ne moraju pisati: *auto-cesta*, *auto-put* (što je pokrata za automobilski put), jer je riječ *auto* za *automobil* ušla kao samostalna imenica u hrvatski, pa se može shvatiti i kao prava složenica) *Zagreb – Rijeka* rastavljaju crticom (u značenju: „od – do“), a ne spojnicom.

Svijetlo plavo i *svijetloplavo* uvijek će razlikovati onaj kojemu zatreba, a ne će onaj kojemu ne treba, ali se očito može razlikovati, kao i *blijedo plavo* (blijedo plavilo) ili *tamno plavo* (tamno plavilo) (stupanj tamnoće, npr. na zaslonu ili fotografiji) od *tamnoplavoga* (tamni dio plavoga dijela spektra).

Dva pravila u zapisniku s osme sjednice Vijeća nisu nipošto u nerazrješivu sukobu, nego ocrtavaju prostor slobode ili izbora u pisanju riječi sastavljeno ili rastavljeno. Zabraniti takav prostor izbora ne samo da bi značilo pobrkati pojmove jezične norme kao opisa razlike između neutralnoga i obilježenoga izražavanja s jedne strane i jezičnoga nasilja kao zabrane uporabe stilistički obilježenih izraza s druge, nego bi dijelom ograničilo i mogućnosti priopćavanja misaonoga sadržaja jezičnim izrazom, i time pravopisnim propisom proturječilo osnovnoj svrsi jezika.

Jezikoslovci se moraju suživjeti sa svojom ulogom istraživača jezika, opisivatelja i tumača jezičnoga ustroja, te jezičnih savjetodavaca, a odustati od uloge jezičnih policajaca koju im nikada nije povjerila jezikoslovna struka, nego samo policija u nekim državnim poredcima. Jezični izbor nije jezični prijestup ni kaos, nego pravo i sloboda govornika jezika, naravno, u granicama jezičnih „zakona“, tj. pravila i ustroja.

Pisanje kratkoga jata iza pokrivenoga *r*

Vijeće za normu hrvatskoga standardnog jezika pri Ministarstvu znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske sastalo se 20. travnja 2006. na svojoj desetoj sjednici. Pošto je utvrđeno da nema primjedaba na zapisnik s devete sjednice Vijeća, predsjednik se obratio članovima svojom Riječi:

Među pitanjima pravopisne norme ono o refleksu kratkoga jata iza *r* pred kojim stoji drugi suglasnik, a među njima nema morfemske granice, iza „pokrivenoga *r*“, dakle, kako se to uobičajilo zvati, jedno je od najtežih. Ono i nije pravopisno, nego je zapravo pitanje jezične norme. Ne zadire samo u navike pisanja, nego i u izgovor pojedinih riječi, a to su navike koje se teže prilagođuju promijenjenim normativnim zahtjevima. Ujedno je to pitanje koje ima vrlo izrazitu povijesnu dimenziju, pravi je primjer za to kako je povijest u jezičnoj suvremenosti živa.

U glasovnom razvoju ijekavske štokavštine postoji tendencija da se kratko jat iza pokrivenoga *r* javlja kao *e*, dobiva dakle ekavski refleks. No to i u dijalektima nije provedeno dosljedno, pa se tek uvjetno može govoriti o glasovnom zakonu. U hrvatskom književnom jeziku stiliziranom prema modelu ijekavske novoštokavšti-

ne nikako se nije provodilo dosljedno, pa je pri standardizaciji bilo teško propisati cjelovito i dosljedno rješenje. Kako je za Hrvate, koji u većini nisu spontani ijekavci, pisanje refleksa staroga jata po naravi stvari stvaralo teškoće, postalo je potrebno obraditi to pitanje i u pravopisu. Kao takvo je ušlo u tradiciju pravopisnih priručnika. Kad god se otvaraju pitanja hrvatskoga pravopisa, ono je jedno od glavnih. Ivan Broz, utemeljujući pravopisnu normu koja vrijedi do danas, nije u prihvatanju takva glasovnog razvoja bio dosljedan, poštujući time uvelike tradiciju hrvatskoga književnog jezika i govorne navike hrvatske sredine. U tom je smislu nastavio i Dragutin Boranić u svojim izdanjima Brozova pravopisa. No 1921., u prvom izdanju koje je izašlo samo pod njegovim imenom, Boranić je tu glasovnu promjenu stao propisivati mnogo dosljednije. Time se počeo vršiti pritisak za promjenu hrvatskih književnojezičnih govornih navika. To se nastavilo, tek uz sitne ustupke, sve do 1991. Trajni pritisak urodio je plodom. Izvorni glasovni likovi riječi s kratkim jat iza pokrivenoga *r* u hrvatskom su se standardnom jeziku uvelike izobičajili. Ali ne potpuno! Ipak su mnogi pozaboravljali da se još razmjerno nedavno spontano govorilo *strjelica* i *pogrješka*, da su, tek nešto malo davnije, tako pisali i mjerodavni jezikoslovni autoriteti. A *grješnik* se nikada i nije izobičajilo. Uostalom i Vuk je Karadžić pisao *strjelica*.

No uza sve to mnogim su Hrvatima takvi glasovni likovi ostali poznati i prisniji, ako i ne običniji. Stoga je Hrvatski pravopis u drugom izdanju od 1994. otvorio mogućnost da se riječi s kratkim jat iza pokrivenoga *r* pišu jekavski. To je dio javnosti vrlo dobro primio i prima sve bolje, a drugi dio, čvršće organiziran i glasniji, ali ne nužno i veći, žestoko je to otklonio i s utjecajnih nastavnčkih, uredničkih i lektorskih položaja nastoji sprječavati. Takvo načelno i frontalno suprotstavljanje znači, međutim, prihvatanje, potvrđivanje i odobravanje dugotrajnoga pritiska na normu hrvatskoga jezičnog standarda. Toga valja biti svjestan i stoga to treba i reći, jasno i glasno. No isto tako treba reći, jasno i glasno, da je pritisak na uspješno standardizirane jezične navike štetan, da znači destabilizaciju i neproduktivan utrošak energije. Upravo u tom sklopu subjektivnih i objektivnih činitelja kratko jat iza pokrivenoga *r* predstavlja osobito teško normativno pitanje.

Pristupajući tomu u svjetlu onoga što je upravo izneseno, treba prvo pogledati kako stvari s time zbilja stoje. Koliko je moguće tu nešto reći bez egzaktnih empirijskih istraživanja, pokazuje nam se ovo:

Pitanje dolazi li iza pokrivenoga *r* jekavski ili ekavski izgovor ne postavlja se zbog etimologije. Refleksi staroga jata živo se prepoznaju samo kada se pokazuju morfofonološke alternacije. Tako *srjeća*, *vrjeća*, *mrježa*, kako nam god dijalektalno *srića* *vrića*, *mriža* nedvojbeno pokazuju da je u njima staro jat, ne dolaze u obzir kao standardni likovi jer tu nema alternacije s ijekavskim izgovorom. Naprotiv se kao standardni likovi mogu priznati *pogrješka*, *zaprjeka*, *vrjedniji* itd. jer alterniraju s *pogriješiti*, *zapriječiti*, *vrijedan* itd. No u tom pogledu postoje velike razlike

od slučaja do slučaja, a razlikuju se i individualna mjerila. Malo će komu, doduše, biti prihvatljivi likovi *vrjemena*, *srjedina*, *privrjeda*, *naprjedak*, ali će isto tako malo komu biti prihvatljivo *ogrev*, *pomodreti*. U takvim slučajevima prirodno je dati normativnu prednost likovima koji se jakoj većini čine prihvatljivijima. No u najvećem broju slučajeva to nije tako jasno. Razumno normiranje, ako ne će samovoljno presijecati, ne može tu nego ostaviti širok prostor slobode. Nemoguće je, naime, objektivno i tako da to bude široko prihvatljivo odrediti kojoj se strani u svakom pojedinom slučaju obvezatno valja prikloniti. Kao temeljno rješenje nudi se pravilo da se iza svakoga pokrivenog *r*, ako se javlja alternacija s ijekavskim izgovorom, može uzimati *je*, i da se to nikomu ne smije ispravljati. Da se, nadalje, i u tom položaju može uzimati *e*, pa se ni to nikomu ne smije ispravljati: Svatko mora naučiti sam birati hoće li pisati neobičnije, ali s produbljenijim odnosom prema jeziku i više u skladu s hrvatskom pravopisnom tradicijom, iako jako zapretanom, ili onako kako mu je običnije, ali i površnije i nebrižnije prema hrvatskoj tradiciji. Treba samo tražiti da se to čini dosljedno, a to će tu reći da se u istom tekstu ista riječ uvijek piše jednako.

Dosadašnja istraživanja, nažalost niti približno potpuna, pokazuju da su se u hrvatskoj književnoj tradiciji svim suprotnim normativnim odredbama i svim pritiscima unatoč uporno održavali ovi likovi: *bezgrješan*, *crjepar*, *crjepovi*, *drjemuti*, *drjezga*, *grjehota*, *grješan*, *grješić*, *grješnik*, *isprječavati se*, *krjepak*, *krjepost*, *krjepostan*, *krjesovi*, *krještav*, *okrjepa*, *oprjeka*, *pogrješka*, *potkrjepa*, *potkrjepljivati*, *potkrjepljiv*, *sprječavati*, *strjelica*, *strjelimice*, *strjeljač*, *strjeljački*, *strjeljana*, *strjeljivo*, *strjelovit*, *vrjedniji*, *vrjednota*, *zaprjeka*.

U pravopisnim priručnicima valja obrađujući pisanje kratkoga *jat* iza pokrivenog *r* prvo objašnjavati to pitanje onako kako je objašnjeno ovdje u drugom i trećem odlomku, onda navoditi pravilo u smislu onoga što je ovdje rečeno u petom odlomku i na kraju dodavati popis kakav se ovdje daje u šestome s najnužnijim objašnjenjem uza nj kako bi se mogli o tome obavijestiti svi koji mare za to, pa da znaju što u kojem slučaju biraju.

Zatim je pročitani pismeni prilog raspravi o pisanju kratkoga *jata* iza pokrivenog *r* odsutnoga profesora Ive Pranjkovića, koji glasi ovako:

„Reagirajući na uvodni tekst predsjednika Vijeća o pisanju kratkoga *jata* iza pokrivenoga *r* dužan sam iznijeti neka svoja stajališta te upozoriti na neke činjenice:

1. Nikako se ne mogu složiti s mišljenjem da je suprotstavljanje uvođenju pisanja tipa *brjegovi*, *okrjepa*, *vrjednota* i sl. »prihvaćanje, potvrđivanje i odobravanje dugotrajnoga pritiska na normu hrvatskoga jezičnog standarda«. Naprotiv, mislim da je pritisak na normu, sve od 1994. do danas, uvođenje tih likova i tvrdoglavo insistiranje na njima unatoč činjenici da se takvo insistiranje, bar po mom sudu, protivi osnovnim fonološkim zakonitostima hrvatskoga jezika. Sastavljača teksta pritom ne opravdava pokušaj »izjednačavanja krivnje« sadržan u tvrdnji da je

- (i) »pritisak na uspješno standardizirane jezične navike štetan, da znači destabilizaciju i nereproduktivan utrošak energije«.
2. Nikako ne mislim da su likovi tipa *brjegovi* »više u skladu s hrvatskom pravopisnom tradicijom, iako jako zapretanom«. Naime, sve do novijih izdanja pravopisa Babića, Finke i Moguša nije bilo **nijednoga** hrvatskoga pravopisa u kojem je propisivanje pisanja *je* iza pokrivenoga *r* bilo pravilo (to je vrlo lako provjeriti!!!). U svim je dotadašnjim pravopisima takvo pisanje bilo **izuzetak od pravila**. Zato uvođenje takvoga pisanja u formi pravila nikako nije u skladu s hrvatskom pravopisnom tradicijom, nego je naprotiv u izravnoj suprotnosti s njom. Osim toga, uopće ne razumijem kakva je to »zapretana« hrvatska pravopisna tradicija (u što je zapretana?).
 3. Među primjerima pisanim s *e* za koje se kaže da će malo komu biti prihvatljivi navodi se i pridjev *razrešljiv*. Navođenje takvih primjera smatram nekorektnim jer se oni nikada nisu propisivali, nego je naprotiv izričito upozoravano na to da se pokrivenim *r* ne smatra ono *r* kojemu prethodi suglasnik koji je dio prefiksa, a upravo je takav slučaj sa suglasnikom *z* u pridjevu *razr(j)ešiv*.
 4. Upozoravam i na činjenicu da u popisu od 32 riječi i/ili oblika za koje se kaže da su se u prošlosti, unatoč suprotnim normativnim odredbama, pisali sa *je* posve prevladavaju istokorijenske riječi. Naime od navedenih 32 riječi i/ili oblika čak ih je 20 u vezi s riječima *grieh*, *okrijepiti* ili *strijela*.
 5. Zbog svega rečenoga nikako se ne bih mogao složiti sa zaključnom misli sastavljača teksta prema kojoj u ovom pravopisnom području treba »ostaviti širok prostor slobode«. Smatram naime da se pretvaranje u pravilo onoga što je u svim dosadašnjim pravopisima bilo izuzetak ne može smatrati izrazom slobode, nego izrazom jezičnoga, odnosno pravopisnoga nasilja, i to gruboga.“

Na to je predsjednik odgovorio ovo:

Ad 1. Nisam rekao niti mislim da je suprotstavljanje uvođenju pisanja tipa *brjegovi*, *okrjepa*, *vrjednota* i sl. prihvaćanje, potvrđivanje i odobravanje dugotrajnoga pritiska na normu hrvatskoga jezičnog standarda. Naprotiv, i sam bih se odlučno protivio propisivanju navedenih likova kao jedino standardnih. Rekao sam i mislim da načelno i frontalno suprotstavljanje s utjecajnih nastavnčkih, uredničkih i lektorskih položaja otvaranju mogućnosti da se rabe likovi s jekavskim refleksom kratkoga jata iza pokrivenoga *r* znači prihvaćanje, potvrđivanje i odobravanje dugotrajnoga pritiska na normu hrvatskoga jezičnog standarda. Ono to znači bez obzira na osobna uvjerenja i pobude, pa se time nikomu, a sigurno najmanje profesoru Ivi Pranjkoviću, ne podmeće takva motivacija. Da je taj pritisak postojao i djelovao očita je i nepobitna činjenica, a činjenica je da bezuvjetno braniti rezultate toga pritiska znači oglašivati se na potrebu pripadnika hrvatske jezične zajednice da taj pritisak ospore makar u nekim njegovim posljedicama i da tako izgode brazgotine koje je ostavio. Izricanje te jednostavne i očevidne činjenice doista ne zahtijeva nikakvo opravdavanje.

Ad 2. Ono što profesor Pranjković govori o pravopisnoj tradiciji pokazuje naivnu, upravo ugljenarsku vjeru profesionalnog normativca u propisanu jezičnu normu, pa tako ovdje pravopisnu, kao životnu zbilju. On, čini se, doista misli da se hrvatska pravopisna tradicija može glatko iščitati samo iz pravopisnih priručnika jer se govoreći o njoj poziva samo na njih. A o hrvatskoj pravopisnoj tradiciji ne može se govoriti ne uzimajući u obzir i to kako se pisalo, i mimo pravopisne priručnike, propisanu normu, uredničke i lektorske zahvate. Uopće, hrvatski književni jezik, pa i u svojem standardnom obliku stoji iznad priručnika, gramatičkih i pravopisnih, osobito od kad je na vlast došla škola hrvatskih vukovaca. On je nasuprot tomu čvrsto ukorijenjen u jezičnom uzusu i književnoj osjetljivosti izobražene hrvatske sredine.

Ad 3. U Riječi predsjednika kako je izrečena na sjednici uklonjen je primjer *razrešljiv*, pa je ta primjedba profesora Pranjkovića bespredmetna.

Ad 4. Ne vidim da činjenica da je većina riječi u popisu što se donosi u šestom odlomku Riječi predsjednika u tvorbenoj vezi s *okrijepiti*, *grieh* ili *strijela* ima ikakva značenja za pitanje o kojem se ovdje raspravlja. Takav se popis, dakako, može oblikovati i tako da vodi računa o toj činjenici.

Ad 5. Već se u drugoj točki primjedaba profesora Pranjkovića pokazuje da on daje neprimjerenu važnost statusu pravila naprama statusu iznimke. A u ovoj ga primjedbi to dovodi dotle da previđa kako se pravilo o normativno dopuštenoj porabi likova s jekavskim refleksom izriče skupa s pravilom o normativno dopuštenoj porabi ekavskih. Tvrdnja kako to nije izraz slobode nego izraz jezičnoga odnosno pravopisnoga nasilja, i to gruboga, tako je udaljena od svakoga razumnog rasuđivanja da nema potrebe dalje ju razmatrati.

U raspravi koja je uslijedila sudjelovali su svi prisutni članovi Vijeća. U njima se sve jasnije počeo ocrtavati konsenzus oko toga da je zbog slojevitosti i osjetljivosti pitanja rješenje koje ostavlja širok prostor osobne slobode primjereno. Posebno se isticalo da je takvo rješenje primjereno u ovom trenutku, sve dok se ne iskristalizira kakvo je podrobnije normiranje poželjno. Ipak je izražena i rezerva zbog same naravi pravopisa od kojega se, osobito u školi, očekuju jasni i određeni propisi (Ladan, Kolenić). Na to je Mislav Ježić naglasio da se propisa, kako je to utvrdio predsjednik Vijeća, mogu formulirati samo dva: jedan je glasovna mijena kratkoga jata iza pokrivenoga *r* u *e*, a drugi je analogija po kojoj se tamo vraća *je* gdje u istome morfemu ima alternacije s *ije*. Ta dva propisa ocrtavaju prostor izbora. Stoga se za potrebe škola ne mogu dati drugi određeni *propisi*, nego se ovim propisima mogu samo dodati *popisi* riječi u kojima je prema uzusu prihvatljivije *je* ili *e*, kako je to učinjeno i u Riječi predsjednika. Konsenzusu se priključio i profesor Božanić utoliko što se i on pridružio mišljenju da tu treba poštovati osobni izbor. Ponovno je izrekao svoju već i prije izraženu bojazan da nam to Srbi pišu pravopis. Kad bi oni prema ideji Vuka Karadžića bili prihvatili ijekavski standardni jezik, ne bi u nas bilo težnje za jekavskim refleksima kratkoga jata iza pokrivenoga *r*, nego bi se

tražili razlozi da se prihvate ekavski. Naglasio je da predsjednikova riječ uključuje i politički aspekt pitanja. Upozorio je na opasnost da se tako otvori Pandorina kutija i da dođe do rastakanja postojeće standardne jezične porabe i na odgovornost koja odatle proizlazi za Vijeće. Dunja Brozović Rončević rekla je kako misli da se tu ne radi o političkim pitanjima i da nam u ovom slučaju ne pišu Srbi pravopis. Oslanjamo se na svoju pismenu tradiciju. To je potkrijepila primjerima iz Hrvatskoga jezičnog korpusa. I dodala kako Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje u svojem Jezičnom savjetniku sustavno rabi jekavske reflekske u svim izvedenicama glagola *griješiti*. Predsjednik je tu dodao da prijedlog koji je iznesao nije tako normativno labav kako se komu može učiniti na prvi pogled, nego da zacrtava vrlo određen normativni okvir. A politički aspekt da je vrlo jasno i izrijekom izražen, pa profesor Božanić tu ne otkriva ništa što bi bilo skriveno. Profesor Ježić je na to rekao da je posao Vijeća samo izreći valjana načela, a ne sve propisivati, nego to treba prepustiti pravopisima i nastavnoj praksi. Ukoliko neki pravopis, određujući podrobnije pojedinosti, poštuje ta načela, po mišljenju je Vijeća, bio bolji ili lošiji, prihvatljiv, a ako ih ne slijedi, nije prihvatljiv. Treba otvoriti mogućnost daljnje potanje standardizacije, ali bez nasilja, pogotovu političkoga, dopuštajući slobodu, pogotovu stilističku. Ako je dosadašnja tradicija pravopisa tu stilističku slobodu hrvatskih pisaca ignorirala, u tome je činila nasilje, pa po tome nije primjereno kodificirala onu živu pravopisnu tradiciju, koju zato Riječ predsjednika zove zapretanom.

Na kraju je predsjednik rezimirao zaključke sjednice. Rekao je da je postignut dalekosežni konsenzus oko njegove uvodne Riječi iz kojega se potpuno isključio samo profesor Ivo Pranjković. Dio prisutnih članova izrazio je veće ili manje rezerve. Na njegov izričit upit nitko od prisutnih članova Vijeća nije izrazio neslaganje.

Pod točkom dnevnoga reda Razno ravnateljica Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje Dunja Brozović Rončević razdijelila je članovima Vijeća ispis primjedaba suradnika svojega Instituta na zaključke koje je Vijeće donijelo na svojoj devetoj, a nešto i na osmoj sjednici. Predsjednik je rekao kako te primjedbe pokazuju da su kolegama potrebna dodatna objašnjenja i na letimično odabranim primjerima pokazao kako njihove primjedbe proizlaze iz nerazumijevanja zaključaka Vijeća. Članovi su Vijeća to dopunjali letimično uočenim primjerima. Zaključeno je da se suradnicima Instituta dadu dodatna objašnjenja.

Stari množinski padeži u hrvatskoj jezičnoj naobrazbi

Vijeće za normu hrvatskoga standardnog jezika pri Ministarstvu znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske sastalo se 18. svibnja 2006. na svojoj jedanaestoj sjednici. Na pitanje ima li primjedaba na zapisnik s prošle sjednice javila se profesorica Tafra i rekla da se u tom zapisniku Dunja Brozović Rončević nepotrebno često oslovljuje funkcijom kao ravnateljica Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Predsjednik je odgovorio da dopušta da spomen te funkcije u zapisniku nije uvijek potreban, ali da se funkcija spominje zato što je logistička baza Vijeća upravo u tom Institutu, pa je ta funkcija relevantna za rad Vijeća.

Predsjednik se na to obratio članovima svojom Riječi:

Doista se ne može reći da stari množinski padeži predstavljaju otvoreno pitanje u normi hrvatskoga standardnog jezika. Od kako je sa sutonom zagrebačke filološke škole njihova poraba stala trnuti i napokon utrнула, nikomu nije palo na pamet da uznastoji oko njezina obnavljanja. Tu je, što se norme tiče, doista sve jasno i čisto od ikakva prijepora. Oko norme tu nema nedoumice. Ipak, kako mislim, ovomu Vijeću valja povesti računa o tim oblicima. Ne da raspravi o tome da li da se uključe u standardnu normu ili ne, jer to je posve jasno, nego zbog razumski nedorečenoga odnosa prema njima, ne u standardnoj normi nego u našoj jezičnoj naobrazbi i svijesti, a to će prije svega reći: u nastavi materinskoga jezika.

Činjenica je da se ti množinski oblici javljaju u starijim hrvatskim tekstovima, u književnim, pa i u standardnima. Stoga se i nailazi na njih, pa su oni po tome i danas jezična zbilja. A nastava materinskoga jezika izvodi se u nas tako da nitko ništa ne može saznati o njima. Tim oblicima, dakako, nema mjesta u elementarnoj nastavi, ali u uznapređovaloj treba ipak saznati i da se za genitiv množine u hrvatskom književnom, pa i standardnom jeziku starijega razdoblja javljaju oblici kao *jelenah*, *ženah*, *stvarih*, za dativ množine oblici kao *jelenom*, *ženam*, *stvarim*, za lokativ množine oblici kao *jelenih*, *ženah*, *stvarih*, a takav se lokativ množine javlja i u zamjeničkoj deklinaciji: *mojih*, *tih*, *dobrih*, te za instrumental množine oblici kao *jeleni*, *ženami*, *stvarmi*, a takav se instrumental množine javlja i u zamjeničkoj deklinaciji: *mojimi*, *timi*, *dobrimi*.

Znanje o tome nezaobilazan je dio valjane i potpune hrvatske jezične naobrazbe. Za te oblike valja znati, glatko ih prepoznavati, ne čuditi im se, ne uključivati ih, dakako, u standardnu jezičnu porabu, ali valja znati i to da se oni ipak mogu i upotrebljavati, iako samo kao izrazi snažno i svjesno stilistički obilježeni kao starinski. Inače su posve neumjesni. Unošenjem tih podataka u napredniju jezičnu izobrazbu postiže se dvoje: uspostavlja se teško narušena cjelovitost hrvatskoga književnog jezika i živ odnos prema njegovoj prošlosti, a izražava se i otvorenost prema dijalektima, u kojima su takvi oblici dijelom još živi. Jasno se daje do znanja da i oni koji govore tako govore hrvatski, i to dostojno književnoga jezika, ako već ne i standardno. Time se hrvatska jezična kultura ozdravljuje od bolesnoga stanja zatirana sjećanja, prave *damnatio memoriae*, kojom je bila udarena uz bezobzirno

"osuvremenjivanje" književnih tekstova, kao u očekivanju da će i obrazovaniji pripadnici hrvatskoga kulturnog kruga uskoro zaboraviti da se ikada valjano tako pisalo, odnosno pustiti da to potone u prošlost posve irelevantnu za ista sadašnje. Tomu se valja odlučno suprotstaviti. Uključivanje toga sadržaja u opširnije gramatičke priručnike i napredniju nastavu bitno će pridonijeti rasplitanju ozbiljno poremećenoga odnosa hrvatske jezične zajednice prema svojem standardnomu jeziku.

Na to je uslijedila živa i svestrana rasprava. Predsjednikov poticaj naišao je na živ odjek (Mamić, Kolenić, Tafra), a predloženo je i to da se i preko oblika koje je naveo predsjednik uključe još drugi koji su znatni u cjelini hrvatskoga književnog jezika, osobito kratki genitivi množine kao *vod*, *ljet*, jer su znatni i za postizanje blagoglasja, osobito u pjesničkom izričaju (Božanić). To je poduprto i drugim javljanjem u raspravi (Ježić). Predsjednik je odgovorio da je nabrojene oblike uzeo iz Veberove gramatike, koja je određivala standardni jezik u školskoj nastavi, pa se zato ograničio na njih, no da je otvoren iznesenu mišljenju i sklon uključiti i druge oblike koji za književni jezik, osobito pjesnički, predstavljaju vrijednost, te je stoga potrebno poznavati ih.

Profesorica Tafra rekla je da se po njezinu mišljenju, koje je provjerila pomnim istraživanjem na vrelima, u genitivu množine kakav je ženah nije čitalo *h*, nego je to slovo tek znak duljine, pa se tu radi samo o običnom novoštokavskom nastavku, koji se drukčije piše. Predsjednik je na to odvratio da u njegovu obraćanju Vijeću baš ništa nije rečeno o tome kako se taj nastavak izgovara, nego samo to da se u starijim hrvatskim tekstovima susreću oblici genitiva množine pisani kao *ženah* i sl. S time se u jezičnoj nastavi valja upoznati. Profesor je Mamić rekao da treba pokloniti pozornost i kratkim množinama kao *zidi*, *dusi*. Predsjednik je odgovorio da su oni obuhvaćeni i sadašnjim gramatikama, pa to zato nije spominjao, ali da bi doista trebale biti tamo posebno istaknute po svojoj stilskoj vrijednosti za zahtjevniji jezični izraz. Profesor je pak Ježić upozorio na to kako je normativnim eliminiranjem starih množinskih nastavaka jednim potezom prekinut kontinuitet hrvatskoga književnog izraza kakav se održao do novoga vremena, od Marulića do Gjalskog, i podignut je zid između standardnoga jezika i dijalekata i da valja nepovoljne posljedice toga sustavno i uporno uklanjati, koliko je to moguće. Nitko se u Vijeću tomu nije suprotstavio.

Vijeće je konsenzusom zaključilo da su stari množinski padeži relevantni za hrvatsku jezičnu svijest i hrvatsku jezičnu kulturu, da ih valja obrađivati u jezičnim priručnicima i osobito u opširnijim gramatikama te na primjeren način uključiti u jezičnu nastavu. Uz oblike koje je nabrojio predsjednik valja obuhvatiti i kratke genitive množine kao *vitez*, *vod*, *ljet* te takve kao *vojnikov*, pa lokative množine kao *krilijeh*, i u pridjevskoj deklinaciji kao *visocijeh*. Upoznati valja i instrumentale jednine poput *zracim* „*zrakama*“.

O tom će zahtjevu valjati povesti računa pri recenziranju gramatika i gramatičkih priručnika.

Temeljna pitanja leksičke norme

Vijeće za normu hrvatskoga standardnog jezika pri Ministarstvu znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske sastalo se 14. lipnja 2006. na svojoj dvanaestoj sjednici. Na pitanje ima li primjedaba na zapisnik s prošle sjednice javio se profesor Ivo Pranjković.

On je iznio primjedbe na zapisnik 10. sjednice Vijeća i to na repliku predsjednika na njegov prinos diskusiji koji je zbog odsutnosti dao napismeno. Najprvo je istaknuo da govori u svoje osobno ime i u ime ustanove koju predstavlja u Vijeću (Filozofskoga fakulteta). U nastavku je iznio ove tri primjedbe:

1. U zapisniku s 10. sjednice Vijeća (ad 2) stoji, između ostaloga, i ovo: „On, čini se (misli se na mene), doista misli da se hrvatska pravopisna tradicija može glatko iščitati samo iz pravopisnih priručnika jer se govoreći o njoj poziva samo na njih. A o hrvatskoj pravopisnoj tradiciji ne može se govoriti ne uzimajući u obzir i to kako se pisalo, i mimo pravopisnih priručnika, propisane norme, uredničkih i lektorskih zahvata.“ Na to odgovaram da doista mislim kako se pravopisna tradicija može iščitati samo iz pravopisnih priručnika, jer sam pojam pravopisne tradicije nužno pretpostavlja tradiciju **pravila**, a ne tradiciju (načina) **pisanja**. Kad ne bi bilo tako, u pravopisnu bi tradiciju išlo i pisanje likova tipa *bijo* (umjesto *bio*), *htjeo* (umjesto *htio*) ili *vozo* (umjesto *vozao*) jer se i tako bez sumnje pisalo i piše i danas. Kako u tradiciji pravopisnih priručnika nigdje nema pravila o tome da se u slogovima s kratkim jatom *j* piše iza pokrivenoga *r* (npr. *brjegovi*, *oprjeka*, *vrjednota*), smatram posve utemeljenom svoju tvrdnju da je takvo propisivanje u suprotnosti s hrvatskom pravopisnom tradicijom.
2. U nastavku zapisnika (ad 3) piše sljedeće: „U Riječi predsjednika kako je izrečena na sjednici uklonjen je primjer *razrešljiv*, pa je ta primjedba profesora Pranjkovića bespredmetna“. Riječ je o mojoj primjedbi da se u primjerima tipa *razrješljiv* uopće ne radi o pokrivenom *r* jer je tu suglasnik *z* dio prefiksa (*razrešljiv* dakle uopće ne dolazi u obzir!). Mislim da je odgovor na tu moju posve utemeljenu i opravdanu primjedbu izrazito nekorektan jer se citiranom formulacijom zapravo krivnja za primjer koji predsjednika ozbiljno kompromitira pokušava svaliti na mene (tvrdi se da je problem zapravo u mojoj primjedbi, koja je navodno bespredmetna, a ne u uklonjenom primjeru).
3. U dijelu teksta koji slijedi (ad 5) piše da je moja tvrdnja kako uvođenje pravila o pisanju *j* iza pokrivenog *r* nije izraz slobode, nego izraz nasilja, i to gruboga „tako udaljena od svakog razumskog rasuđivanja da nema potrebe dalje ju razmatrati“ (još malo pa se tvrdi da sam lud!!!). Na to moram reći da sam svoju tvrdnju argumentirano obrazložio te da je ovakva formulacija ne samo nekorektna nego i uvredljiva i za mene osobno i za instituciju koju u Vijeću predstavljam.

Zbog svega rečenoga uzimam si pravo da o predmetu našega spora na Vijeću progovorim i javno, na način koji budem smatrao primjerenim.

Profesorica Kolenić upozorila ga je da je ona primjedba nazvana bespredmetnom za daljnju raspravu o njoj jer je primjer na koji se odnosi uklonjen iz teksta. To je potvrdio profesor Katičić i dodao da je ta primjedba, naprotiv, opravdana, pa je upravo zato onaj primjer i uklonjen iz teksta. Rekao je dalje da misli kako se pravopisna tradicija može, i po njegovu mišljenju mora, iščitavati i iz pravopisne prakse naobraženih pisaca koji paze na svoj jezik jer se odatle razabire koliko je propisana pravopisna norma doista prihvaćena od mjerodavnih pripadnika jezične zajednice. A to da se normativni prijedlog koji nikoga ne sili da piše onako kako ne će zove nasiljem, to je teško nazvati razumnim rasuđivanjem. No profesor Katičić žali ako je nedovoljno osjetljivim izricanjem te nedvojbene istine ili nedovoljno jednoznačnom formulacijom o bespredmetnosti primjedbe povrijedio profesora Pranjkovića i ispričava se za to.

Onda se prešlo na prvu točku dnevnoga reda „Temeljna pitanja leksičke norme“. Predsjednik se obratio članovima svojom Riječi:

Ako je pravopis najstrože normirano područje standardnoga jezika, nasuprot tomu rječnik mu je najlabavije normiran. Leksička norma i ne može biti sasvim strogo određena već stoga što leksik po sebi nije zatvoren jezični sustav, a i odnosi među njegovim jedinicama gibljivi su i prilagodljivi. Osim toga standardni jezik baš u leksiku pokazuje svoju elastičnost, kojom je dorastao sve novim i nepredvidivo raznolikim zahtjevima komunikacije u nadetničkoj civilizaciji kojoj pripada i kojoj služi u povijesno izrasloj jezičnoj zajednici. U svojem rječniku standardni se jezik osim toga javlja kao baštinik svega književnog jezika kojega je on standardiziran oblik i predstavlja svu dijalekatsku raznolikost koju pokriva svojom standardnosti. Sve to rječničko bogatstvo u standardnom je leksiku prisutno.

Tu bi se moglo učiniti da, ako je to tako, standardne leksičke norme zapravo i nema. To, dakako, nije istina. Tek je standardna leksička norma nešto drukčije naravi nego je ortografska, ortoepska, morfološka, pa i sintaktička. Ona uglavnom ne određuje što je ispravno, a što pogrešno, ne uključuje dakle ili isključuje, nego odabire što će se uzimati kao neutralno, a što kao dodatno izražajno, ne isključujući to time iz standardne porabe.

Tako riječi *postelja* i *postol/postola* bez dvojbe pripadaju hrvatskomu standardnomu jeziku, kako god su bile u nemilosti lektora i jezičnih savjetnika. Kao neutralne i pogodne za tehničku uporabu isticale su se samo riječi *krevet* i *cipela*. No kako je labav taj položaj, dojmljivo sam doživio 1995. u Istri, gdje je u hotelskim prospektima bilo govora o *dvoposteljnim* i *troposteljnim sobama*. Iz dubine istarskoga autentičnog odnosa prema hrvatskomu jeziku zadobila je tu *postelja* status riječi prikladne za neutralnu, tehničku porabu. A meni se to u tom ozračju učinilo ne samo prihvatljivim, nego i prirodnim.

O takvoj naravi statusa standardnosti i neutralnosti, o živoj prisutnosti sve pune hrvatskoga književnog jezika u tome, valja našim lektorima, piscima jezičnih

priručnika i osobito leksikografima povesti računa. Trebat će pri tome napustiti isključivu orijentaciju prema rječniku kulturne sfere obilježene planinskim stočarstvom, orijentaciju koja sve do danas prepoznatljivo oblikuje strukovne predodžbe o našoj leksičkoj normi, i prihvatiti leksičko bogatstvo drugih hrvatskih kulturnih ambijenata, kao što su jadranski, panonski i podalpski. Kao što je uz *krevet* već stala *postelja*, tako neka i uz *pramac* stane *prova*, uz *ulica* neka stane *šor*, uz *drug* neka stane *pajdaš*, svako na onom mjestu i u onom svojstvu i statusu koji zadobije jer ne će sve zadobiti jednaki. Poraba standardnoga jezika neka podsjeća na sve to, a ne zatire mu znatan i vrijedan dio. Pokazalo se, uostalom, da se to u hrvatskom jeziku zatrti ne da, da će se prije zatrti sam hrvatski jezik. U rječnicima i drugim priručnicima potrebne su uz natuknice i odgovarajuće statusne oznake i stilističke upute. Treba birati iz punine, ali pri tome i uvijek znati što je što. Odbaciti pak valja svaku tvrdu isključivost. Izbor je riječi opredjeljivanje za izražajne vrijednosti, i to onako kako ih tko osjeća.

Vatroslav se Jagić pišući prikaz Broz-Ivekovićeve rječnika potrudio pomno pregledati koliko je riječi iz djelâ Ivana Mažuranića, Augusta Šenoa i Mihovila Pavlinovića njime obuhvaćeno. Zaprepastio se nad time koliko ih mnogo tamo nedostaje i zazvonio je na uzbunu. No ondašnja hrvatska jezikoslovna škola potpuno se oglušila na to. Tragovi takva stava još su živo prisutni u shvaćanjima današnjih naših jezikoslovaca o leksičkoj normi, pa i u uputama što o tome dobivaju urednici i lektori. Tu je potreban odlučan zaokret. Ne mogu ti pisci ostati u sjeni kad se određuje leksička norma hrvatskoga standardnog jezika. Tu će biti potrebno nastaviti tamo gdje je Jagić zaorao brazdu. Neprihvatljivi su rječnici hrvatskoga jezika s kojima se ne može čitati Šenoa ili Mažuranić, dakako u izvornom jezičnom liku, jer drukčije ih i ne treba čitati. A trebat će tu voditi računa i o Gunduliću i Držiću, pa i o Maruliću, da se spomenu samo najveći.

O tome je onda otvorena rasprava.

Profesor Mamić je podržao da se njeguje poraba riječi tipa *oganj* ili *dažd*. A pokrenuo je i pitanje da se i drugima omogući kao što se omogućuje Dubrovčanima da u standardnoj porabi zadrže lokalnu sklonidbu hipokoristika (*Divo*, *Diva*). Profesor Pranjković je rekao da intonacija predsjednikova obraćanja nije neprihvatljiva, ali o primjerima se može diskutirati i ne vidi se pravo što se njima hoće reći. Smatra nadalje da se ne valja pozivati na pisce kada se govori o standardu jer oni u svojoj jezičnoj porabi imaju punu slobodu. Sve riječi navedene u primjerima pripadaju hrvatskomu standardnom jeziku, ali im je status različit, kao na primjer *postelja* i *šor*. Tomislav se Ladan nije složio s Pranjkovićem da se kada se govori o standardnom jeziku ne valja pozivati na pisce. Profesor Pranjković je odgovorio da ne vidi razloga da se spominju pisci 16. i 17. stoljeća. Na to je Dunja Brozović Rončević uzvratila da je po njezinu mišljenju piscima, pa i starijima, i te kako mjesto u raspravi o leksičkoj normi. Predsjednik je rekao kako i on smatra da se tu ne radi o piscima, nego

o jeziku. Nije u uhodanom pristupu hrvatskoj leksičkoj normi učinjena nepravda Gunduliću, Šenoj ili Gjalskomu, nego je učinjena hrvatskomu jeziku. Profesorica Tafra je istaknula da leksička norma doista postoji i potaknula da se tim pitanjima posveti veća pozornost i porazmisli o tome što bi u suvremenom jeziku bila leksička norma. Profesor Božanić je pozdravio što se upravo rječnik jadranskoga kulturnog kruga u Riječi predsjednika naveo kao prvi među regionalno ukorijenjenima i rekao da treba promijeniti odnos prema njemu jer se do sada normativno otklanjao zbog svojega podrijetla, velikim dijelom romanskoga, a zapravo je to neotuđiva hrvatska jezična i kulturna baština. Predsjednik je to izričito podržao. Tomislav Ladan je napomenuo da izdanja Leksikografskog zavoda pomno vode računa o mediteranizimima. Dunja Brozović Rončević rekla je da je posve neprihvatljivo kad se riječi tipa *prova* u hrvatskom tekstu slažu kurzivom kao anglizmi. Predsjednik se s time složio. Profesor Ježić je posebno upozorio na potrebu da se u rječniku standardnoga jezika obilježuje status riječi koje se ne rabe neutralno, nego stilistički obilježeno, i da se razradi sustav njihova razvrstavanja i obilježavanja. Taj sustav ne smije zabranjivati riječi iz starije književnosti kao „zastarjele“, ni riječi iz dijalekata kao „provincijalne“. Ne smije se dopuštati da jezično bogatstvo umre. Profesorica Tafra je izrazila mišljenje da u terminološkim rječnicima mora biti propisivan samo po jedan termin. Profesor Pranjković je pak upozorio na to da je teško uspješno operirati pojmom nasilja u argumentaciji o normativnim pitanjima. Osim toga, što je u jeziku mrtvo, ne može se više oživjeti, ili bi i to moglo biti nasilje. Na to je prof. Ježić odgovorio da je vjerojatno došlo do nesporazuma: ni on ne misli da bi se „mrtvo“ moralo „oživljavati“, nego smatra da, dokle god Šenoa i Gjalski, a i Marulić i Gundulić, pripadaju u naš kulturni identitet, dok smatramo da ih treba čitati i u školama, oni ni njihove riječi nisu „mrtvi“, iako su za hrvatske vukovce bili mrtvi. Jesu li Mića Ljubibratić ili Milorad Šapčanin, koje Maretić uključuje u korpus, i njihov rječnik, življi u hrvatskome od Šenoje, Mažuranića, ili renesansnih i baroknih hrvatskih pjesnika, koje Maretić posve ignorira, i njihova rječnika? Nisu li Šenoa ili Matoš, koji su za Maretića bili „mrtvi“, življi u hrvatskoj kulturi i od Maretića samoga? Nije, dakle, riječ o onome što je umrlo u kulturi i jeziku, nego o onome što su rječnici, gramatike i pravopisi hrvatskih vukovaca odbacili kao mrtvo, ali je ostalo itekako živo i dragocjeno!

Ta je temeljita i iscrpna rasprava pokazala da je oko temeljnih pitanja leksičke norme uza sve rezerve i zadržke postignut konsenzus oko kriterija po kojima valja ocjenjivati odnos prema leksičkoj normi hrvatskoga standardnog jezika.

Pod točkom Razno predsjednik je izvijestio o odgovoru na upite Odjela za hrvatski standardni jezik Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje oko zapisnika s devete sjednice Vijeća na kojoj se raspravljalo o pisanju polusloženica. Kako su ti materijali razaslani tek neposredno pred sjednicu i mnogi ih članovi Vijeća nisu uspjeli temeljito pogledati, zaključeno je razgovor o njima odgoditi za buduću priliku.

Nepostojano *e* u hrvatskome standardnom jeziku

Vijeće za normu hrvatskoga standardnog jezika pri Ministarstvu znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske sastalo se 28. rujna 2006. na svojoj trinaestoj sjednici. Primjedaba na zapisnik 12. sjednice nije bilo.

Pristupivši prvoj točki dnevnoga reda „Nepostojano *e* u hrvatskome standardnom jeziku“ obratio se predsjednik članovima Vijeća svojom Riječi:

Ima jedno pitanje u vezi sa standardnom normom hrvatskoga jezika koje je do danas ostalo otvoreno. To je status nepostojanoga *e*. Gramatički priručnici obično ga ne spominju. Po tome se može učiniti da toga u hrvatskom standardnom jeziku naprosto nema, pa nema u vezi s time niti otvorenoga pitanja. Tako se uglavnom i gledalo na to. U tome je lako vidjeti tek dosljednu primjenu načelnoga opredjeljenja da hrvatski standardni jezik bude stiliziran prema obilježjima novoštokavskih govora, a u njima nema nepostojanoga *e*. No koliko god to bilo u skladu s temeljnim načelima standardizacije, u hrvatskoj standardnojezičnoj zbilji nije tako. Svi znamo za službeno prihvaćena i zato standardna mjesna imena kao *Botinec*, *Brdovec*, *Domaslovec*, *Dubec*, *Vrbovec*, *Vugrovec* i dr. Genitiv takvih imena javlja se u službenoj, dakle standardnoj, porabi u likovima *Botinca*, *Brdovca*, *Domaslovca*, *Dupca*, *Vrbovca*, *Vugrovca* i dr. Ako pak prihvatimo da i riječ *bogec* pripada leksiku hrvatskoga standardnog jezika, dakako sa svom svojom stilskom obojenosti, genitiv će joj biti *bokca*, a ne *bogeca*. Ne stoji dakle da u hrvatskome standardnom jeziku nema nepostojanoga *e*, tek gramatike često zanemaruju tu činjenicu. Ima jedan srodan problem o kojem je lakše rasuđivati ako se ima u vidu to što je upravo razmotreno. U Družbi Isusovoj i oko nje susreće se od naslova latinskoga podrijetla *pater* samo genitiv *patra*. To je vrlo dobro sjelo, a u skladu je s latinskom sklonidbom. I od imena rimskog boga gromovnika *Jupiter* najlakše je napraviti genitiv *Jupitra*. U toj porabi nema, međutim, mehaničke dosljednosti. Mnogi će govoreći standardnim jezikom od *Strmec* napraviti genitiv *Strmeca*, a pogotovu od *Gračec* genitiv *Gračeca*. Uostalom, i u Lici je od *Gračac* genitiv *Gračaca*. To pak što je od *prečac* genitiv i *prečca* i *prečaca* upućuje da je prihvatljivo i *Gračca* i *Gračeca*, a isto tako i *Strmca* i *Strmeca*. Nepostojano *e* susreće se i u kteticima izvedenim od takvih mjesnih imena, pa tako imamo *botinečki*, *brdovečki*, *vrbovečki* i dr. Nepostojano *e* ne javlja se dakle samo u fleksiji, nego i u tvorbi. Dakako, prihvatljivo je i *botinački*, *brdovački*, *vrbovački* i dr. Isto je tako i s prezimenima. Kraj prezimena *Zagorac*, *Zagorca*, teško može genitiv prezimena *Zagorec* glasiti drukčije nego *Zagorca*, pa tako u standardnoj jezičnoj porabi i glasi. Isto je tako *Zadravec*, *Zadravca*, *Židovec*, *Židovca* i dr. Bilo bi dakle očekivati da i od *Kovačec* bude *Kovačca*, ali se znatno češće susreće *Kovačeca*. Također bi se prema prezimenu *Mačak*, *Mačka* i od *Maček* očekivao genitiv *Mačka*, ali se i tu češće susreće *Mačeka*. Tu se vrlo jasno pokazuje da standardni jezik kao uporabna činjenica nije isto kao propis njegove norme niti je u njem samo ono što priznati normativni propisi izričito predviđaju.

Taj raskorak je u ovom pitanju vrlo očit. Povijest standardnoga jezika tako nije isto kao povijest prihvaćenih i proglašenih normativnih propisa koji ga načelno određuju. Činjeničnom stanju kakvo se pokazuje oko nepostojanoga *e* u hrvatskome standardnom jeziku normativno se može pristupiti dvojako. Jedna je mogućnost ustrajati na temeljnom načelu novoštokavske ijekavske dijalekatske stilizacije, tražiti dakle da *Botinec* u živome standardnom uzusu postane *Botinac* itd. Na početku konačne standardizacije tako se i mislilo postupati, pa su *Delnice* imale postati *Dionice*, a *Split* je trebao biti *Spljet*, *Čakovec* je bio *Čakovac*. To se, međutim, nije dalo ostvariti. Autentične jezične navike bile su preduboko ukorijenjene. Danas normativni pritisak u tom smjeru ima još manje izgleda za uspjeh, a protivnik je primjerenu odnosu standardnoga jezika prema dijalektima. Ustrajanje pak na zahtjevima koji se nikako ne ostvaruju štetno je za čvrstoću standardne norme jer ju kompromitira. Druga je mogućnost priznati nepostojanom *e* status u standardnom jeziku. Dakako, samo u oblicima riječi kajkavskoga podrijetla. A i to samo onih u kojima se spontano javlja. Ne bi bilo razumno samo zato što riječ *rubac* potječe iz leksika kajkavskih govora propisivati joj glasovni lik *rubec*, iako se u standardnom uzusu spontano ne javlja. Isto tako nema smisla Hrvatski Leskovac preimenovati u *Leskovec*, niti Đurđevac u *Đurđevac*, premda se tamo govori kajkavski, osim ako tamošnji stanovnici to ozbiljno zatraže. A u pridjevskim izvedenicama od imenica s nepostojanim *e* ostavila bi se sloboda izbora prema vlastitoj stilskoj osjetljivosti. Od *bogec* pak bilo bi samo *bogéčki*, ako ne i *bogěčki*, tako s obilježenim naglaskom, zbog snažne stilske obojenosti te riječi. Tako i u drugim sličnim slučajevima. Samo taj drugi normativni pristup smislen je i izgledan. I samo on je u skladu s već donesenim zaključkom Vijeća o odnosu standardnoga jezika prema dijalektima.

Nepostojano *e* valjat će uvesti u gramatike.

Zatim se o tome povela rasprava. Dr. Mirko Peti je upozorio na to da je nepostojano *e* uvedeno u gramatiku Babić-Težakovu i u gramatiku Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Predsjednik je odvratio da je od toga samo to bolje za te gramatike. Treba ih pohvaliti, a nepostojano *e* uvesti u sve druge. Profesorica Dunja Pavličević-Franić istaknula je da se nepostojano *e* do sada najopsežnije obradilo u Babić-Težakovo gramatici i rekla da bi se sve trebale povesti za njom. Izvijestila je o rezultatima svojega istraživanja koje je pokazalo da u prezimenima postoji znatna korelacija između kvantitete naglašenoga sloga i postojanosti sufiksalnoga vokala *e*. Ako je naglašeni slog u prezimenu dug, sufiksarno *e* tendira tomu da bude nepostojano, ako je kratak, tomu da ostaje postojano. Članovi Vijeća primili su to do znanja s velikim interesom i složili se da bi to mogla biti podloga za istančanija normativna rješenja, to više što se tiče i nepostojanoga *a*. Dakako, prije nego se eventualno tako postupi trebat će to još potanje istražiti i temeljitije promisliti. U svakom slučaju Vijeće je usrdno pozdravilo intervenciju profesorice Pavličević-Franić i zamolilo ju da skupljeni materijal stavi Vijeću na raspolaganje, na što je ona najsusretljivije

pristala. U raspravi su se članovi posebno zadržali na pitanju vokala *e* u kosim padežima riječi poput *pater*, *Jupiter*, pa i imena i prezimena *Demeter* (Tafra, Ladan, Mamić, Ježić). Pri tome je istaknuto da treba još jače naglasiti nego je naglašeno u predsjednikovoj Riječi, gdje je samo natuknuto, da je to nešto drugo nego je nepostojano *e* u slavenskim riječima kajkavskoga podrijetla i da ipak treba pored *patera*, *Jupitera*, *Demetera* i sl. dopustiti kose padeže *patra*, *Jupitra*, *Demetra* i slično. Predsjednik se s time lako složio. Profesor Ivo Pranjković izrazio je mišljenje da od mjesnih imena kojima je službeno potvrđen glasovni lik s nepostojanim *e* trebaju i ktetici biti sa *e*, a ne sa *a*. Tako bi od Čakovec standardno bilo samo *čakovečki*. Dr. Mirko Peti podupro je to mišljenje domećući da je *čakovački* ktetik od toponima *Čakovci* u Srbiji. I s time se predsjednik lako složio.

U raspravi je u vezi s toponomastikom koje se ta tema snažno dodiruje profesor Joško Božanić iznio mišljenje da bi se njezinim nasilnim preoblikovanjima Vijeće trebalo ozbiljnije pozabaviti. Predsjednik je istaknuo koliko je takav prijedlog dobro utemeljen, ali je ujedno upozorio na velike teškoće u koje se ulazi eventualnim nastojanjem da se to po mogućnosti ispravlja. Dodao je, međutim, da će se tom temom svakako trebati baviti.

Na temelju predsjedničke Riječi i rasprave kakva je ovdje opisana Vijeće je konsenzusom donijelo zaključak kakav je predložen u Riječi predsjednika s preinakama i dopunama koje su predložene u raspravi.

Pod drugom točkom dnevnoga reda „Razno“ predsjednik je postavio članovima Vijeća pitanje ima li tko što reći o odgovoru na upite djelatnika Odjela za hrvatski standardni jezik Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje o pisanju polusloženica o kojem su obaviješteni na prošloj 12. sjednici Vijeća, isto tako pod točkom „Razno“. Tu se razvila sadržajna i plodna rasprava o tom pitanju, koje i kraj valjano donesenih zaključaka Vijeća ne prestaje biti aktualno jer ga i dalje treba razmatrati radi iznalaženja sve boljih i istančanijih normativnih rješenja. Najprije je profesorica Branka Tafra iznijela svoje mišljenje kako ne valja uvoditi polusloženice jer nisu integrirane u hrvatsko jezično ustrojstvo, pa sklopove kao neto drevna zaliha ili bruto cijena rada treba pisati bez spojnica kao da su neto i bruto nesklonjivi pridjevi. Tomu su se u smislu zaključka Vijeća suprotstavili zamjenik predsjednika profesor Mislav Ježić i Dunja Brozović Rončević. Tomislav Ladan je upozorio na poplavu „marketing“ jezika i na posve neprihvatljive konstrukcije poput *Zagreb film festival*. Profesor Mislav Ježić izrazio je mišljenje da valja zadržati mogućnost razlikovanja značenja *bruto-registarska tona* kada je *bruto* način na koji se tona registrira, od primjera kad je *bruto* opis samoga predmeta kao: *domaći prihod bruto*. Profesor Ivo Pranjković podupro je takvo razlikovanje značenja, a u Vijeću se nije čuo glas neslaganja s izlaganjem profesora Ježića. Time je završena ta rasprava.

Pisanje stranih imena i od njih izvedenih pridjeva

Vijeće za normu hrvatskoga standardnog jezika pri Ministarstvu znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske sastalo se 19. listopada 2006. na svojoj četrnaestoj sjednici.

Primjedaba na zapisnik 13. sjednice nije bilo.

Pristupivši prvoj točki dnevnoga reda „Pisanje stranih imena i od njih izvedenih pridjeva“ obratio se predsjednik članovima Vijeća svojom Riječi:

Ima pravopisnih pitanja o kojima se doduše zastupaju različita mišljenja, ali se oko njih, kako se jasno pokazalo, ne javljaju zauzeta sporenja. Simboličko im značenje očito nije veliko. Tu je na prvom mjestu pisanje stranih imena i od njih izvedenih pridjeva. Kako je došlo vrijeme izrađivanja jezičnih priručnika za budućnost, a to znači i ocjenjivanja njihovih rukopisa, dobro je razmotriti i to, te bar načelno nešto i reći o tome.

Pravopisna praksa kakva se tu uvelike ustalila pokazuje da se strana vlastita imena iz jezika koji se služe latinicom u načelu pišu izvorno, dakle onako kao i u tim jezicima. Imena iz jezika koji se ne služe latinicom transkribiraju se. Dakle *Shakespeare* i *Mollière* pišu se izvorno, a isto tako *Plymouth* i *La Rochelle*. Transkribirano se pišu *Ljermontov*, *Čeljabinsk*. Od toga se izuzimaju imena država, ali ne i njihovih dijelova, bez obzira na status. Ona se pišu u prijevodu ili prilagodbi. Tako *Savezna Republika Njemačka*, *Obala Bjelokosti*, *Francuska*, *Monako*, ali *Hessen*, *Dacota*. Ipak, treba dopustiti i izvorno pisanje imena država, ako bi glasovno prilagođena bila premalo prepoznatljiva. A dijelovi država kojima je ime udomaćeno pišu se u njegovu hrvatskom liku: *Bavarska*, *Lombardija*, *Katalonija*, *Saska*, *Sjeverna Irska*, *Škotska*.

Etnici i ktetici od tuđih imena mjesta pišu se glasovno prilagođeno. Tako *Njujorčanin* i *njujorški* od *New York*, *Lajpcižanin* i *lajpciški* od *Leipzig*. Od toga međutim valja odustati kad takvih pridjeva bude previše i njihov prilagođeni glasovni lik premalo prepoznatljiv ili zahtijeva previše znanja o dalekim i slabo poznatim jezicima. Nikoje načelo, pa niti najopravdanije, ne valja primjenjivati preko granice prave mjere i zdravoga razuma.

Gdje se izvorno pisanje prema tuđem imenskom predlošku pri zapisu jedne riječi u sklonidbi ili tvorbi spaja s izvornim hrvatskim pisanjem najbolje je orijentirati se prema uobičajenom hrvatskom pisanju. Vokativ od imena grada *Leipzig* bit će stoga, ako se upotrijebi, *Leipziže!* Tu slovo *z* u imenskoj osnovi ima njemačku glasovnu vrijednost, a ono pod dijakritičkim znakom, dakako, hrvatsku.

Najskladnije je između glasa *i* i vokala koji slijedi za njim stavljati slovo *j* onako kako se stavlja *i* u hrvatskim riječima. Tako će se muško ime, danas često, u nominativu pisati *Mario*, kao *Radmio*, a u kosim padežima *Marija*. Taj je uzorak već konsenzualno prihvaćen u *radio*, genitiv *radija*, *studio*, genitiv *studija*. To pak što se vokativ od vrlo čestog ženskog imena *Marija* piše *Marijo*, a ne *Mario*, ne dolazi od glasovnoga lika, nego od toga što se čuva cjelovitost deklinacijske paradigme

po uzoru na imenice kao *galija* ili *nedodija*. Tako je i s drugim imenima ženskoga roda na *-ija*, npr. *Slavonijo!* Jednako će se postupati kod imena što se pišu izvorno i završavaju na glas *i* umetati slovo *j* kako bi se umetalo pri pisanju hrvatskih riječi. Tako od *Puccini* genitiv *Puccinija* i posvojni pridjev *Puccinijev*, ili od *Calgary* genitiv *Calgaryja*. Dakako, i tu različita glasovna vrijednost istih slova u istoj riječi zahtijeva točno tumačenje. Stoga valja za riječi koje tu mogu slabije upućenima stvarati veće teškoće, kada to traži jasnoća, dopustiti i pisanje *s j* ispred *o* i bez *j* ispred drugih vokala.

Na to se nadovezala sadržajna rasprava. Prof. Tafra je upozorila na to da se u pravopisima, Hrvatskome i Školskom, daje prednost izvornom pisanju mjesnih imena u kteticima i etnicima sve do hrvatskih tvorbenih elemenata. Predsjednik je na to opet izrekao svoje mišljenje da tu treba dati prednost prilagođenom glasovnom liku. Prof. Tafra je rekla da se s time slaže, a u tome su joj se ne izražavajući svoje protivljenje pridružili i ostali članovi Vijeća. Dr. Peti je upozorio na kolebanje između imeničke i pridjevske deklinacije kod ruskih imena. Prof. Tafra je uzvratila da je to jezično, a ne pravopisno pitanje. Profesor Mamić postavio je pitanje kako pisati genitiv od imena *Camus*. Članovi Vijeća su se složili da to jedino može biti *Camusa*. Tomislav Ladan govorio je o nekim svojim nedoumicama oko umetanja slova *j* pred hrvatskim tvorbenim i flektivnim elementima. U diskusiji su se sa zacrtanim okvirom izričito složili Dunja Brozović Rončević, prof. Dunja Pavličević-Franić i dr. Mirko Peti. Na izričito pitanje predsjednika tko se od članova Vijeća ne slaže sa zacrtanim okvirom nitko nije izrazio svoje neslaganje. Tako je zaključak o tome postignut konsenzusom.

Vijeće je zatim razmotrilo podnesak profesora Mislava Ježića, koji se ovdje donosi u cijelosti:

„Poseban je pravopisni problem pisanje vlastitih imena iz jezika iz kojega smo latinicu preuzeli, naime latinskoga, za koja se u razdoblju ujednačivanja latiničkoga pravopisa s ćiriličkime uobičajilo i stalo propisivati pisanje npr. Cezar, Katul, Pretekstat, Plinije itd., jer bi se za njih po općem načelu pisanja imena iz jezika s latiničkim pismom moralo tražiti ili barem dopustiti pisanje (u skladu s oblikom osnove ispred nastavaka, a ne nominativa) Caesar, Catull, Praetextat, Plinij, itd. (kako su u načelu pisali Rabar i Tomić u Svjetskoj poviesti MH). Takvo dvojno pisanje nije neuobičajeno ni u engleskome ili njemačkome, barem za udomaćenija klasična imena. Još je složenije pitanje pisanja starogrčkih imena za koja se uobičajilo slično pisanje, npr. Odisej, Ahilej, Eneja, Eshil itd., a po općem bi se načelu morala pisati ili u obliku rimske transkripcije Odysej, Achillej, Ainei(j)a, Aeschyl itd. (kako je pisao Maretić u prvome izdanju prijevoda Homera, ili Manojlović u Svjetskoj povijesti MH), ili u obliku suvremene izravne transliteracije sa starogrčkoga Odysej, Akhillej, Aiskhyl itd. (kako je pisao Tomić u Svjetskoj poviesti MH, i kako neki suvremeni autori pišu), pa bi se i takvo pisanje moralo barem dopustiti ako se ne bi i zahtijevalo. Naravno, očekivalo bi se od autora da u svojim djelima pišu dosljedno.

Između glasa *i* i vokala koji slijedi oblično se stavlja slovo *j* onako kako se stavlja *i* u hrvatskim riječima. Ipak ima slučajeve u kojima mislim da bi trebalo dopustiti da se toga preporučenoga načela odustane onda kada iz oblika takvih padeža osnova ili nominativ budu premalo prepoznatljivi ili zahtijevaju previše znanja o drugim jezicima, pa tako, među klasičnim jezicima, i o sanskrtu, npr. kod imena Prajapati, G. Prajapatia, Agni, G. Agnia, za razliku od rtvij, G. rtvija i sl. Stoga valja za riječi koje tu mogu slabije upućenima stvarati veće teškoće, kada to traži jasnoća, dopustiti i pisanje i bez *j* ispred vokala u nastavcima.“

U diskusiji je taj problem, specijalan ali temeljan, jer se radi o samoj jezgri tradicije naše pismenosti, svestrano protumačen i rasvijetljen. Nije bilo teško uvidjeti da profesor Ježić svojom argumentacijom ima pravo, ali su se članovi Vijeća složili i u tome da je tradicija pisanja imena iz latinskoga i grčkog jezika, kakva god ona bila, prestara i da je pustila preduboko korijenje, a da bi se bez veće štete mogla normativno delegitimirati. Treba stoga ostati pri njoj dotjerujući ju prema stručnim mišljenjima i pazeći na latinsku predaju u kojoj su ta imena došla do nas (*Cipar, Kapadocija, Macedonija, Bazilije* naprama *Kipar, Kapadokija, Makedonija, Babilije*). Pisanje pak klasičnih latinskih imena onako kako se pišu u jeziku od kojega smo preuzeli latinicu i starogrčkih u obliku suvremene izravne transliteracije, kako to zastupa prof. Ježić, a pridružuju mu se i drugi suvremeni autori, treba dopustiti u stručnoj i drugoj zahtjevnijoj literaturi kad se to piscima učini primjerenijim. O tome je u Vijeću postignut konsenzus.

Pod drugom točkom dnevnoga reda „Razno“ predsjednik je konstatirao da će, kako je u raspravi na prethodnim sjednicama već rečeno, rad Vijeća biti zaokružen tek ako potakne pisanje i izdavanje temeljnih jezičnih priručnika (pravopisa, gramatike, rječnika, jezičnoga savjetnika, a možda i kojega drugog), koji će utemeljiti novo razdoblje hrvatskoga standardnog jezika onako kako su isto takvi priručnici utemeljili proteklo razdoblje, pa je dozrelo vrijeme da se pomišlja na raspisivanje natječajâ za njih. Tomu treba pristupiti promišljeno i postupno, a treba dati primjerene rokove koji nikoga ne će isključiti svojom kratkoćom. To je dakako samo razmišljanje jer je raspisivanje natječaja u isključivoj nadležnosti Ministarstva.

Dunja Brozović Rončević iznijela je stav ustanove koju predstavlja u Vijeću, Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje, da budući obvezujući pravopisni priručnik treba da ne bude autorsko djelo, nego rad skupine stručnjaka izrađen na temelju zaključaka Vijeća koji bi dobio potporu relevantnih znanstvenih i kulturnih ustanova jer je to jedini način da se konačno riješe prijepori i sredi pravopisna norma i praksa u Hrvatskoj. Za taj stav izraženo je razumijevanje, ali se smatralo da ipak nije primjereno unaprijed isključiti od natječaja autorska djela (Katičić, Ježić). U Vijeću se nije izrazilo neslaganje s tim konstatacijama.

Uporaba stranih riječi

Vijeće za normu hrvatskoga standardnog jezika pri Ministarstvu znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske sastalo se 21. prosinca 2006. na svojoj petnaestoj sjednici.

Primjedaba na zapisnik 14. sjednice nije bilo i on je jednoglasno prihvaćen.

1. Pristupivši prvoj točki dnevnoga reda „Poraba stranih riječi“, članovima Vijeća obratio se zamjenik predsjednika Vijeća i pročitao Riječ predsjednika:

„Za svakoga tko se služi standardnim hrvatskim jezikom postavlja se u većoj ili manjoj mjeri pitanje porabe stranih riječi. One su u hrvatskom jeziku prisutne, a pitanje njihove porabe svodi se uvelike na to koliko su i standardne. Ovdje, sasvim svjesno, još nije bilo riječi o tuđicama, jer taj naziv svojom negativnom konotacijom donekle prejudicira odgovor na pitanje koje se ovdje postavlja. Sugerira protupitanje: „A što će nam tuđe?“ No još važnije je to što se pojam tuđice ne poklapa s pojmom riječi stranoga podrijetla. Tako *sat*, *boja*, *čizma* nisu tuđice, nego sasvim domaće riječi. Njihova poraba ne predstavlja nikakav normativni problem, kako god su etimološki nedvojbeno orijentalizmi. Sve su tri preuzete iz osmanlijskog turskoga, prva je iz arapskog, a druga i treća su izvorno turskoga podrijetla. Riječi pak kao *kava* i *čaj* tako su nerazdvojno vezane za uvoznu robu koja se njima naziva da ni tu nitko ne će govoriti o tuđicama, premda je, kako bi se i očekivalo, prva arapskog, druga kineskog podrijetla, a obje su preuzete iz osmanlijskoga turskog. Tuđicama se pak smatraju riječi na kojima se pozna pripadnost drugom jeziku, osobito kad naobraženi pripadnici jezične zajednice znaju taj jezik, pa se i služe njime.

Odnos prema stranim riječima u hrvatskom književnom jeziku vrlo je slojevit. Ishodište hrvatske jezične kulture, kada se rabi slavenski, određeno je tradicijom crkvenoslavenske književnosti. U njoj, koja polazi od preslika grčkih liturgijskih tekstova, dana je izrazita prednost slavenskim izražajnim sredstvima, a tek iznimno se preuzimaju riječi koje nisu slavenske. To je udarilo pečat hrvatskoj jezičnoj kulturi sve do naših dana. Poraba hrvatskih riječi, ako treba i prilagođena značenja, ili hrvatskih tvorenica, ako se doživljavaju kao uspjele, predstavlja veću vrijednost nego mehaničko preuzimanje stranih izražajnih sredstava. Tako je onda hrvatska riječ svečanija i formalnija (*glazba*, *mirovina*, *redarstvenik*), a posuđenica opuštenija i manje zahtjevnija (*muzika*, *penzija*, *policajac*). Ta dimenzija purizma ugrađena je u same temelje hrvatske jezične osjetljivosti.

No to, osobito u novije doba, nikada nije spontano išlo do kraja. Kada je u osvjetljenje novoga doba, u drugoj četvrtini 19. st., odlučno živnula hrvatska publicistika, trebalo je odjednom mnogo novih riječi za nove sadržaje koji su se javili u europskom javnom diskursu onoga vremena. Pri tome se pokazuje velika otvorenost preuzimanju stranih riječi, ali isto tako i nastojanje da se zamjenjuju hrvatskima, uz prilagođena značenja ili pak novim tvorbama. U tijeku desetljeća jača malo sad jedna, sad druga sklonost, ali su obje uvijek prisutne.

Iz toga razgovjetno proizlazi da je za hrvatski standardni jezik neprihvatljiv dosljedan purizam, kakav je uvelike prevladao u mađarskome, ali je isto tako neprihvatljiva ravnodušnost prema vrijednosti zauzetoga traženja novih vlastitih izražajnih mogućnosti, kakva je karakteristična za engleski ili ruski. Ne bi bilo nikakvo zlo da se *grejpfрут* udomaći onako potpuno i isključivo kako su se udomaćili *kava* i *čaj*, ali *limunika* kao uspjeta zamjena hrvatskim izražajnim sredstvima predstavlja vrijednost koja se, hoćemo li ostati na tlu hrvatske jezične kulture, ne smije zanemarivati. Potrebno nam je oboje: i neumorno traženje uspješnih hrvatskih zamjena, i slobodna poraba, bez grča i grizodušja, prikladnih posuđenica. Sve dalje pitanje je mjere, ukusa i stilskoga opredjeljenja. Kao takvo treba ostati slobodno. Slobodna pak poraba stranih riječi ne znači, dakako, i olaka njihova poraba.

Traženje hrvatskih riječi koje su svojim značenjem jednakovrijedne preuzetima iz drugih jezika zahtijeva svjesno razmatranje toga značenja, produbljuje tako pristup pojmovima i upućuje na temeljitije razmišljanje o onom o čem se govori. Mnogi će reći da već poznate, a osobito uobičajenije, strane riječi razumiju lakše nego njihove hrvatske zamjene. No takve se riječi često razumiju prelako, pa takvo njihovo razumijevanje ostaje sasvim površno. Kada se barata i hrvatskom zamjenom, napast površnosti znatno je manja.

Što se pak tiče civilizacijskoga nazivlja (*obzorje / horizont, kušalica / epruveta*) i apstraktnoga rječnika (*možebitan / eventualan, konačan / definitivan, uzročnost / kauzalnost*), tu nam uvijek „treba i naša hrvatska, i naša europska riječ” (Dalibor Brozović). Pripadnik hrvatske kulture nije naobražen ako ne zna obje i ako ne umije skladno baratati njima. A valjani školski udžbenici vodit će učenike upravo tomu. I agresivni purizam i agresivna nebriga za izražajne mogućnosti vlastita jezika razaraju hrvatskoj kulturi temelje.

Strane riječi, kad se u danom trenutku u drugim jezicima karakteristično rabe, uvrštavaju se i sasvim *ad hoc* u hrvatski govor, pa i u pisanje, ali one time čak i ne ulaze u hrvatski jezik, a kamoli da bi u njem postajale standardne. To osobito vrijedi za brojne engleske riječi koje se danas preuzimaju *ad hoc* na područjima kao što su računalstvo, zabavljaštvo i razna natjecanja. Njih valja strogo lučiti od stranih riječi koje su čvrsto ugrađene u standardni rječnik, bez kojih nema hrvatskoga jezika kakav danas jest. Među tima su osobito znatne riječi latinskoga i grčkoga podrijetla. Uz njih stoje i riječi preuzete iz crkvenoslavenskoga, no takvima se, kad su se doista udomaćile, obično i ne pozna da su posuđenice (*ustrojstvo, blagovijest*).

Tu valja, kako se već kreću diskusije i komentari, još napomenuti i to da u hrvatskoj državi uspostavljanje hrvatskoga nazivlja u zakonodavstvu, upravi i vojsci nije purizam, nego legitimno vraćanje samovlasno potisnutomu. Legitimno je i da se to nazivlje dalje izgrađuje prema potrebama novoga vremena.“

U raspravi koja je uslijedila dr. sc. Mirko Peti naglasio je uravnoteženost u procjeni statusa stranih riječi i u prosudbi što je purizam, a što nije, u Riječi predsjed-

nika. Prof. dr. sc. Marija Turk istakla je moguće stilističke i tvorbene razlike strane i domaće riječi, npr. u izvodljivosti glagola *muzicirati* iz imenice *muzika*, ili glagola *uglazbiti* iz imenice *glazba*, koji nisu zamjenljivi. Za domaće zamjene tuđica bitno je da se pojave pravodobno da bi mogle zaživjeti. Prof. dr. Ljiljana Kolenić smatra da je, i kada se navode u udžbenicima i strani i domaći naziv, potrebno domaći navesti prvi. Raspravljajući o stavu u Riječi predsjednika da se strane riječi često razumiju prelako i površno, prof. dr. sc. Branka Tafra navela je semantičku asimetriju naziva *kvaliteta* i *kakvoća*, jer „kakvoćan“ ne bi moglo značiti „kvalitetan“. Prof. dr. Ivo Pranjković izrazio je zadržku prema tvrdnji o površnome shvaćanju stranih riječi, a i prema uspješnosti tvorbe „limunika“. Prof. dr. Mislav Ježić natuknuo je da se kod stranih riječi češće dobro razumije denotacija nego konotacija njihova. Dunja Brozović Rončević upozorila je na praktične teškoće u svladavanju zadataka pred hrvatskom terminologijom jer nije zaživjelo *Povjerenstvo za izradu pojmovnika za službene prijevode akata Europske Unije*, koje je imenovala Vlada RH, a koje bi Institut za hrvatski jezik trebao koordinirati. U daljoj su se raspravi spominjali primjeri hrvatskih tvoraba za nove pojmove, npr. *potpornica* za *stent*, ili *premosnica* za *bypass* (M. Turk) i sl. Istaknuto je kako je bitno da se nazivi ponude pravodobno, da budu značenjski ispravni i prihvatljivi (prozirni, razumljivi) (D. Brozović-Rončević, M. Turk, M. Peti). S druge je strane, istaknuta opasnost od poplave tuđica, naročito iz engleskoga, na područjima koja se u svijetu naglo razvijaju ili mijenjaju. Ako se jezik od nje ne može obraniti, umire (Lj. Kolenić). Osjećaj da je sramotno ili griješno stvarati hrvatske nazive nametnula je hrvatskomu u politici prošloga poretka, a danas, kada je u Ustavu RH hrvatskomu zajamčen položaj službenoga jezika, trebalo bi se toga osjećaja osloboditi (M. Peti). Rad na izgradnji nazivlja treba biti usustavljen i organiziran (I. Zoričić). Tijekom rasprave iscrpno je izložena i ugroženost maritimnoga nazivlja, svojevremeno novoštokavskim purizmom, a danas tuđicama iz engleskoga (J. Božanić). Bilo bi moguće zamisliti matematički model koji bi pokazao koliko je vremena potrebno, ako se nastavi priljev tuđica istim razmjerom kao do sada, ili se čak ubrza nekim predvidljivim ubrzanjem, a ne suprotstavi mu se organiziran rad na izradi hrvatskoga nazivlja, da se hrvatski jezik pretvori u nekakav *pidgin language* ili *kreolski jezik* (M. Ježić).

Na kraju rasprave Vijeće je donijelo zaključke. Prihvatilo je Riječ predsjednika u cijelosti jednoglasno.

Donijelo je i zaključak da se pošalje pismo Ministarstvu znanosti, obrazovanja i športa i Nacionalnoj zakladi za znanost s pozivom da se pokrenu, a možda i naruče, projekti izrade hrvatskoga nazivlja za područja na koja najbrže prodiru tuđice, i to s interdisciplinarnom suradnjom jezikoslovaca i stručnjaka za područje, npr. za područje europske pravne stečevine, računalnih znanosti, gospodarstva, financija i tržišta, te svih znanstvenih područja. Te projekte trebaju voditi ugledni jezikoslovci u suradnji s ustanovama koje se takvim zadacima bave ili ih se bitno tiču, za njih

bi se morala, prema potrebi, otvarati radna mjesta, i za izgrađene znanstvenike i za novake, kojima bi to bio glavni zadatak (a ne dodatni uz mnoge druge), da bi se rad na nazivlju intenzivirao prema potrebama odgovora na terminološke izazove na tim područjima, te da bi se usustavio i udružio potrebne snage i znanja. Prijedlozi za nazivlje potekli iz rada na takvim projektima mogli bi prolaziti prvu provjeru u Institutu za hrvatski jezik i jezikoslovlje, a drugu i višu (općenitiju i načelno konačnu) u Vijeću za normu hrvatskoga standardnoga jezika. Uz dobru organizaciju, za razmjerno bi se mala sredstva mogli rješavati razmjerno veliki problemi koji ugrožavaju opstanak hrvatskoga jezika.

Konačnu formulaciju toga zaključka Vijeće će potvrditi na sljedećoj sjednici.

2. Druga je točka dnevnoga reda bila rasprava o Upitu mr. sc. dr. Igora Petričeka (u prilogu), iz Klinike za očne bolesti KBC Zagreb, o stavu Vijeća za normu hrvatskoga standardnog jezika glede na jezik pisanja dijagnoza u medicinskoj dokumentaciji u Republici Hrvatskoj. U upitu se potiče zaštita hrvatskoga jezika, zastupa pravo pacijenata na razumljivu obavijest, i predlaže pisanje dijagnoza na hrvatskome, s mogućim latinizmima u hrvatskome tekstu, umjesto na latinskome.

U raspravi je prof. dr. sc. Ivo Pranjković izrazio mišljenje da Vijeće nema ovlasti nametati rješenja medicinskoj struci, a da latinska dijagnoza k tomu zaštićuje dio obavijesti i od pacijenta, te djeluje blaže od hrvatske u teškim slučajevima. Dr. sc. Branka Tafra upozorila je da je odgovor na upit impliciran u Ustavu RH koji hrvatskomu daje status službenoga jezika.

Na kraju je rasprave donijet zaključak s 8 glasova ZA i 2 suzdržana da Vijeće kao stručno jezikoslovno tijelo stručno podržava modificirani prijedlog da se uz latinsku dijagnozu (koju ne treba ukidati) piše i hrvatska s obzirom na pravo pacijenta na obavijest, a i radi njegovanja hrvatskoga nazivlja u medicini.

Takav se odgovor može poslati i podnositelju upita.

Izgradnja stručnoga nazivlja

Vijeće za normu hrvatskoga standardnog jezika pri Ministarstvu znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske sastalo se 22. ožujka 2007. na svojoj šesnaestoj sjednici.

Iznesene su primjedbe na zapisnik 15. sjednice. Profesor Ivo Pranjković prigovorio je da nije izrazio zadržku prema tvrdnji o površnome shvaćanju stranih riječi, nego je izjavio da ne razumije formulaciju o površnome shvaćanju stranih riječi i o manjoj napasti površnosti kada se barata i hrvatskom zamjenom. Na prošloj je sjednici postavio pitanje po kojim se kriterijima može *limunika* smatrati uspjelom zamjenom za *grejpfrut* ne spominjući pri tome tvorbu. Profesorica Branka Tafra prigovorila je tomu što je u *Europska Unija* druga riječ pisana velikim slovom, premda to nije država. O tome se pvela kratka rasprava i zapisnik 15. sjednice moći će se uzimati u obzir samo ako se vodi računa o tim primjedbama. Predsjednik je,

izvan okvira te rasprave, iskoristio priliku da odgovori profesoru Pranjkoviću na njegovo pitanje jer to nije mogao učiniti na 15. sjednici budući da na njoj nije bio prisutan. Rekao je da je *limunika* po tome uspjela zamjena za *grejpfrut* jer je tvorba prozirna, spontana i lako prihvatljiva, a uspostavlja se semantička veza s *limun* što daje potrebnu semaziološku motivaciju. A samu riječ će prihvatiti ili zbaciti svatko po svojoj odluci. Ako se ona u jeziku prihvati ili ako se ne prihvati, bit će to gotova povijesna činjenica.

Pristupivši prvoj točki dnevnoga reda „Izgradnja stručnoga nazivlja“, obratio se predsjednik članovima ovom svojom Riječi:

„Bitno je svojstvo svakoga standardnog jezika to da je pripremljen za glatko sporazumijevanje o svim predmetima o kojima se komunicira u društvu kojemu služi. To društvo pak nije samo jezična zajednica kojoj taj standardni jezik pripada, nego je cijela nadednička i stoga višejezična civilizacija u koju se ta jezična zajednica akulturacijom uključila. Svaki je standardni jezik akulturiran, upravo priljubljen, toj civilizaciji, i jednako tako priljubljen drugim standardnim jezicima te civilizacije, a osobito onima koji su prvi i mjerodavno poslužili sporazumijevanju u njoj jer su ponijeli njezino utemeljivanje. Hrvatski standardni jezik tu nije iznimka.

Takvu svoju funkciju standardni jezik, dakako, ne može vršiti bez izgrađenoga nazivlja za sve one struke koje su u toj civilizaciji relevantne. Tu treba bez oklijevanja znati kako se što zove. Bez izgrađene terminologije nikoji jezik ne može biti standardan. Hoćemo li, dakle, da hrvatski bude standardni jezik među standardnim jezicima naše civilizacije, valja nam sustavno i ustrajno raditi na izgrađivanju i dograđivanju hrvatskoga stručnog nazivlja. Tu se, naime, razvojem znanja i tehnika postavljaju sve novi i novi zadatci. Živimo, uostalom, u razdoblju u kojem se to vrlo živo pokazuje.

Izgradnja stručnoga nazivlja nije i ne može biti zadatak samo jezikoslovaca. Glavni su joj nositelji po prirodi stvari mjerodavni predstavnici pojedinih struka. Njihov je to zadatak, ne manje, nego možda čak i više nego jezikoslovaca. Stoga je to i njihova odgovornost. To je obveza prema kulturi i jeziku svojega naroda. Svatko tko kao hrvatski stručnjak mjerodavno radi u nekoj struci nije dužan samo ovladavati njome i razvijati ju, nego, kako se ta struka razvija i otvaraju nova područja u njoj, sustavno raditi na izgrađivanju hrvatskoga nazivlja za potrebe tih novih područja. A jezikoslovci su opet dužni u tome im koliko mogu pomagati, jer to i bez njih ne ide. Bez takva zajedničkog rada i njegovih rezultata standardni jezik ne može opstati, pomalo gubi standardnost.

Kako je znanost danas ništa manje nego je bila prije uvelike međunarodna, javlja se, osobito na njezinim specijalnijim područjima, u hrvatskih znanstvenika težnja da svoje rezultate objavljuju na stranom i šire razumljivom jeziku, osobito na engleskom, koji je danas najprošireniji, a s time i neka nevoljkost da se radi na izgradnji hrvatskoga nazivlja. To kao da im se čini suvišnim utroškom energije i vremena.

Važno je stoga upozoriti na dugoročnije posljedice takva držanja. Ono razgrađuje standardnost hrvatskoga standardnog jezika.

Možemo reći da što se te standardnosti tiče živimo u kritičnom razdoblju. To kritično razdoblje možemo dobro razumjeti jer je vrlo slično takvo već bilo u povijesti. U pedesetim godinama 19. stoljeća, pošto je bila skršena revolucija od 1848., uveden je u zemljama pod vlašću Austrijske kuće krut centralizam, nazvan u historiografiji neoapolutizam ili, u nas češće, Bachov apsolutizam. Cilj mu je bio ustrojiti zemlje pod habsburškim žezlom kao jedinstvenu državu njemačkog jezika. To je značilo sustavni pritisak u smjeru germanizacije one većine podanika kojima njemački nije bio materinski jezik. To je, dakako, pogodilo i Hrvate, kako je u nas uglavnom dobro poznato. Manje je poznato da je centralno ministarstvo prosvjete u Beču učinilo mnogo za jezike svih naroda u monarhiji, pa tako i za hrvatski. Vladi je bilo jako stalo da se podigne razina pučke prosvjete. To nije u skladu s predodžbama koje se obično vežu uz prosvjetnu politiku germanizacije. Ali ona je ipak snažno dolazila do izražaja, i to u tome što je sve to ostajalo samo na razini osnovne škole i pučkoga štiva. Sva zahtjevnija nastava, sve ozbiljnije publikacije, a prije svega sva znanost ostala je pridržana samo njemačkom jeziku. Time se pak sustavno sprječavalo da hrvatski jezik postane standardni, zakočila se njegova standardizacija, koja je upravo u to doba bila krenula punom parom.

Bio je to težak pritisak i naši stari svojski su mu se i teško, ali ipak uspješno odupirali. Radili su, unatoč svemu, na izgradnji stručnoga nazivlja i protiv volje apsolutističkoga režima. A danas se u naših znanstvenika pokazuje sklonost da sami pristanu uz to da se za zahtjevnije predmete i znanstvene publikacije zadovolje stranim jezikom, engleskim, i zanemare hrvatsko nazivlje za svoje struke. Treba reći, tako jasno da se to ne može prečuti, da time razgrađuju već postignutu standardnost svojega jezika i da su svojem narodu odgovorni za to.

Treba stoga uvesti i primjerenu regulativu. Ozbiljno obvezati uredništva znanstvenih publikacija da uz članke što se u Hrvatskoj objavljuju na stranom jeziku dodaju hrvatske sažetke u kojima će se pomno predočavati hrvatsko nazivlje bitno za znanstvenu temu obrađenu u članku. To je bitan dio radne obveze hrvatskoga znanstvenika.“

Profesor Mile Mamić podupro je takav zaključak i predložio da se doista donese i zakonska regulacija u smislu predsjednikove Riječi. Izrazio je mišljenje da treba nastojati da i svaki mali jezik ima svoje razvijeno nazivlje. Upozorio je na neravnopravnost jezika u Austro-Ugarskoj Monarhiji za Bachova apsolutizma, a predsjednik je na to dometnuo da je ta neravnopravnost dolazila do izražaja prvenstveno u tome što se otežavalo da svi jezici osim njemačkoga razvijaju nazivlje za zahtjevnija stručna područja. Nadovezujući se na to Dunja Brozović Rončević predložila je da Vijeće uputi službeni zahtjev Povjerenstvu za izdavačku djelatnost Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa da se kao jedan od kriterija za financiranje časopisa odredi da

svaki rad koji se objavljuje na stranome jeziku mora obvezatno imati opširniji sažetak na hrvatskome u kojem dolazi sve važnije nazivlje upotrijebljeno u članku. Taj je prijedlog poduprla profesorica Branka Tafra i upozorila na to da se tu nepovoljno odražuje i to što Ministarstvo više boduje radove objavljene na engleskome jeziku. I zamjenik predsjednika, profesor Mislav Ježić, podupro je taj prijedlog ističući da sažetak na hrvatskome mora sadržavati temeljno stručno nazivlje. U raspravi su još sudjelovali Tomislav Ladan, i ponovno profesor Mile Mamić. Prijedlog je jednoglasno prihvaćen.

Pod drugom točkom dnevnoga reda „Konačna formulacija pisama prema zaključku na 15. sjednici“ izvršene su male promjene u predloženim nacrtima. Profesor Ivan Zoričić predložio je da se takvi dopisi pošalju i Akademiji i drugim institucijama koje bi se mogle tomu pridružiti. Profesorica Tafra izrazila je bojazan da od toga ne će biti rezultata i upozorila na to da terminologije na sveučilištima nema kao predmeta. Dunja Brozović Rončević predložila je da se upute dopisi fakultetima u kojima se potiču da uvedu takav predmet na poslijediplomskome studiju. Upozorila je i na to da Ministarstvo može naručiti projekt. Zamjenik predsjednika, profesor Mislav Ježić, rekao je da treba upozoravati na prioritete i upućivati dopise bez obzira na to hoće li imati neposredan učinak. Dr. Mirko Peti istaknuo je da se nazivlje može izgrađivati samo u uskoj suradnji struke i jezikoslovlja i upozorio na potrebu koordinacije među strukama pri tom poslu. Zaključak o slanju dopisa na spomenute adrese donesen je uz jedan suzdržan glas (B. Tafra).

Pod trećom točkom dnevnoga reda „Razno“ postavila je Dunja Brozović Rončević u ime Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje pitanje o tome treba li kao gramatički naziv uzimati *lice* ili *osoba*. Pokazalo se da Vijeće o tome nema usklađeno mišljenje i da je pitanje vrlo komplicirano, pa nije bilo moguće bez temeljite pripreve o njem donositi odluku glasovanjem.

Postupci pri izgradnji stručnoga nazivlja

Vijeće za normu hrvatskoga standardnog jezika pri Ministarstvu znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske sastalo se 31. svibnja 2007. na svojoj sedamnaestoj sjednici. Dnevni red bio je:

1. Postupci pri izgradnji stručnoga nazivlja
2. Prilozi članova Vijeća
3. Razno

Primjedaba na zapisnik s prošle, 16. sjednice Vijeća nije bilo.

Uz prvu točku dnevnoga reda ove, 17. sjednice obratio se predsjednik Vijeću ovom Riječi:

„Izgrađujući stručno nazivlje za područja koja se upravo razvijaju, posežemo na dvije strane. Posuđujemo, dakako, nazive iz jezika u kojima je takvo nazivlje

već izgrađeno, onako kako nam se nudi u njima. To je obično onaj jezik na kojem se novo područje razvija. Naši stručnjaci, dakako, vladaju tim nazivljem. No ako ostanemo samo na tome, izgrađujemo nazivlje i prejeftino i preplitko. Prejeftino jer se takvo nazivlje ne uzglobljuje u izražajne mogućnosti našega vlastitoga jezika, pa tako ne doseže razinu koja je zadana njime. Ako se previše umnoži, nagriza i razgrađuje jezik iznutra. Preplitko jer takvo nazivlje sadržajem ostaje površno. Nazivi preuzeti tek mehanički ne potiču na razmišljanje o tome što upravo znače i u kojim ih dimenzijama valja razumijevati.

Stoga pri izgradnji stručnoga nazivlja treba posezati i za izražajnim mogućnostima vlastita jezika. Kad treba nova riječ, gleda se ima li koja zaboravljena koja tu može poslužiti. Tako se na primjer kad je trebalo naći naziv za semantičku jezgru rečenice ponudio *rijek*. Ta riječ potječe iz pučke novoštokavštine (*štono rijek* „kako se ono govori“), a kao gramatički naziv za „izreka“, „rečenica“ uvodio ju je Šulek, ali neuspješno. Danas jedva da je ikomu poznata.

Može se u istu svrhu i riječi poznatoj svima dati novo i posebno značenje. Tako se za cijeli semantički sklop rečenice ponudio *iskaz*. Takvo se novo značenje može dati i oslanjajući se na jezik predložak u kojem je već tako stvoren potreban novi naziv. Kod naših se računala ne bi javljao *miš* da ta napravica nije bila engleski nazvana *mouse*, što će reći „miš“.

Svim je tim postupcima zajedničko to što se za nove nazive uzimaju riječi koje ovako ili onako već postoje u jeziku i daje im se novo značenje, makar i samo novo u kojem preljevu.

No izražajne mogućnosti jezika ne ograničuju se samo na njegov rječnik, upravo na poklad riječi već upotrijebljenih u njem. Upotrijebljenim riječima zadane su i tvorbene mogućnosti, koje su iskorištene tek dijelom. U opuštenoj porabi tomu iskorištavanju uporabna navika, uzus, kako se kad se govori o jeziku rado kaže, postavlja dosta tijesna ograničenja. No kada se radi o izgrađivanju stručnoga nazivlja, ta ograničenja valja do neke mjere olabaviti i naprezati, onako kako se to radi u određenim stilovima, te tako ostvarivati nove izražajne mogućnosti. Moglo bi se reći da je strukovni jezik jedan od takvih stilova.

Tako je kada se tražilo kako bi se domaćim sredstvima moglo izraziti ono što kazuje internacionalizam *redundancija* pružala vrlo prikladna mogućnost za to. Prema pridjevu *lih* „suvišan“, „prekobrojan“, „neparan“, što će reći prekobrojan pri svrstavanju u parove, bio je već izveden prilog *zalih* „dokono“, „prekobrojno“, „u tom času neupotrijebljeno“ i pridjev *zališan* i imenica *zaliha*, koje je poraba u standardnom jeziku česta i stoga obična. Tu se nuđala i vrlo produktivna i stoga lako prihvatljiva tvorba, pa se za *redundancija* dobila *zalihost*. A odatle *zalihostan* za *redundantan*.

Time je postignuto dvoje. Imamo uz „našu hrvatsku riječ“ *zalihost* još i „našu europsku riječ“ *redundancija*, a „trebamo obje“ kako je pisao Dalibor Brozović. Tek

sada je stručno nazivlje u toj pojedinosti potpuno. Ali je ono tako postalo i produbljenije, pred očima nam je što *redundancija* doista znači. Svakomu sad može biti jasno da je to ono što imamo „na zalihu“. Uz takvo se nazivlje obavijesnoj teoriji pristupa s osjetljivo dubljim razumijevanjem.

I *informacija* je stručni naziv iste te teorije, kojoj je značenje za znanost danas središnje, a za nj se bez ikakve zadržke nudi hrvatska riječ *obavijest*. Ona je dobro poznata i često se rabi u raznolikom diskursu. Pripada općem rječniku kao što mu pripada i europeizam *informacija*. Kao stručni nazivi specijalno razvijene teorije dobivaju te riječi posebno značenje. Tako *obavijest* / *informacija* kao nazivi obavijesne teorije znače nešto mjerljivo, dok kao riječi općega rječnika nemaju toga značenjskog obilježja.

Primjenom takvih postupaka valja sustavno, strpljivo i uporno izgrađivati nazivlje svih struka, a osobito onih koje razvijaju nova područja ili se čak i same tek sada ustanovljuju i razvijaju. Tu ne valja posustati u istraživanju i iskušavanju svih mogućnosti. Zadatak je to stručnjaka tih struka, to im je obveza i dužnost. Svima, bez obzira na to na kojem jeziku objavljuju svoje radove. Ako to čine većinom ili čak isključivo na stranom jeziku, što u današnjem vremenu može biti vrlo smisleno i svrhovito, ta ih dužnost tada još više obvezuje. Dužnost je pak jezikoslovaca da im u tome pomažu i upozoravaju ih na jezični okvir toga posla, te da prosuđuju koliko su razni prijedlozi jezično uspješni. Samo tako može hrvatski jezik očuvati svoju standardnost, a to će reći da samo tako može ostati jezik u Europi, a ne postati jezik samo budućih baka, kazivačica našega folklor.“

O pitanjima što su tu iznesena povela se vrlo ozbiljna rasprava. Prvo je Tomislav Ladan podsjetio da se sve češće i jasnije razlikuje *strukovan* od *stručan*, pri čem prvo znači ‘koji je u vezi sa strukom’, a drugo ‘koji je u skladu sa zahtjevima struke’. Imamo tako *strukovno nazivlje*, a *posao se izvodi stručno* ili *nestručno*. Profesorica Branka Tafra istaknula je da *strukovni* kao odnosni pridjev preuzima mjesto koje je imao *stručni* zato što se ta dva istoznačna pridjeva razjednačuju pa se *stručni* kao odnosni pridjev sve više gubi iz uporabe, a ostaje samo opisni pridjev *stručan*. Vijeće je konsenzusom zaključilo da tu razliku valja poštivati jer je to korisno za standardni jezik i prinosi njegovu izgrađivanju.

Predsjednik je rekao kako se danas uvelike otvaraju nova područja o kojima se piše i govori pa je to slično kao u drugoj polovici 19. stoljeća. I tada je trebalo mnogo novih riječi za nazivlje raznih područja, a najnovija su istraživanja pokazala da su ilirci preko tri četvrtine tih potrebnih riječi crpili iz tradicije hrvatske pismenosti što počinje još od glagoljaša, pa nema prekida kontinuiteta osim s tradicijom književnog jezika kajkavskih narječnih obilježja kakav se rabio u tri županije civilne Hrvatske.

Profesor Mile Mamić dao je zanimljiv primjer iz pravnoga nazivlja. Internacionalizam *eksproprijacija* dobio je u 19. st. hrvatsku zamjenu *izvlastba* s pridjevom *izvlastbeni*. Kako je fonološki pravopis, kad je uveden, zahtijevao da se to piše *iz-*

vlazba, što se teško prihvaćalo jer nije dovoljno prozirno, zamijenjeno je *izvlastba/izvlazba* u novije vrijeme s *izvlaštenje*, ali se od toga ne može tvoriti pridjev. (Drugo bi bilo *izvlaštaj, izvlaštajni* [naknadna primjedba predsjednika]). Dalje je profesor Mamić upozorio na razliku između *dosmrtn* i *doživotan*, pravno vrlo relevantnu.

Tomislav Ladan istaknuo je kako su u Šulekovo doba nazivi tvoreni prema spontanim pučkim jezičnim reakcijama na nove pojave.

Profesorica Branka Tafra izrazila je mišljenje da je u 19. stoljeću bilo kud i kamo više brige za jezik. Oko toga se povela živahna rasprava i Vijeće se s time složilo samo uvjetno, ističući primjere brige i ljubavi za jezik u naše vrijeme. Predsjednik je rekao da su oni koji se brinu za jezik danas, kako god ih i nije malo, možda ipak u našem društvu više marginalizirani nego su bili u 19. st.

Nije bilo prigovora iznesenim stavovima, pa ih je Vijeće time konsenzualno poduprlo. Za drugu točku dnevnoga reda poslan je članovima Vijeća ovaj poziv:

„Poštovane kolegice i kolege, članovi Vijeća za normu hrvatskoga standardnoga jezika, na idućem sastanku bit će riječ predsjednika posvećena radu na izgradnji hrvatskoga nazivlja. Za drugu točku dnevnoga reda predlažemo priloge na tu temu pa vas pozivamo da pripravite priloge do 1 kartice o stanju s nazivljem na pojedinim područjima hrvatskoga standardnoga jezika: u filozofiji, pravu, jezikoslovlju, računalnim znanostima, pojedinim humanističkim, društvenim, prirodnim, medicinskim ili tehničkim znanostima, ili u području gospodarstva, poslovanja, pomorstva itd., na području kojim ste se bavili ili se za nj zanimali. Prilog može i govoriti i o općim problemima u izgradnji nazivlja ako imate uvida u njih koje drugi nemaju. To ne mora biti obveza za svakoga člana ako je tko spriječen prezauzetošću, ali bi mogao biti vrijedan pokušaj aktivne i konkretne suradnje članova Vijeća na obradi problema kojima je posvećena sjednica. Molimo Vas da pripremljene priloge pošaljete do 21. svibnja (ili drugoga nadnevka?) na adresu naše pripravnice gđice Ivane Pilko, a kopiju na adresu predsjednika prof. dr. Radoslava Katičića, tajnice dr. Dunje Brozović Rončević, IHJJ, i potpredsjednika prof. dr. Mislava Ježića, FF (ili da nam svima gđica Pilko isporuči? Možda i svim članovima Vijeća prije sjednice? Ili da se podijeli na sjednici?).

S izrazima poštovanja, Dunja Brozović Rončević i Mislav Ježić“

Predsjednik je uvodno iznio mišljenje da Vijeće treba da posveti trajnu brigu tomu važnom području i da članovi valja da uključe u taj rad i suradnike ustanova kojih su predstavnici u Vijeću. Onda je dao riječ dr. Dunji Brozović Rončević da kao ravnateljica Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje koji tom široko zasnovanom radnom pothvatu treba biti okosnica povede raspravu oko tih pitanja i dovede ju do konkretnih radnih zaključaka.

Dunja Brozović Rončević upozнала je članove Vijeća s reakcijama na dopise koje je predsjednik Vijeća uputio ministru prof. dr. Draganu Primorcu i predsjedniku

Upravna vijeća Nacionalne zaklade za znanost prof. dr. Peri Lučinu. U tim je dopisima zatraženo da se u Institutu za hrvatski jezik i jezikoslovlje otvore nova radna mjesta za stručnjake koji bi se bavili isključivo izgradnjom hrvatskoga strukovnog nazivlja i koordinirali rad sa stručnjacima za pojedina područja. Prof. dr. Pero Lučin je u ime Nacionalne zaklade za znanost pokazao veliku zainteresiranost i sklonost da Zaklada i financijski podupre sustavan rad na izgradnji nazivlja pojedinih struka.

Od članova Vijeća prilog raspravi dostavio je samo prof. dr. Ivan Zoričić koji je obradio pojmove *stručno vijeće* i *odjel* u visokoškolskome obrazovanju. On je taj svoj pismeni prinos opširnije usmeno obrazložio. Tomislav Ladan istaknuo je da se Leksikografski zavod „Miroslav Krleža“ već desetljećima sustavno bavi izgradnjom hrvatskoga nazivlja pojedinih struka kroz mnogobrojne leksikografske priručnike i leksikone. Prof. dr. Joško Božanić usmeno je izložio neke od problema hrvatskoga pomorskog i ribarskog nazivlja u kojem se, po njegovu mišljenju sustavno zanemaruje mediteransko naslijeđe. Dr. Milica Mihaljević i dr. Dunja Brozović iz Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje izradile su sažeti prikaz temeljnih terminoloških načela što je dostavljen članovima Vijeća koji će o njima raspravljati na sljedećoj sjednici Vijeća. Odlučeno je da će za sljedeću sjednicu članovi Vijeća pripremiti pisane priloge o problemima nazivlja pojedinih struka te da će se o tim priložima raspravljati na sljedećim sjednicama Vijeća. Taj je posao raspoređen ovako:

Prof. dr. Joško Božanić: pomorsko nazivlje; prof. dr. Dunja Pavličević-Franić: nazivlje u školskome sustavu; prof. dr. Ljiljana Kolenić: sveučilišno nazivlje; Tomislav Ladan: informatičko nazivlje; prof. dr. Mile Mamić: pravno nazivlje; dr. Mirko Peti: strojarsko nazivlje; prof. dr. Branka Tafra: europska pravna stečevina i šumarsko nazivlje; prof. dr. Marija Turk: nazivlje u leksikologiji. Prof. dr. Ivo Pranjković je istaknuo da za sada još nije spreman pridružiti se. Dr. Dunja Brozović prikupit će priloge raspravi iz Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje i u dogovoru s predsjednikom Vijeća koordinirati cijelu tu djelatnost.

Pod trećom točkom „Razno“ nije bilo predmeta.

Dijalekatska osnovica hrvatskoga standardnog jezika; Prilozi o strukovnome nazivlju

Vijeće za normu hrvatskoga standardnog jezika pri Ministarstvu znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske sastalo se 28. lipnja 2007. na svojoj osamnaestoj sjednici. Dnevni je red bio:

1. Dijalekatska osnovica hrvatskoga standardnog jezika
2. Prilozi o strukovnome nazivlju
3. Razno

Na zapisnik 17. sjednice Vijeća stavila je prof. Branka Tafra primjedbu na to kako je formuliran njezin prinos raspravi zapsan u drugom odlomku druge stranice. Istaknula je da *strukovni* kao odnosni pridjev preuzima mjesto koje je imao *stručni*

zato što se ta dva istoznačna pridjeva razjednačuju pa se *stručni* kao odnosni pridjev sve više gubi iz uporabe, a ostaje samo opisni pridjev *stručan*. Ta je primjedba naravno prihvaćena.

Uz prvu točku dnevnoga reda 18. sjednice obratio se predsjednik Vijeću ovom Riječi:

„Za ispravno baratanje normom hrvatskoga standardnog jezika od temeljne je važnosti pitanje o njegovoj „dijalekatskoj osnovici“, kako se uobičajilo govoriti. Ta je osnovica, kako se najčešće čita i čuje, istočnohercegovački dijalekt. To sugerira da je taj dijalekt odabran među drugima da posluži kao književni jezik, pa je onda i obrađen kako bi zadovoljio zahtjeve što se postavljaju književnomu jeziku da bude standardan, te od tada vrši funkciju hrvatskoga standardnog jezika. Ta je pak funkcija povijesno i sociolingvistički jasno određiva i određena.

Sve to, međutim, implicira da i mi sada kad govorimo i pišemo svojim standardnim jezikom govorimo i pišemo istočnohercegovački. A zapravo se tom dijalektološkom oznakom kaže samo to da su dijalekatska obilježja hrvatskoga standardnog jezika novoštokavska jekavska, i ništa više. U dijalektologiji se za takva obilježja uobičajio naziv „istočnohercegovački“, iako su njime obuhvaćeni ne samo govori istočne Hercegovine, kojima u velikoj većini govore Srbi, a uz njih i nešto Hrvata i Bošnjaka muslimana, nego su njime jednako tako obuhvaćeni i govori dubrovačkoga kraja i samoga Dubrovnika, te zapadnoga dijela poluotoka Pelješca, sve govori Hrvata koji baš nikako ne pripadaju istočnohercegovačkoj etnolingvističkoj cjelini.

Već je po tome neprilično izjednačivati jekavsku novoštokavštinu s istočnohercegovačkim dijalektom, a to vrijedi kud i kamo više kada se govori o književnom jeziku svih Hrvata i o njegovu standardiziranom liku. To je naprosto slaba lingvistika. A jedino su takvim shvaćanjem omogućena mišljenja, nekada u slavistici premoćna, a u njoj i danas još uporno prisutna, iako većinom ostaju neizrečena ili tek usput natuknuta, po kojima je taj jezik zasnovan na jednom srpskom dijalektu u najužem smislu, pa je po tome i sam zapravo, ako se sudi objektivno, srpski. Takvo je mišljenje vrlo živo u srpskoj jezikoslovnoj sredini, a i u međunarodnoj slavistici na mnogim se stranama drži, manje eksplicitno, ali dosta žilavo.

No stvari se pokazuju u sasvim drugom i u pravom svjetlu ako se bolje pogleda kako je doista nastao hrvatski književni jezik. Temeljna značajka hrvatske jezične situacije jest mnogodijalekatnost i tronarječnost. Kao hrvatsku cjelinu ne određuju je narječja i njihovi dijalekti kao zasebne danosti, nego komunikacijski suodnosi među njima. Ne određuju je, pojednostavnjeno rečeno, čakavci, kajkavci i štokavci svaki sami za se, nego tako što se sporazumijevaju jedni s drugima.

Hrvatski književni jezik nije nastao izborom i ustoličenjem jednoga dijalekta. Okvir hrvatskoj pismenoj kulturi zadala je ćirilometodska književna škola, *Methodii doctrina*, kako kaže naše najstarije vrelo. To je bilo najpotpunije i najočitije tamo gdje se u crkvi euharistija slavila na crkvenoslavenskom jeziku, ali posredno i tamo gdje

se slavila latinski, a pokazivalo se, dakako, u tekstovima namijenjenim crkvenomu puku. Ta se *slovinška* pismenost osim u strogo liturzijskim tekstovima vrlo rano otvorila narodnom jeziku, postajala sve razumljivija i neškoloanima. To razvojno polazište zorno se pokazuje na Bašćanskoj ploči. Tako je hrvatski narodni jezik u prvotno *slovinškom* okviru postajao i postao književni. Nije za to odabran nikoji dijalekt kao cjelovita etnolingvistička danost, nego su elementi narodnoga jezika u pismenu i javnu porabu unosili narječna, pa i dijalekatska obilježja, već prema kraju u kojem se *slovinška* knjiga ponarodivala, oslobađajući se, osim u svetoj liturgiji, spona crkvenoslavenskoga jezika. Isprva su izričito prevladavala čakavska narječna obilježja, a onda su se tomu sve više pridruživala štokavska, pa i kajkavska. Tu je temeljna tronarječnost hrvatskoga književnog jezika.

Bitno je uočiti da su pri tome pojedini tekstovi (lekcioniari, crkvene pjesme, obrednici, štivo vjerske pouke i sl.), kako su se prenosili iz predjela u predio, u sve novim redakcijama dobivali i nova narječna i dijalekatska obilježja, koja su ih svugdje približavala crkvenomu puku kojemu su bila namijenjena. Pri tome su međutim zadržavali bitne crte svoje oblikovane jezične izražajnosti.

Sve je to još premalo istraženo, ali se pouzdano može reći da su lekcioniari iz kojih se pri misi na jeziku razumljivom štokavskom puku čitalo iz evanđelja i apostolskih poslanica bile štokavski stilizirane redakcije čakavskih knjiga, a u Zagrebačkoj biskupiji nije se to čitalo nego iz kajkavski stiliziranih redakcija dalmatinskih knjiga. Tu valja živo zamisliti što je to čitanje – svake nedjelje i blagdana, u svakoj župi, svemu puku – značilo za stvaranje zajedničke osjetljivosti za izražajne vrijednosti književnoga jezika. Upravo time je jezik svega toga puka bitno određen kao jedan i to hrvatski.

Sve je to poznato, i ne od jučer. Ono o kajkavskim lekcioniarima otkrio je i objavio nitko manji nego Vatroslav Jagić. A ipak se o tome ne zna upravo ništa osim u najužim stručnim krugovima. Pa tako i dalje živi i djeluje predodžba da nam je standardni jezik istočnohercegovački dijalekt. A mirno se može reći da su za naš standardni jezik svojom izražajnosti relevantnije knjige biblijskih prijevoda i vjerske pouke s obilježjima svih triju narječja nego organski govori istočnih Hercegovaca, Srba, Hrvata i Bošnjaka muslimana. I književnost hrvatske renesanse i baroka za nj je dakako mnogo relevantnija od istočnohercegovačkog ijekavskog novoštokavskog folkloru. A povijesni je razvoj tekao tako da je pod utjecajem dubrovačke pismenosti i književne djelatnosti prvotnoga područja franjevačke redodržave Bosne srebrene (od Zaostroga na Jadranu do Budima na Dunavu) u hrvatskom književnom jeziku sve više prevladavala novoštokavska dijalekatska stilizacija, pa onda, razmjerno kasno, baš jekavska, i tamo gdje mjesni govori to nisu bili. Do druge polovice 18. stoljeća novoštokavska je dijalekatska stilizacija književnoga jezika posve prevladala i na čakavskom govornom području, a do druge polovice 19. preporodni ju je pokret protegao i na kajkavsko.

Hrvatski standardni jezik i nije nego upravo taj jezik, sve tamo od Bašćanske ploče, tek dosljedno stiliziran prema dijalekatskim obilježjima jekavske novoštokavštine. On nikako nije sama ta jekavska novoštokavština, još manje je istočnohercegovački dijalekt kao etnolingvistička danost, pa koliko god poslije obrađen da bude standardni jezik. Na toj temeljnoj činjenici ništa ne može promijeniti to što je njegova standardizacija uspješno dovršena u znaku jezične ideologije koja nimalo nije bila u skladu s njom. No kako god ne može ništa promijeniti, posljedice toga nesklada i danas se osjećaju.

Tek kada se to zna, može se steći primjeren odnos prema normi hrvatskoga standardnog jezika, mogu se rasplitati nesporazumi koji su se spleli oko njega i razgrađivati nezadovoljstva što su se oko njega nataložila. Treba shvatiti i mentalno doista usvojiti to da hrvatski književni, a po tome i standardni jezik naprosto nema „dijalekatske osnovice“! On je samo dosljedno stiliziran prema dijalekatskim obilježjima jekavske novoštokavštine. To je, kako je iskustvo već nedvojbeno potvrdilo, vrlo povoljno za njegovu standardnost. Ali je ipak samo površan sloj. U dubljima on je tronarječan i bitno određen svom povijesti hrvatske kultivirane izražajnosti. Bez svijesti o tim dubljim slojevima nije moguće uravnotežiti odnos hrvatske jezične zajednice prema svojoj velikoj stečevini, standardnomu jeziku, niti valjano dograđivati njegovu normu. A u naravi je standardne jezične norme da se stalno mora dograđivati.“

Oko toga se razvila vrlo živa i sadržajna rasprava. Prvi je uzeo riječ profesor Ivo Pranjković i izrazio svoje ozbiljne rezerve. Rekao je da se slaže s tvrdnjom da ne govorimo niti pišemo istočnohercegovačkim dijalektom, već i zato što je svaki standardni jezik nadteritorijalan, ali smatra da ova Riječ predsjednika može izazvati ozbiljne nedoumice i nesporazume. On misli da se teško i za jedan standardni jezik može tvrditi da nema „dijalekatske osnovice“, pa to naravno vrijedi i za hrvatski. Ako su kajkavski, čakavski i štokavski idiom posebni jezici, a oni to u uželingvističkom smislu svakako jesu, hrvatski standardni jezik je štokavski, i samo štokavski (npr. po fonološkom i/ili naglasnom sustavu, po morfologiji, po kategorijalnom aparatu i sl.), a nije (samo) štokavska stilizacija, pogotovo nije stilizacija nečega što nije štokavski (nego eventualno nekakva dijalekatska/narječna mješavina), kako se može razumjeti riječ predsjednika. On misli da se radi o osnovici, a ne o stilizaciji. Nikako se ne slaže da ta štokavska pripadnost predstavlja površan sloj. Štokavsko je u standardnom jeziku najdublji sloj, a ne površinski, kako bi se iz toga teksta moglo shvatiti. Predsjednik je na to uzvratio da doista nema jezika, pa niti standardnoga, bez dijalekatskih obilježja, ali kada se radi o kulturom izgrađenoj izražajnosti, ta obilježja ne predstavljaju dubinski sloj. Tako mu je jesenas u Korčuli u prekrasnoj atmosferi jedan od domaćina rekao: „*Lipo nan je Bog da* kako mi ovdje kažemo“, a on mu je odgovorio da se tako govori do Mure, samo se tamo veli: „*Lepo nam je Bog dal*“. Gledamo li na kulturom izgrađenu izražajnost dubinsko je tu što se rabe te riječi u tom sklopu, a dijalekatska su obilježja površna razlika. Spomenuo je kako

je gvardijan samostana u Kreševu u Bosni na dan sv. Katarine započeo zdravicu riječima: „*Sveta Kata snijeg na vrata*“, a njemu je to prisno iz kajkavskoga jezičnog ozračja njegova djetinjstva. I tu su te riječi u tom sklopu izražajno dublji sloj nego dijalekatske osobine. Ivan Mažuranić i August Šenoa stilizirali su svoj književni jezik štokavski.

Profesorica Branka Tafra pozdravila je otvaranje pitanja dijalektne osnove hrvatskoga standardnoga jezika jer literatura na nj nudi različite odgovore. Ona smatra da se može samo načelno govoriti o dijalektnoj osnovici jer nju ne čini ni jedan određen dijalekt, a pogotovo to nije istočnohercegovački dijalekt, koji svakako nije izvorište novoštokavskih jezičnih elemenata u Kašića, u slavonskih gramatičara 18. st., novoštokavskoga naglasnoga sustava u Šime Starčevića 1812. itd. U literaturi se ta osnovica imenuje na tri načina: ijekavska / (i)jekavska / jekavska novoštokavština pa B. Tafra smatra da se treba govoriti o jekavskoj.

Profesor Mile Mamić upozorio je na hibridni tip hrvatskoga književnog jezika o kojem je pisao Josip Vončina. Govorio je s time u vezi i o normativnom problemu što ga predstavlja refleks dugoga jata i na svoje materijale koje je u vezi s time podastro Vijeću, ali se ono time nije bavilo kao da to i ne predstavlja normativni problem. Predsjednik je na to uzvratio kako ne misli da to nije problem vrijedan pažnje, ali ne misli niti da je bavljenje njime ovoga časa prioritarno, osobito zbog velike osjetljivosti svakoga diranja u ustaljenu normu.

Profesor Ivo Pranjković rekao je da je standardni jezik po definiciji nadregionalan. Osnovica hrvatskomu standardnomu jeziku je novoštokavska jekavska. Ta osnovica, doduše, nije konkretni dijalekt, nego dijalekatska apstrakcija. Ali otvorenosti prema kajkavskom i čakavskom može biti samo na leksičkoj razini. Ta otvorenost ne zadovoljava. Vjerojatno zato što su leksički elementi tih narječja već stilski obilježeni, možda i pejorativno, pa stoga teže prodiru. Profesorica Ljiljana Kolenić složila se da standard treba biti znatno otvoreniji prema narječjima. Profesor Mislav Ježić složio se s profesorom Pranjkovićem da otvorenosti standardnoga jezika prema dijalektima ne može biti u fonologiji i fleksiji, ali je može biti već u tvorbi, a osobito u frazeologiji, do neke mjere i u sintaksi. Pa i poraba deminutiva od milja, npr. u Šenoa, potječe poglavito iz kajkavskoga, dok je u novoštokavskom ta poraba većinom izraz poruge ili prijezira, pa je ipak dopustiva i obogaćuje jezik. Profesor Pranjković je uzvratio da je na stilskoj razini moguća svaka otvorenost. Ali sve što se tiče gramatičkih kategorija ne može se miješati. Predsjednik je naglasio da se ne zauzima za miješanje dijalekatskih obilježja. Naš standard je dosljedno stiliziran novoštokavski jekavski. No kako je ta dijalekatska pripadnost, kako i profesor Pranjković kaže, samo apstraktna, nije li primjerenije govoriti o stilizaciji nego o osnovici? Dunja Brozović Rončević upozorila je da i norveški standardni jezik Nynorsk nema dijalekatske osnove. Prof. Ježić je rekao da je po shvaćanju profesora Pranjkovića hrvatski standard njemu strani jezik, a, s druge strane, da nitko ne smatra da ga fonološki valja mijenjati. Stilizacija o kojoj je ovdje riječ nije

nego viši stupanj apstrakcije, i primjereniji složenosti hrvatske jezične povijesti, od one koju izriče izraz dijalekatska osnovica. Profesor Joško Božanić upozorio je na problem akcentološke norme i na realnost suprotnosti između urbanoga i ruralnog u jeziku. Raspravu je zaključio dr. Mirko Peti rekavši da je književni jezik skup izražajnih vrijednosti koje su u njem satkane. Interferencije narječnih izražajnosti u hrvatskom je književnom jeziku prisutna, ali nas još čeka da ju pobliže istražimo.

Iz te rasprave jasno proizlazi što Vijeće misli o pitanju kojim se bavilo.

Za drugu točku dnevnoga reda predsjednik je dao riječ dr. Dunji Brozović Rončević, ravnateljici Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje koji bi trebao organizirati i koordinirati rad na izgradnji strukovnoga nazivlja. Dunja Brozović Rončević upoznala je članove Vijeća s dopisom prof. dr. Pere Lučina, predsjednika Upravnoga odbora Nacionalne zaklade za znanost, visoko školstvo i tehnologijski razvoj Republike Hrvatske kojim on obavještava Vijeće da je Zaklada spremna raspisati natječaj kojim bi financijski poduprla znanstvenike koji se bave izgradnjom nazivlja pojedinih struka.

Članovi Vijeća potom su raspravljali o sažetome tekstu temeljnih terminoloških načela pripremljenom u Institutu za hrvatski jezik i jezikoslovlje koji je nakon rasprave (prof. dr. Marija Turk, prof. dr. Branka Tafra, prof. dr. Mislav Ježić) jednoglasno prihvaćen.

Predsjednik Vijeća zahvalio je članovima i suradnicima na priložima koje su pripremili o pojedinim područjima strukovnoga nazivlja i najavio da će se o njima raspravljati na idućim sjednicama.

Pod trećom točkom „Razno“ nije bilo predmeta.

O dijalekatskoj stilizaciji hrvatskoga standardnog jezika

Natječaj NZZ-a „Izgradnja hrvatskoga strukovnog nazivlja“

Vijeće za normu hrvatskoga standardnog jezika pri Ministarstvu znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske sastalo se 11. listopada 2007. na svojoj devetnaestoj sjednici. Dnevni je red bio:

1. O dijalekatskoj stilizaciji hrvatskoga standardnog jezika
2. Natječaj Nacionalne zaklade za znanost, visoko školstvo i tehnologijski razvoj RH: „Izgradnja hrvatskoga strukovnog nazivlja“
3. Razno

Na zapisnik 18. sjednice Vijeća nije bilo primjedaba.

Uz prvu točku dnevnoga reda 19. sjednice obratio se predsjednik Vijeću ovom Riječi:

„Izricanje jednostavne istine da je primjerenije govoriti o dijalekatskoj stilizaciji hrvatskoga književnog jezika, pa po tome i standardnoga, nego o njegovoj dijalekatskoj osnovici izaziva osporavanja koja pokazuju koliko su duboki nesporazumi što

su se oko toga ukorijenili u našu jezikoslovnu svijest i koliko je od toga iskrivljena slika o našem jezičnom položaju. To je glavni razlog što je u hrvatskoj jezičnoj zajednici poremećen odnos prema svojem standardnom jeziku.

Bit toga nesporazuma leži u tome što taj standardni jezik nije novoštokavski jekavski dijalekt izgrađen u standardni jezik, kako su nas učili misliti, nego je to naš tradicionalni književni jezik još od ranoga srednjovjekovlja, u svojem najprvotnijem sloju ćirilometodski, a onda od rana otvoren narodnom jeziku, osobito utjecaju njegove usmene književnosti – književni jezik dakle koji je mnogostoljetnim razvojem u različitim narječnim ambijentima, kojima su se prilagođavali tekstovi najmjerodavniji svemu puku izgrađivan i na kraju standardiziran tako da je dobio dosljedno provedena novoštokavska jekavska dijalekatska obilježja, ali i to pod utjecajem književnog uzusa. Tako je standardno *vol* i *sol*, a ne *vô* i *sô*, kako je dijalekatski novoštokavski. Svaki govornik hrvatskoga standardnog jezika prilazi mu svojom prvotno stečenom jezičnom spontanosti, kakva god ona već jest, i kakva god joj bila dijalekatska obilježja, i nju onda upoznavanjem mjerodavnih tekstova, knjižnih i književnih, a i u javnoj riječi, u ophođenju s tim tekstovima nauči oblikovati prema književnoj i standardnoj stilizaciji, stilizaciji u svakom pogledu, pa tako i dijalekatskoj, novoštokavskoj jekavskoj. Standardni jezik nije stvar dijalekta nego školovanja i naobrazbe, što, dakako, ne znači da to školovanje i ta naobrazba ne protječe i spontano, životom i odrastanjem u jezičnoj zajednici. Hrvatski je standardni jezik oblikovan prema novoštokavskom jekavskom, a nije utemeljen na njem. Stiliziran je, a takav obuhvaća sve hrvatske govore. Govornici svih njih priučavaju mu se, proširuju njime i izgrađuju prvotnu, spontano stečenu, jezičnu moć. Ta novoštokavska jekavska stilizacija nije nešto usputno i neobvezatno, nego je vrlo dosljedna i po tome čvrsta. Možda je čak i nešto dosljednija nego je za hrvatski jezik dobro. Ali tako je protekao proces standardizacije i u to ne bi valjalo dirati niti to dovoditi u pitanje. A čvrsta dosljednost te stilizacije olakšava njezino svladavanje onima kojima izvorno nije bliska. Lakše joj ovladavaju sustavom. Sasvim je druga stvar otvorenost standardnoga jezika prema neštoštokavskim narječjima. Ona je poželjna, ali nimalo ne krnji dosljednost standardne dijalekatske stilizacije, kao što ju ne krnje mjesna i osobna imena neštoštokavskih dijalekatskih obilježja. Nema dvojbe da su i Ivan Mažuranić i August Šenoa pošli od vlastite jezične spontanosti koja nije bila novoštokavska jekavska. Tu su svoju ishodišnu jezičnu spontanost zadržali čitava života, a školovanjem su i naobrazbom stekli sposobnost da ju oblikuju tako da bude u skladu s hrvatskim književnim jezikom, upravo jezikom hrvatske književnosti, te da bude standardna, poprimajući dosljedno novoštokavska jekavska dijalekatska obilježja. I svojim bogodanim darom postali su u takvu jezičnom izražaju nenadmašivi majstori. Ne će svaki govornik hrvatskoga standardnog jezika postati majstor, ali mu je put do jezične standardnosti isti, bez obzira na to kakva su dijalekatska obilježja njegove ishodišne jezične spontanosti. Čak i Dubrovčani moraju naučiti ne samo rabiti *riješiti se* mjesto *liberati se*, nego i dosljedno razlikovati *č* od

ć. Inače, po svojoj ishodišnoj izražajnoj spontanosti samoj, ne vladaju hrvatskim standardnim jezikom, kako god ta njihova spontanost bila novoštokavska jekavska. Ostavljajući sada po strani to da su štokavski dijalekti vrlo različiti i dijelom dosta udaljeni od dijalekatskih obilježja standardnoga jezika, valja reći da štokavci, pa i novoštokavci jekavci, ne ovladavaju standardnim jezikom drukčije nego čakavci i kajkavci. Za sve njih on je stilizacija. Svi ju postižu školovanjem i naobrazbom, u dodiru s mjerodavnim tekstovima. Nitko ovladavajući standardnim jezikom ne ostaje pri svojoj izvornoj dijalekatskoj spontanosti i nitko ne prihvaća dijalekatsku spontanost nekoga drugoga. Svatko na temeljima svoje dijalekatske spontanosti, kakva god ona bila, naobrazbom i knjigom, uz pomoć pismene porabe i preko javne riječi, izgrađuje svoju standardnojezičnu izražajnost. Predodžba pak da je to za one koji nisu rođeni štokavci učenje stranoga jezika kriva je i naopaka. Neprihvatljiva je, dakako, i predodžba, a ona se javlja i u štokavaca i u onih koji to nisu, da je hrvatski standardni jezik Hrvatima štokavcima svoj, a onima koji to nisu tuđ. Takva predodžba, a ona se javlja katkada i u štokavaca i u neštokavaca, ne vodi računa o tome kako je postajao hrvatski književni jezik, o tome kako je zbiljski tekla njegova standardizacija, nego prihvaća fikciju da je u jednom trenutku, u trenutku koji ne pripada dubljoj povijesnoj prošlosti, istočnohercegovački novoštokavski jekavski dijalekt prihvaćen da bude standardni jezik Hrvata i da je to sada hrvatski standardni jezik. Uz takvo naopako gledanje ne može se onda razumjeti što hrvatski jezik jest i kakva mu je prava narav, kakav je u njem kroz stoljeća istinski odnos između književnoga, danas upravo standardnog jezika i sve raznolikosti narodnih govora, i kakav je trajan i neprestan utjecaj što ga jedno vrši na drugo. A to nije samo stvar narodnosne samosvijesti i ponosa, nego je i pretpostavka ispravnomu razmišljanju o normativnim pitanjima i pronalaženju primjerenih pa stoga i funkcionalnih rješenja za njih. Stoga je rasprava o dijalekatskoj stilizaciji hrvatskoga standardnog jezika važan predmet u radu ovoga Vijeća.“

Iznoseći to predsjednik je napomenuo da se vraća toj temi, kojoj je bila posvećena i prva točka prošle sjednice jer ju smatra osobito važnom za razumijevanje pojave hrvatskoga književnog jezika i za primjereno baratanje njegovim standardnim likom. Na predsjednikovu se riječ nadovezala živa, obuhvatna i sadržajna rasprava.

Prvi je uzeo riječ dr. Mirko Peti. Rekao je da su mu misli što su upravo iznese-ne, uzete u cjelini, razumljive, bliske i prihvatljive. U istom je dahu dodao da one otvaraju mnoga nova pitanja. Treba pobliže odrediti pojmove dijalekatske osnovice i dijalekatske stilizacije. Trebat će raščistiti pojmove književnoga jezika i standardnoga jezika. To može biti isto, a može biti i različito. Tako pisci kao Nemčić u Putošnicama i Matija Mažuranić u Pogledu u Bosnu nedvojbeno pišu hrvatskim književnim jezikom, ali ne pišu standardnim, kakav je naš današnji. On se slaže s osnovnim mislima, ali je pitanje kako ih približiti stručnjacima i široj javnosti. Ako je književni i standardni jezik stilizacija, pitanje je je li ta stilizacija već gotova, pa se samo preuzima, ili se pri porabi standardnog jezika tek stvara. Očito se radi o

obojem. Hrvatski pak književni jezik nije utemeljen na novoštokavskoj jekavštini, ali kao standardni jezik jest.

Predsjednik je uzvratilo na to da je dosljedna novoštokavska jekavska stilizacija apsolutan uvjet jezične standardnosti. Standardni jezik uvijek je književni, a književni jezik nije uvijek standardni. U povijesti hrvatskoga književnog jezika isti su tekstovi, npr. molitve, lekcionari crkvene pjesme redigirani tako da su od stiliziranih čakavski postajali stilizirani štokavski i kajkavski. Uopće je komunikacija preko dijalekatskih granica bitno obilježje hrvatskoga jezika, a karakteristična je i za njegov književni lik. Mažuranić pak i Nemčić pišu hrvatskim književnim jezikom na visokom stupnju standardizacije.

Tomislav Ladan je na to rekao da književni jezik nije standardni. On je autorski i ne obvezuje. Predsjednik se s time nije složio. Književni jezik, i kad nije standardni, obvezuje. Tko se obraća na određenoj razini, mora se obraćati na književnom jeziku, onakvom kakav postoji, makar još i ne bilo standardnoga.

Profesorica Branka Tafra istaknula je da treba razlikovati književni i standardni jezik, a kao treće i hrvatski jezik u svojoj cjelini. Istaknula je kako je ovo nešto novo u pristupu i kako smatra da je dobro što je to izneseno. Današnji hrvatski standardni jezik utemeljen je na višestoljetnoj književnoj tradiciji. Standardizacija se odvijala na temelju književnoga jezika sve do kraja 19. stoljeća, do vukovaca, a tada se uzela dijalekatska osnovica.

Na to se nadovezao predsjednik i rekao da treba odbaciti doktrinu: koliko dijalekatskih osnovica, toliko književnih jezika. Hrvatski jezik je primjer da to nije tako. Što su pak vukovci hrvatski standardni jezik stavili na dijalekatsku osnovicu, to je ono što su oni htjeli, kako su učili. U zbilji nisu u tome uspjeli, nisu prekinuli pupčanu vezu između hrvatskoga standardnoga jezika i hrvatske književnosti, koliko god su na tome nastojali. Ona i dalje postoji i hrvatski standardni jezik nastavlja svu bogatu povijest hrvatskoga književnog jezika u prošlim stoljećima.

Prof. Ivo Pranjković je na to rekao da se Vijeće već bavilo tim pitanjem, da su u ovom tekstu neke stvari sad nešto jasnije. Otvaraju se mnoga pitanja, ali se pri tome odlazi u drugu krajnost. Istina, nedopustivo je poistovjećivanje organskog idioma i standardnog jezika, ali se nikako ne slaže s tim da hrvatski standardni jezik uopće nema dijalekatske osnovice. Školovanje i naobrazba odnose se na govornike, a ne na sam jezik. Standardni jezik je varijetet jezika. Standardni jezik naprosto pretpostavlja organsku osnovicu. Govornici pak kajkavskih i čakavskih dijalekata moraju standardni jezik učiti kao drugi jezik. Ono: koliko dijalekatskih osnovica, toliko književnih jezika pripada više 19. stoljeću. Jedna dijalekatska osnovica može dati i više standardnih jezika. Tako kod nas novoštokavska dala hrvatski, srpski, bosanski/bošnjački i crnogorski. Za jezik kao takav bitna je osnovica, gramatika.

Profesorica Ljiljana Kolenić rekla je na to kako ne smatra da riječ predsjednika ide u drugu krajnost. A iz svojega nastavničkog iskustva zna da i štokavci moraju učiti standardni jezik.

Profesorica Dunja Pavličević-Franić izrazila je zadovoljstvo što je predsjednik u svojoj Riječi iznio takve misli. One su posve u skladu s njezinim empirijskim istraživanjem. Za hrvatskog govornika unutar njegova hrvatskog jezika postoji više sustava. Jedan se usvaja prvi, to je majčinski, zavičajni. Drugi je standardni jezik. Njega svi moraju učiti. Nekima je on bliži majčinskomu i zavičajnom, a nekima dalji.

Predsjednik je tu pripomenuo da nije sve što se uči zato i strano. Tomislav Ladan je rekao da je hrvatski jezik trojedan ili jednotrojan. Kad se govori o standardnom jeziku, on je stvoren pretežno na jednome od toga trojega, ali se prehranjuje na ostala dva. U književnom jeziku je dopušteno sve.

Osim ograda profesora Pranjkovića nije bilo osporavanja Riječi predsjednika. U Vijeću je tako postignut visok stupanj slaganja s Riječi predsjednika.

Uz drugu točku dnevnoga reda dao je predsjednik riječ dr. Dunji Brozović Rončević, ravnateljici Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Ona je članove Vijeća obavijestila da je Nacionalna zaklada za znanost, visoko školstvo i tehnologijski razvoj Republike Hrvatske poduprla inicijativu Vijeća iz svibnja ove godine o potrebi sustavne skrbi za hrvatsko nazivlje pojedinih struka. Upravni je odbor Zaklade odlučio projekt „Izgradnje hrvatskoga strukovnog nazivlja“ u okviru programa *Sociokulturna tranzicija iz industrijskog u društvo znanja* financirati s 1.000.000 kuna te je u rujnu raspisan natječaj za projekt koordinacije. Sljedeći će natječaj za znanstvenike koji se bave izgradnjom nazivlja pojedinih struka biti raspisan u travnju sljedeće godine. U Vijeću je izraženo zadovoljstvo što je inicijativa Vijeća naišla na takvo razumijevanje i potporu.

Glagolski prilozi na -ći i participi prezenta

Natječaj „Izgradnja hrvatskoga nazivlja“ pri Nacionalnoj zakladi za znanost

Vijeće za normu hrvatskoga standardnog jezika pri Ministarstvu znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske sastalo se 6. prosinca 2007. na svojoj dvadesetoj sjednici. Dnevni red bio je:

1. Glagolski prilozi na -ći i participi prezenta
2. Natječaj „Izgradnja hrvatskoga nazivlja“ pri Nacionalnoj zakladi za znanost
3. Razno

Na zapisnik 19. sjednice Vijeća nije bilo primjedaba.

Uz prvu točku dnevnoga reda 20. sjednice obratio se predsjednik Vijeću ovom Riječi:

„Eksplicitna norma hrvatskoga standardnog jezika dopušta glagolske oblike na -ći jedino u službi glagolskih priloga. Ti se glagolski prilozi rabe kao predikatni proširci. Standardna norma, kako je opisana u priručnicima počevši od hrvatskih vukovaca, potpuno isključuje njihovu porabu kao participa prezenta, sklonjivih glagolskih pridjeva kakvi se rabe kao atributi, a i kao predikatna imena. Ta norma

odgovara stanju kakvo je u organskim novoštokavskim govorima i u jeziku usmene književnosti njihovih govornika. Najnovija, još neobjavljena, istraživanja pokazala su da se u pisanoj književnosti takav razvoj ocrta već na prijelazu iz 16. na 17. stoljeće, kada se stari participijalni oblici na *-ći* počinju pretežito i sve pretežitije rabiti priloški. Naša eksplicitna standardna norma na tome je utemeljena. Ipak ta norma ne odgovara sasvim stanju kakvo u hrvatskome književnom jeziku doista jest. Ne mogu se, naime, predvidjeti potvrde pridjevske porabe glagolskih oblika na *-ći* što se susreću u najkvalificiranijih pisaca novijega vremena. Tako u Ivana Mažuranića: *lelek stradajućijeh*, u Augusta Šenoa: *na cvatućoj glogovoj živici*, u Silvija Strahimira Kranjčevića: *mireć srce još dršćeće*, u Vladimira Nazora: *kretnje ... naših ratujućih partizanskih četa*, u Miroslava Krležu: *s ovom gomilom umirućih ljudi*, u Vladana Desnice: *zadivljujuće siromaštvo proljetnih utisaka*, u Ranka Marinkovića: *kao glas vapijućeg, prodiralo je u svaku uličicu*, u Čede Price: *u zaglušujućem otporu* i u Davora Butkovića (Jutarnji list od 24. 11. 2007. str. 31) *Javnost zemalja bivše Jugoslavije, baš kao i dio europske javnosti posljednjih je tjedana upravo bombardirana simptomima nove, sve brže rastuće i na prvi pogled i fizički opasne krize u Bosni i Hercegovini*. Takve glasove u impozantnoj vremenskoj vertikali normativistika ne može prećuti. To su živi tragovi povijesti našega književnog jezika. Tu se, kako god je to marginalna pojedinost, jasno pokazuje i to kako je jekavska novoštokavština tek model prema kojemu je naš standardni jezik stiliziran, a on sam nije jekavska novoštokavština. Nema dvojbe da je norma po kojoj su glagolski oblici na *-ći* prilozi primjerena hrvatskomu standardnom jeziku. U nju, kao i inače u čvrsto uspostavljeni jezični standard, kao u normu, tj. neutralnu izražajnost, ne valja dirati. Ali je to, ako se primjenjuje onako kako danas uče jezični udžbenici i priručnici, dobar primjer za to kako se dijalekatski model hrvatskoga standardnog jezika katkada normativno preslikava na nj isključivije nego je za taj jezik najpovoljnije. Tako je i ovdje pravilo da su glagolski oblici na *-ći* u jezičnoj normi prilozi dobro i treba ostati na snazi, ali okvirno. Norma, međutim, ne smije potpuno isključivati obilježenu izražajnost, pa tako niti glagolske pridjeve sadašnjosti (participe prezenta) na *-ći*, koji imaju sva tri roda, svih sedam padeža i obadva broja, te se mogu rabiti kao atributi, pa čak i kao predikatno ime: *dok je bila stradajuća* ili *on će tada biti govoreći*. Dakako, ta participijalna poraba glagolskih oblika na *-ći* nije neutralna. Ne valja je uzimati bez posebne motivacije, dakle samo onda kad se doživljava kao primjereno ekspresivna. U svim navedenim primjerima to i jest tako. Kakva je upravo ta poraba u hrvatskom standardnom jeziku, nije valjano istraženo. Uz ostalo i zato što prevladava shvaćanje, koje nije utemeljeno u filološkome istraživanju književnih i stručnih tekstova, da toga u njem i nema. Tek na temelju rezultata takvih istraživanja moći će se dati potanja pravila za uporabu participa prezenta na *-ći* kao ekspresivnoga izbora u hrvatskom standardnom jeziku. Tako ćemo se primaknuti svoj punini njegove izražajnosti, koja je do sada tu ostajala prigušena.“

Na tu predsjednikovu riječ nadovezala se vrlo živa diskusija. Profesorica Ljiljana Kolenić navela je sasvim spontano cijeli niz potvrda kojima je pokazala kako je participijalna (pridjevska) poraba glagolskih oblika na *-ći* i danas živa u standardnome hrvatskom jeziku. Njoj se pridružila profesorica Marija Turk s drugim takvim primjerima. Time su jako poduprle predsjednikovo izlaganje. Tomu se pridružila i profesorica Branka Tafra, a dodatne su potvrde iznijeli profesor Mile Mamić i dr. Mirko Peti. Profesorica Kolenić izvijestila je kako neki participijalnu porabu glagolskih oblika na *-ći* smatraju germanizmom. Predsjednik je objasnio kako ta poraba potječe iz crkvenoslavenske i latinske pismenosti, a iz te posljednje razvila se u njemačkom i u engleskom. Utjecaj engleske porabe u novije vrijeme snažno ju obnavlja i pojačava u hrvatskom. Profesor Mamić je rekao kako su germanisti skloni participijalnu porabu tih oblika tumačiti utjecajem njemačkog jezika, a hungarolozi utjecajem mađarskoga. Hrvati ju pak imaju iz svoje tradicionalne pismenosti, crkvenoslavenske i latinske, a strani utjecaji ju pojačavaju kad postoje intenzivniji kontakti. Dunja Brozović Rončević rekla je da prevođenje iz engleskoga danas potiče takvu porabu, ali da je to samo zato tako jer standardni jezik pruža tu mogućnost. Zamjenik predsjednika, profesor Mislav Ježić upozorio je na načelnu i teoretsku važnost pitanja o kojima se raspravlja. Profesorica Tafra istaknula je važnost daljega istraživanja i kratko skicirala kako se to opisivalo u gramatikama starijim od vukovaca. Dr. Mirko Peti podržao je iznesena mišljenja i upozorio na pitanja koja se postavljaju oko glagolske i imenske naravi participa i na nedoumice koje se u vezi s tim pojavljuju u leksikografiji. Profesor Ivan Zoričić primijetio je kako naša standardna norma pod utjecajem vukovaca uzima u obzir samo jedan dio novoštokavštine, istočni, a u zapadnoj se susreće više participijalne porabe glagolskih oblika na *-ći*. Tomislav Ladan je rekao da je Vijeću zadatak da rješava praktična pitanja norme, a predsjednik je uzvratilo da na toj svojoj sjednici Vijeće to upravo i radi. Zaključio je kako se na temelju iscrpne rasprave jasno ocrtao konsenzus po kojem norma treba da predvidi i dopusti uporabu participa prezenta na *-ći, -ća, -će*, pa čak i neutralnije nego proizlazi iz predsjednikove Riječi, a tek će podrobija istraživanja omogućiti da se formuliraju potanja pravila za tu porabu. Tomu zaključku nije bilo prigovora.

Pod drugom točkom dnevnoga reda podnijela je Dunja Brozović Rončević izvješće o natječaju „Izgradnja hrvatskoga strukovnog nazivlja – projekt koordinacije“. Izvijestila je da je Nacionalna zaklada za znanost, visoko školstvo i tehnologijski razvitak donijela odluku o prihvaćanju toga projekta, ali je na temelju primjedaba recenzenata tražila očitovanje voditelja projekta. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje kao predlagač projekta prihvatio je većinu opaski recenzenata te bi krajem godine trebao biti potpisan ugovor sa Zakladom. Natječaj za drugi krug projekata za izradbu nazivlja pojedinih struka bit će raspisan u listopadu 2008, a ne u travnju kako je bilo prvotno predviđeno.

Na to izvješće nadovezala se rasprava. Tomislav Ladan je rekao da je u Leksikografskom zavodu „Miroslav Krleža“ obavljen na tom području velik posao, da

je tamo izrađeno osam potpunih rječnika nazivlja raznih struka i da nema smisla to sada raditi iznova. Dr. Brozović Rončević uzvratila je da je cilj projekta izradba baze podataka sa svim elektroničkim mogućnostima koje to pretpostavlja i da će se, naravno, u tu bazu unijeti sve što je do sada za to valjano obrađeno i pripravljeno. Profesorica Branka Tafra potaknula je da se pri izradi te baze podataka preslika postupak koji pri istom poslu već primjenjuju Slovenci. Dr. Brozović Rončević uzvratila je da su Slovenci taj posao započeli već prije dulje vremena, pa mogućnosti njihove baze podataka ne odgovaraju današnjemu stupnju razvitka informatičke znanosti. Profesorica Tafra upitala se kakve veze Vijeće za normu hrvatskoga standardnog jezika ima s tim projektom. Predsjednik je rekao da je Vijeće potaknulo poduzimanje toga pothvata jer ga smatra važnim za izgrađivanje hrvatskoga standardnog jezika, da sada prima izvješća o tome kako taj posao napreduje, a kad se u vezi s njim pojave normativni problemi, rješavat će ih u okviru svojih zadataka. Zamjenik predsjednika istaknuo je da je u tom poslu postignut bolji uspjeh nego se moglo očekivati, da Vijeće može sebi na tome čestitati, da mora primati izvješća i pratiti ostvarivanje toga projekta i bdjeti nad valjanosti njegova izvođenja.

Standardni jezik i književni jezik

Izveštaj o projektu STRUNA: Hrvatsko strukovno nazivlje

Vijeće za normu hrvatskoga standardnog jezika pri Ministarstvu znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske sastalo se 6. ožujka 2008. na svojoj dvadesetprvoj sjednici. Dnevni red bio je:

1. Standardni jezik i književni jezik
2. Izveštaj o projektu STRUNA: Hrvatsko strukovno nazivlje
3. Razno

Na pitanje ima li primjedaba na zapisnik s 20. sjednice Vijeća prof. Branka Tafra iznijela je ove primjedbe: U zapisniku nije primjereno prikazano njezino sudjelovanje u raspravi o Riječi predsjednika. Trebalo je reći: „Profesorica Tafra smatra da u suvremenom jeziku dosta često glagolski prilozi sadašnji konverzijom prelaze u pridjeve, dok su se u književnom jeziku u prošlosti, što se vidi i u hrvatskim gramatikama sve do vukovaca, upotrebljavala dva glagolska participa, sadašnji i prošli, koji su se razlikovali od glagolskih priloga ili po akcentu ili po dočetu.“ Uz drugu točku dnevnoga reda trebalo je o njezinu sudjelovanju u raspravi stajati: „Profesorica Branka Tafra napomenula je da pri izradi te baze podataka i uopće rada na terminologiji mogu pomoći bogata iskustva prvih nam susjeda, Slovenaca.“ Vijeće je te njezine primjedbe uzelo do znanja i prihvatilo.

Za riječ se javio i profesor Ivo Pranjković. On nije imao primjedaba na zapisnik, ali je htio naknadno dati svoj prilog raspravi o prvoj točki dnevnoga reda prošle sjednice, na kojoj nije bio prisutan. Rekao je da su oblici na *-ći* glagolski prilozi, koji mogu u nekim slučajevima postati i pridjevi, pa se to nerijetko i događa, ali tada

gube svoju glagolsku narav, pa se stoga ne mogu smatrati participima, koji su bitno određeni upravo svojim udjelom u glagolskoj naravi. Ti su oblici prilozi upravo po tome što su izvedeni od glagola. Prof. Branka Tafra izrazila je mišljenje da na to pitanje valja gledati strogo sinkronijski i da su ti pridjevski oblici s toga gledišta doista popridjevljeni prilozi, bez obzira na to što su u 19. stoljeću bili participi prezenta. Nasuprot tomu je profesor Ježić zastupao mišljenje da se uopće prilozi izvode od pridjeva, a ne obratno, pa je umjesno i ovo tako opisivati. U tome su ga poduprli i drugi, a predsjednik je posebno istaknuo da nema univerzalne zakonitosti po kojoj bi se od glagola po njihovoj glagolskoj naravi izvodili prilozi prije nego pridjevi ili imenice. Oko toga pitanja nije došlo do suglasnosti, ali se suglasno utvrdilo da, kako god stajalo s time, to nema bitnoga utjecaja na zaključak koji je Vijeće donijelo na svojoj 21. sjednici.

Uz prvu točku dnevnoga reda 20. sjednice obratio se predsjednik Vijeću ovom Riječi:

„Naše je Vijeće već dobro zagazilo u treću godinu svojega rada, temeljito je raspravilo niz pitanja iz svojega zadanog djelokruga, načelnih i operativnih, pa i aktualnih, i donijelo je o njima niz obrazloženih zaključaka. A ipak se čini potrebnim vratiti se malo na početak, čak i na ono što je pred tim početkom: na naziv pod kojim je Vijeće osnovano. Naziv standardni jezik u svijetu, pa tako i u nas, ne pripada starijemu sloju jezikoslovnoga nazivlja, ali se je već čvrsto udomaćio. Njegov sadržaj je u nas daleko najbolje, a i u svjetskim okvirima vrhunski, objasnio Dalibor Brozović. Reklo bi se da tu više nema što tumačiti. A ipak se opet i opet doživljuje kako spomen standardnoga jezika i njegov odnos prema književnom jeziku izaziva nesporazume i zamućuje rasuđivanje. Potrebno je stoga na čas zastati i okrenuti se tomu pitanju. No sve što će se o tome ovdje moći reći bit će samo razrada onoga što je već iznio Brozović. Nesporazumi što se javljaju oko standardnoga jezika – većinom samo naslućuju u naznakama – raznoliki su. Jednima je standardni jezik isto što i književni, pa se onda može učiniti da je to tek pomodna i nepotrebna tuđica, stoga pomalo i nepoželjna. Drugi opet misle da je standardni jezik samo ukinuta sloboda jezičnoga izražavanja. Takvi će govoriti o „kavezu hrvatskoga standarda” i o „uzama standarda”, kako smo, ne tako davno, mogli pročitati u novinama. Tako shvaćen, standardni jezik nekima onda predstavlja potpunu suprotnost književnomu jeziku, jer za književni jezik misle da je to jezik „lijepe književnosti”, umjetnosti riječi, a taj je „potpuna i ničim ograničena sloboda”. Trećima je pak upravo tako shvaćen standardni jezik bez zadržke poželjan jer smatraju da u javnoj porabi ne smije biti nikakvih inačica. Motivi koji ih pri tome potiču različiti su: od grčevite težnje za redom i poretkom do čežnje za potpunom nacionalnom čistoćom nakon desetljeća sustavno održavane mutljage. Četvrtima je napokon standardni jezik sumnjiv s tehnokratske pragmatičnosti i instrumentaliziranosti, koju im sugerira taj naziv, pa misle da su u njem po samoj njegovoj naravi previše prigušene izražajne vrijednosti, da se zanemaruje književnost, iz koje on ipak izvire. Istina je da nazivi

književni jezik i standardni jezik pripadaju različitim naslojinama u stvaranju jezikoslovnoga nazivlja, pa su im i kulturnopovijesni konteksti različiti. To potiče neke od tih nesporazuma. No i inače su u znanosti nazivi raznoliko naslojeni, pa to ne sprječava da se skladno sliju u cjelovito nazivlje i djeluju kao kompaktna slitina. Doista nema razloga da to ne bude tako i s nazivima književni jezik i standardni jezik. Književni jezik naš je tradicionalni naziv. On nema veze s umjetnosti riječi, nego je to jezik kakav se rabi u knjigama. Dobro bi se mogao zvati i „pismeni jezik”, kao što se na njemačkom zove *Schriftsprache* i na francuskom *langue écrite*. Nazvan je po tome što je jezik pismenosti. Zasnovan je na tradiciji takve porabe, kakva se već gdje stvorila. Po njezinoj naravi i prema njezinim potrebama on je već sam po sebi ujednačeniji nego su mjesni govori, bolje povezuje veću jezičnu zajednicu, a rječnik i frazeologija razvijeni su mu i izgrađeni koliko to već zahtijeva komunikacija u krilu te zajednice. Standardni jezik, bez obzira na to što mu naziv zrcali drukčiji mentalitet i izražava gledanje iz druge perspektive, ipak nije drugo nego književni jezik, koji, i kad se potpuno standardizira, ostaje to što je i bio. Nimalo mu se ne kidaju veze s književnošću, koja također ostaje to što je bila i kad se počne stvarati na standardnom jeziku. Standardni jezik tako nasljeđuje sav književni jezik iz kojega se razvio kao svoju izražajnu mogućnost. On je i dalje taj književni jezik, samo mnogo razvijeniji, ujednačeniji i opremljen leksikom, frazeologijom, sintaktičkim sklopovima koji omogućuju da se bez posebnoga stvaralačkog napora govori o svemu o čem se govori u krugu nadetničke i nadnacionalne civilizacije kojoj pripada zajednica što se tim standardnim jezikom služi. A razvijeni su i postupci kojima se to stalno nadograđuje i nadopunja prema mjeri sve novih potreba, a da se time ne pokoleba čvrstoća već izgrađenoga. Pražani su to nazvali njegovom elastičnom stabilnosti. A to što se njime može sporazumijevati o svemu i u svim izražajnim registrima njegova je polivalentnost, svestrana upotrebljivost. Standardni je jezik, kako znamo, normiran, ali ta norma nije samo eksplicitan propis, ona je uvelike i uporabna i kao takva, zasnovana na uzusu koji je, zadržavajući svoju oblikovanu cjelovitost, podložan stalnim lakim promjenama, moglo bi se upravo reći fluktuacijama, nekako kao morska površina, pa je i sama norma u pojedinostima svoje pojavnosti podložna tim fluktuacijama. Standardni jezik stoga u zbilji nije onako skamenjen i ukočen kakvim ga rado zamišljaju. Daje prostor slobode kad postoji potreba za njim, određuje mu okvire, a daje i gotove izražajne uzorke, pa i kalupe, kad takvi olakšavaju život. Tek u jednom je standardni jezik, kad zbilja to jest, nepotkupljivo čvrst: mora se uvijek znati hijerarhija i raspored izražajnih vrijednosti, mora biti jasno koji izraz nosi koju, stilistika mu mora biti jasno i stabilno orijentirana. Upravo to je u konačnom zbroju standardnost standardnoga jezika, a ne isključivanje inačica. Ta je standardnost mnogo suptilnija nego se obično misli, a ipak je nepokolebljivo čvrsta. Razumije se da takvo, ispravno, shvaćanje standardnoga jezika postavlja velike zahtjeve nastavnicima materinskoga jezika, a i onima koji ih školuju, veće nego su mnogi od njih svjesni da im se po naravi njihova za-

datka postavljaju. Standardni je jezik uvijek književni jezik, u svakom značenju i smislu koji taj naziv nosi. No nije svaki književni jezik i standardni. Stoga standardni jezik nije isto što i književni i za nj treba poseban naziv. Standardni je jezik određen i uređen do najviše mjere koja je za nj dostižna. Ta pak nikada nije tolika kolika je za organske mjesne govore. Doživio sam da se u malom naselju u Moravču, tamo prema Sv. Ivanu Zelini, moj domaćin, i sam u međuvremenu Zagrepčanin, pred svojom djedovskom kućom porječkao s domorodcima oko parkiranja. Pozvao se pri tome na to da mu je to djedovina. Odgovorili su mu: „Da ste odavde govorili biste kao mi.” A nije govorio standardnim jezikom, nego kajkavski, ali kako se govori u Zagrebu. To je nesputana spontanost jezičnoga izraza! Takva strogost i takva isključivost sa standardnim jezikom nije moguća. Rekao bih, srećom, kako god neki čeznu za tim. Doista, hvala na takvoj slobodi od „kaveza” i „uza” standardnoga jezika. Nije, međutim, normiranost, dakle određenost i uređenost, čvrsta orijentiranost stilistike uza svu veliku raznolikost spontanih poraba, jedino što standardni jezik čini standardnim. Čini ga time i to što nositelje te raznolikosti jednoznačno i obvezatno uklapa u jezični izraz širega nadetničkog i nadnacionalnoga civilizacijskoga kruga kojemu pripadaju. Postiže da se na njega i s njega lako prevodi sa svih i na sve jezike toga kruga. Standardni jezik orijentiran je ne samo prema unutra, nego uvijek i prema van. Ne utemeljuje samo, nego i priključuje. Stoga visoko razvijeni jezici uzornih tekstova koji utemeljuju kulturne krugove nisu standardni, koliko god bili određeni, uređeni i izgrađeni. Oni utemeljuju kulture, a ne uključuju jezično u civilizacije zasnovane na njima. Ne ulazimo sada, jer ovdje tomu nije mjesto, u suptilna pitanja kulturne i jezične povijesti razlažući zašto klasični i helenistički grčki, zašto arapski Kur’ana časnog, zašto hebrejski Zakona, Proroka i Spisa, da se navedu samo neki primjeri, nisu standardni jezici, a klasični se latinski ipak donekle može smatrati ranom najavom te pojave. Temeljni razlog za to proizlazi iz onoga što je upravo rečeno. A odmjerivši onako od oka, može se reći da se pravi standardni jezici javljaju u doba kad se i inače počinje govoriti o standardima: u doba industrijskoga društva. Ta njegova sociološka dimenzija nije manje bitna od normiranosti i izgrađenosti.

Ako tko misli da bi se moglo i drukčije, valja odgovoriti da bi se doista i moglo, ali da tada moramo predrediti pojmove kojima tu baratamo. Govorim s apostolom Pavlom: „Sve nam je dopušteno, ali nam nije sve korisno. Tko želi predređivati pojmove, mora samo uvjerljivo pokazati da je to korisnije.“

Na tu se Riječ nadovezala živahna i plodna rasprava. Izražavalo se slaganje s njezinim mislima i isticalo se da su nam oba naziva potrebna jer doista ne označuju isto. Donosili su se i konkretni primjeri za to što može značiti jedno, a što drugo. Pridružujući se tomu prof. Mile Mamić je upozorio na to da u porabi tih naziva u udžbenicima vlada velika zbrka koja ozbiljno zbunjuje učenike. Pridružila se i prof. Dunja Pavličević Franić ističući da djeci u prvim razredima osnovne škole valja

govoriti o književnom jeziku, jeziku što se rabi u knjigama, a poslije, kad porastu i dozriju za to, upoznati ih s nazivom standardni jezik i objasniti im što on upravo znači.

Na temelju svega toga Vijeće je konsenzusom donijelo zaključak da su nam oba naziva potrebna, da ih oba valja upotrebljavati svaki u svojem značenju već prema tome o čem se govori, a u nastavi primjereno uzrastu učenika.

Pod drugom točkom dnevnoga reda podnijela je Dunja Brozović Rončević temeljit i zaokružen izvještaj o radu na hrvatskom strukovnom nazivlju što je u okviru projekta STRUNA pokrenut u Institutu za hrvatski jezik i jezikoslovlje pod pokroviteljstvom Nacionalne zaklade za znanost, visoko školstvo i tehnološki razvoj RH.

Jezična mijena i jezični razvoj; Ortoepska norma u elektroničkim medijima

Vijeće za normu hrvatskoga standardnog jezika pri Ministarstvu znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske sastalo se 20. studenoga 2008. na svojoj dvadesetdrugoj sjednici.

Dnevni red bio je:

1. Jezična mijena i jezični razvoj
2. Ortoepska norma u elektroničkim medijima
3. Razno

Na pitanje ima li primjedaba na zapisnik s 21. sjednice Vijeća nije bilo primjedaba.

Uz prvu točku dnevnoga reda 22. sjednice obratio se predsjednik Vijeću ovom Riječi:

„Kad se povede razgovor o jezičnim pitanjima, oni koji se protive strogoj primjeni stabilne jezične norme često znaju govoriti da se jezik i onako stalno mijenja i da se treba mijenjati jer se inače ne razvija. Ako će se o jeziku i jezičnoj normi rasuđivati temeljito, valja stoga razmotriti odnos između jezične mijene i jezičnoga razvoja. Istina je da se jezik stalno mijenja. To i ne može biti drukčije jer stalno ponavljati isti komplicirani obrazac ponašanja prelazi ljudske snage. I nehotice i nesvjesno potkrajaju se, kako vrijeme protječe, sitne i gotovo neprimjetne promjene, a neke od njih se počinju ustaljivati i učvršćivati, pa se ocrtava prava jasno usmjerena jezična mijena. To ne može biti drukčije, pa je stoga neizbježno. Ali to ne znači da je na korist jeziku i življenju s njim. Pođemo li od toga da je glavna i temeljna svrha jeziku sporazumijevanje među ljudima, onda ne može biti dvojbe da bi jezik koji bi se govorio svugdje i uvijek jednako najbolje služio svojoj svrsi. Omogućio bi najšire i najdulje sasvim neometano sporazumijevanje. To je kao sa starenjem. Neizbježno je da čovjek stari, ali mu nije na korist. Najviše što se može postići jest da mu što manje škodi. Za jezik se to nastoji postići normom. Dok je ona stabilna, jezična se mijena svodi na najmanju moguću mjeru. Od toga jezik bolje funkcionira. Usporena i gotovo zaustavljena mijena prvi je korak pri njegovu razvoju u upotrebljivo sredstvo

zahtjevnije komunikacije. Takvim razvojem jezik sve više postaje medij kulture i počinje nositi njezine vrijednosti. Jezik se razvija u sve upotrebljiviji književni i standardni jezik tako što se uvode nove riječi u nj, a starima dopunja značenje, što se raznolika značenja iste riječi jasnije člane i razlučuju, baždare jedno o drugo, ustaljuju u cjelovitom i mnogoslojnom semantičkom sustavu, razvija se frazeologija primjerena različitim porabama jezika, a sve to dobiva određenije stilske vrijednosti, šire razvedene od onih u spontanu govoru pojedinih užih komunikacijskih zajednica: mjesnih, društvenih, profesionalnih itd. U svem tome razvijeni književni jezik nadmašuje bilo koju jezičnu spontanost, što je razvijeniji to više. Jezični je razvoj stvar naobrazbe, a ne spontanosti, osim onoliko koliko naobrazba, kad je doista stečena, postaje druga narav, pa time i spontana. Do jezičnoga razvoja dolazi u prvom redu zahtjevnom porabom u sve novim situacijama, stvaranjem mjero-davnih tekstova primjerenih tim situacijama, tekstovima neposredno ili posredno prisutnim u svijesti i podsvijesti cijele jezične zajednice, kako god više u njezinih naobraženih nego u njezinih nenaobraženih pripadnika. Ali su prisutni i u njih. A sve to učvršćuje i proširuje jezična norma. Ona je temelj jezičnomu razvoju, a ona raširena i mnogima u prvi mah uvjerljiva predodžba da ga priječi time što obuzdava jezične mijene potpuno je kriva. Istina, jezična je mijena neizbježiva. Jezična norma ne može ju zaustaviti i nikad se ne zna u čem ju hoće, a u čem ne će moći zakočiti. Ako kritična masa hrvatskih govornika krene postojano govoriti *odmarati* mjesto *odmarati se* ili *mijenjati* mjesto *zamjenjivati* nikoja norma i nikoji jezični autoritet ne može spriječiti da u hrvatskom jeziku nastupi takva mijena. To treba jasno reći. Ali ta mijena ne će biti razvoj. Razvoj hrvatskoga književnoga i standardnog jezika postigao je da se svugdje jasno razlikuje *odmarati oči* i *odmarati se od posla* te *mijenjati nekoga* da postane drukčiji i *zamjenjivati* nekoga kad je odsutan ili spriječen. To je izražajna vrijednost. Mijena što se ocrtava rastače ju. Proizlazi iz nemara prema pomnijem izražavanju, stava očito negativnog i razornog. Odustajanje od norme tu je čista šteta jer razgrađuje stečene vrijednosti. Oko norme tu treba ustrajati dokle god ima ikakve mogućnosti da se ravnoteža, koja je već bila postignuta, obnovi i učvrsti. Pa makar time držali neobranjiv položaj. I poraz je tu vrijednost. Tek tako jezično normiranje vrši svoju funkciju. A, naravno, ako se na kraju ipak ne održi stečena vrijednost, ne će od toga svijet propasti. No i tada i u svoj budućnosti bit će vrjednija jezična poraba koja poštuje jednom uspostavljena i općenito prihvaćena razlikovanja od porabe koja ih ne poštuje. Pokazalo se da je dosljedno razlikovanje jezične mijene od jezičnoga razvoja bitno za razumijevanje svakoga normativnoga jezikoslovnog rada. A argumentacija koja se u ime jezičnoga razvoja zalaže za popustljivost i nemar prema jezičnoj mijeni koja se ocrtava jezikoslovno je kriva i stoga potpuno promašena.“

O toj se Riječi onda pavela temeljita rasprava. Dr. Mirko Peti iznio je mišljenje da njezinim zaključcima nema prigovora, ako se temeljni pojmovi doista uzimaju onako kako su tamo određeni. Profesor Mislav Ježić posebno je istaknuo važnost

pitanja koje je tu postavljeno na diskusiju. Posegnuo je za poredbom jezične mijene s erozijom zemljišta, a razvoja s izgradnjom zgrada. Jedno potire drugo. Svi to znamo, ali se ne govori. Ovako eksplicitno izrečeno i osviješteno može pomoći određivanju i formuliranju funkcionalnije jezične norme. Dunja Brozović Rončević rekla je da će to o čem se govori u Riječi predsjednika biti korisno u radu sa studentima kako bi im se pokazalo što je jezični razvoj kao odgovor na zahtjev da se jezik ne smije „silovati“. Dr. Mirko Peti primijetio je da je među Hrvatima bilo zagovornika jezične spontanosti koji su u njoj vidjeli prednost srpskoga jezika. Predsjednik je na to primijetio da je takvo zapažanje donekle i točno. Srpski je opušteniji jer je utemeljen u razgovornom jeziku jednoga velikog grada. A Hrvati imaju tri narječja i ako se želimo glatko i precizno sporazumijevati od Dubrovnika do Čakovca, a mi to želimo, moramo svi puno više raditi na usvajanju normiranog jezika da bismo u sporazumijevanju njime postigli spontanost. U Srbiji većina ne mora puno raditi na sebi, a tamo se i žele izražavati kao Beograđani. Ozbiljno se potruditi oko toga moraju samo Nišlije i drugi koji govore torlački. Oni moraju naučiti padeže, inače se diskvalificiraju u javnome životu.

Profesor Joško Božanić primijetio je kako je ta tema važna. Potrebno je doseći neutralni stupanj u izražavanju standardnim jezikom. To se najviše tiče fonološke slike jezika, akcentuacije. Mimo jezične politike stvorila se jedna norma, urbani govor, koja je u ponečemu udaljena od izvornoga novoštokavskog sustava. I to postaje znakom urbanoga idioma. Tu bi činjenicu trebalo osvijestiti i teoretski valjano opisati.

Uz drugu točku dnevnoga reda objasnila je Dunja Brozović Rončević kako je došlo do toga da se stavila na dnevni red. Hrvatsko društvo za zaštitu i promicanje ljudskih prava obratilo se Institutu za hrvatski jezik i jezikoslovlje tražeći potporu zahtjevu koji je postavilo Hrvatskoj radioteleviziji da u svojim emisijama poštuje naglasnu normu hrvatskoga standardnog jezika. Predsjednik je izrazio mišljenje da ih treba poduprijeti jednim dopisom, ali da je još važnije da tom prilikom Vijeće otvori raspravu o tom teškom pitanju. Naglasna norma postoji, ali se ne primjenjuje, ne inzistira se na tome da se ona nauči, a to i jest za velik dio govornika hrvatskoga standardnog jezika neprimjereno teško. Spontano pak naglašavanje kako se razvilo u urbanim sredinama raznoliko je i doživljava se kao izrazito regionalno. Potrebno je novo realistično normativno rješenje, ali je vrlo teško naći ga, a još teže provesti.

Profesor Mile Mamić primijetio je da je akcenatska norma u primjeni najelastičnija od svih. Treba ju na primjeren način formulirati u udžbenicima. Profesorica Ljiljana Kolenić upozorila je na to da je najveći problem u stranim riječima. Profesor Joško Božanić pledirao je za to da se prizna ono što je intimno, ispod razine svjesnoga. Budući da je to realnost, treba to osvijestiti. Profesorica Branka Tafra izrazila je negodovanje što je mnogo vremena i energije utrošeno na daleko manje važna pitanja, a o ovome se ne govori. Upitala se jesmo li odustali od akcenatske norme. Profesor Ivo Pranjković upozorio je da je najveći problem distribucija naglasaka,

a norma tu mora biti realna. Dunja Brozović Rončević izvijestila je na to da je u Institutu za hrvatski jezik i jezikoslovlje izrađen školski rječnik od 2500 natuknica sa snimljenim izgovorom riječi prema standardnom naglasnom sustavu, a snimljeno je već 25.000 takvih natuknica. Profesor Ježić je rekao da tu treba aktivirati škole i službe u medijima. Treba početi doista učiti ortoepsku normu. Predsjednik je zaključio da je važno što je Vijeće ozbiljno načelo to pitanje. Treba jednim dopisom poduprijeti Hrvatsko društvo za zaštitu i promicanje ljudskih prava i početi sastavljati liste normativno naglašanih riječi predviđajući pri tome potrebnu elastičnost. Dunja Brozović Rončević predložila je da članovi Vijeća počnu prikupljati primjere pogrešnoga naglašavanja iz medija, pa da se tek onda uputi dopis s konkretnim primjerima. To je i prihvaćeno.

U raspravi pod točkom „Razno“ složilo se Vijeće da jezični priručnici smiju biti označeni kao „usklađeni sa zaključcima Vijeća“ samo ako to doista jesu i da to mogu biti i vrlo različiti jezični priručnici za isto područje jer Vijeće nije donosilo zaključke o svim normativnijim pitanjima.

Način postojanja hrvatskoga jezika Poticaj za osnivanje tijela odgovornog za standardizaciju zemljopisnih imena

Vijeće za normu hrvatskoga standardnog jezika pri Ministarstvu znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske sastalo se 4. prosinca 2008. na svojoj dvadesettrećoj sjednici.

Dnevni red bio je:

1. Način postojanja hrvatskoga jezika
2. Poticaj za osnivanje tijela odgovornog za standardizaciju zemljopisnih imena
3. Razno

Na pitanje ima li primjedaba na zapisnik s 22. sjednice Vijeća nije bilo primjedaba.

Uz prvu točku dnevnoga reda 23. sjednice obratio se predsjednik Vijeću ovom Riječi:

„Na pitanje postoji li među južnoslavenskim jezicima i hrvatski kao poseban jezik, različit od srpskoga, dobivaju se, već prema razini na kojoj se predmet promatra, različiti, pa i pojmovno suprotni odgovori. Za objektivnoga promatrača nema dvojbe da, uzmemo li samo jedan primjer od mnogih, u Hrvatskoj *s kolodvora polazi vlak u toliko i toliko sati i minuta* (genitiv množine ženskoga roda), a u Srbiji *sa stanice polazi voz u toliko i toliko časova i minuta* (genitiv množine muškoga roda). To je tvrda empirička činjenica. Jedna od brojnih istovrsnih. One pragmatički dokazuju da hrvatski jest zaseban jezik, različit od srpskoga. No nema dvojbe niti o tome da nije moguće postaviti skup glasovnih zakona i morfoloških promjena po kojima se

iz praslavenskoga jezika mogu izvesti svi hrvatski organski govori i samo hrvatski organski govori. Po obilježjima svojega postanja tako među slavenskim jezicima hrvatskoga i nema. Na toj razini promatranja ima među njima samo jedan središnji južnoslavenski jezik koji je i hrvatski i bošnjački i srpski i crnogorski. Mladogramatičarsko jezikoslovlje nametnulo je i jako učvrstilo gledište po kojem je samo ta razina promatranja mjerodavna jer samo ona promatra jezik kao autentičnu organsku pojavu, a sve drugo je umjetno, pa zato sve to drugo treba i zanemarivati. Takvo je gledište suvislo, ali jednostrano. To je onda zlorabljeno kao obrazloženje za stav da je potpuno legitimno npr. odrediti da i u Hrvatskoj ima *sa stanice polaziti voz u toliko i toliko časova i minuta* (genitiv množine muškoga roda) i da se time ne krše ničija jezična prava, da to i nije nikakvo jezično ugnjetavanje, jer je to i onako isti jezik! Tu je srž spora oko hrvatskoga jezika i u domaćoj jezičnoj politici i u međunarodnoj slavistici. Dakako, takvo je rasuđivanje čista bezočnost! Čini se da je sociolingvistička pragmatika danas ipak opovrgnula to duboko uvriježeno mišljenje. Očituje se to i u upravo postignutom međunarodnom priznanju hrvatskoga kao posebnoga među jezicima svijeta. Ali ostaje pitanje što je taj hrvatski jezik, kako postoji. Postoji li samo kao književni i standardni, a kao skupa narodnih govora obilježenih vlastitim obilježjima ga nema? Mnogi misle tako i teško im je misliti drukčije. A nedavno je mladogramatičarsko rasuđivanje dovedeno u nas do samoga vrhunca, do svojih grotesknih konzekvencija. Po tome je hrvatski standardni jezik određen isključivo genetskim obilježjima jekavske novoštokavštine prema kojoj je dosljedno stiliziran, pa su u njem glasovni likovi kao *šekira* i *ženica*, likovi kojih ni u kojem hrvatskom govoru nema, dijalektizmi koji nose lokalni ugođaj, a likovi kao *posel* i *vavik* kajkavizmi i čakavizmi, tuđice! U svjetlu svega što je ovdje već rečeno o povijesti hrvatskoga književnog jezika i njegove trodijalekatne stilizacije takav kruti mladogramatičarski dogmatizam doista je rastava sa zdravim razumom.

Nije, međutim, potrebno ostati kod toga da hrvatski jezik doduše postoji kao standardni i književni, ali ne postoji kao skup narodnih govora zajedničkih obilježja, kako dosta njih misle da jest potrebno ostati. Prvi je dio toga stava nesporan, ali je drugi prerestriktivan. Pri takvu se rasuđivanju zanemaruje činjenica, sasvim očita i svima poznata iz svakidašnjeg iskustva, da u zbiljskom životu jezika, dijalekt i književni jezik neprekidno i snažno djeluju jedno na drugo. Svaki je narodni govor svagdje i oduvijek pod utjecajem onog pismenoga / književnoga / standardnoga jezika koji je proširen na njegovu području, kojim je, kako to kaže sociolingvistička teorija koja se bavi upravo time, taj govor „presvođen”. Dijalektolozi kad genetski razvrstavaju govore pozorno čiste sliku svakoga govora od tragova toga utjecaja. To je nužno potrebno ako će im posao dati valjane rezultate. Ali u komunikacijskoj funkcionalnosti toga narodnoga govora upravo su i tragovi utjecaja književnoga jezika bitna sastavnica. Upravo i po njima je, ne na posljednjem mjestu, taj govor govor baš onoga jezika kojega jest govor. To je tako ako je jezik kulturna i društvena, a ne prirodna pojava, oko čega su se nekoć sporili aristotelovci sa stoicima te kako

je u modernoj lingvistici utvrdio de Saussure. Odatle slijedi, sasvim jednostavno i bjelodano, da su hrvatski govori, svi i samo oni, presvođeni hrvatskim književnim, a u novije doba i standardnim jezikom i time obilježeni. Obilježeni su njime dokle god ga priprost puk sluša makar i samo nedjeljom i blagdanom u crkvi s propovjedaonice, upoznaje makar samo iz crkvenoga tiska, ako sav drugi koji mu je pristupačan nije na hrvatskom jeziku i ako hrvatskoga jezika nema niti u školi. A, dakako, i hrvatski književni jezik pod stalnim je i neprekidnim utjecajem svih tih govora, kako god je zbog stabilnosti standardnoga jezika učinak toga utjecaja primjetljiv samo vrlo diskretno. Da nije tako, ne bi valjao standard, ne bi bio standardan. Istraživanje uzajamnoga djelovanja toga utjecaja u jezikoslovlju je zanemareno jer se ono sasvim usredotočilo ili na čistu pragmatičnu standardnost ili na organsku autentičnost: na govor kakav priliči javnomu nastupu i na domaći govor seoskih baka. Tu dakle predstoji veliki istraživački posao koji će razotkriti vrlo suptilne odnose što ih sada jedva da smo svjesni. Oni premrežuju i porabu standardnoga jezika i narodne govore u svoj njihovoj raznolikosti. U tome smislu, i opet smislu pragmatički vrlo važnom, postoji hrvatski jezik i kao skup narodnih govora obilježenih zajedničkim obilježjem toga uzajamnog djelovanja i funkcionalno povezanih upravo njime. Tako se Hrvati i sporazumijevaju na svojem hrvatskom jeziku bez obzira na narječne razdjelnice i često preko njih. U standardnome jeziku i u narječjima oni dijele i razmjenjuju zajednički kulturni identitet.

Rekli smo, hrvatski jezik nisu samo čakavci, kajkavci i štokavci jedni pored drugih i jedni bez drugih, kako je to do skrajnjih granica u nas zaoštrio, upravo karikirao, najnoviji pokušaj preporoda mladogramatičarske jezikoslovne misli, nego su to čakavci, kajkavci i štokavci koji, polazeći svaki od svojega, mnogo i stalno razgovaraju jedni s drugima. Stoljećima su čitali, prepisivali, redigirali i po svojem jezično stilizirali iste knjige. Slušali kako se čita iz njih i sve više ih i sami čitali. Time su njihove raznolike južnoslavenske jezične osobine i osobitosti izbrušene stoljećima jedne o druge. Taj i takav hrvatski priznat je danas međunarodnom normizacijom kao jedan od jezika na svijetu. Na nama je da jezičnom naobrazbom, kako školovanjem, tako i spontanom jezičnom kulturom, budemo dorasli tomu bogatom kulturološki definiranomu sadržaju. Onda će i svi ostali priznati hrvatski jezik, ne samo formalnom normizacijom. A moći će se i bez nepotrebnih šumova započeti ozbiljan razgovor o dotjerivanju i prilagođivanju stabilne, a elastične, norme hrvatskoga standardnog jezika sve novim i novim zahtjevima.“

O toj Riječi pavela se svestrana i vrlo temeljita rasprava. Dr. Mirko Peti rekao je da taj tekst polaže podlogu za razumijevanje toga što je hrvatski jezik, što je kao književni i standardni i što je po postanju. Osobito je važno ono o presvođivanju dijalekata književnim jezikom. Sve je tu kristalno jasno i nema što dodati. Hrvatska lingvistika mora nastaviti istraživati dijalekte po dijalektološkim genetskim kriterijima, ali mora voditi o njima računa i kao o sastavnicama hrvatskog jezika

i u njihovu odnosu s književnim jezikom, s njegovom povijesti i sa standardnom sadašnjosti. Spoznaje iz Riječi treba da uđu u kulturnu javnost i da se operacionaliziraju u nastavi hrvatskoga jezika.

Profesorica Branka Tafra rekla je da se i štokavski od starine razlikuje kao istočni štokavski i zapadni štokavski. U zametku su to dva jezika. Da su postojali od nekad kao jedan jezik, imao bi od nekad i svoje ime. A kako to nije, nego su to dva jezika, hrvatski i srpski, to se ne može reći da su neke riječi i konstrukcije u njima iste. One su jednake, jer riječi koje pripadaju različitim jezicima ne mogu biti iste.

Profesor Mislav Ježić primijetio je da je pitanje postoji li hrvatski jezik kao književni i standardni jezik danas uglavnom riješeno ili se bar može uzeti kao da jest. Ostaje otvoreno može li se hrvatski jezik i genetski definirati. Tu se onda postavlja pitanje jesu li čak i kajkavski i čakavski posebni jezici. Bitno je utvrditi da se hrvatski književni jezik i nije razvio na nekoj dijalekatskoj osnovici, nego od književnog jezika, staroga slovinskoga. Upravo zato ga treba drukčije definirati kao književni jezik izrastao iz književne kulture, a u svojem standardnom liku stiliziran dosljedno novoštokavski jekavski. I hrvatski i srpski standardni jezik, uronjeni svaki od njih u drugi kulturnopovijesni kontekst, ne mogu ni jedan ni drugi dobro funkcionirati ako treba da funkcioniraju kao isti jezik.

Dunja Brozović Rončević predložila je da se napravi knjižica koja bi obuhvatila sve Riječi predsjednika rasporedene po predmetima u poglavlja. Profesorica Dunja Pavličević-Franić smatra da pošto je hrvatski jezik pravno, a i u normizaciji priznat kao samostalan jezik o tome ne valja voditi javne rasprave nego treba od toga polaziti kao od zadane činjenice. A što se tiče odnosa književnog jezika i dijalekata, naziv je presvođivanje odličan. Svod je hrvatski jezik, a sve drugo su podsvodovi različito hijerarhizirani sve do žargona. A sve je to hrvatski jezik.

Profesor Ivan Zoričić pridodao je da se naglasni sustav hrvatskih dijalekata u svojoj posebnosti ne može opisati niti razumjeti nego kao ishod uzajamnoga djelovanja standardnoga jezika i mjesnih govora. Napokon je pročitao dopis profesora Mile Mamića u kojem bez zadržke podržava Riječ predsjednika.

Pod drugom točkom dnevnoga reda pročitao je dopis dr. Dunje Brozović Rončević u kojem predlaže da Vijeće potakne osnivanje stručnoga tijela za službeno normiranje zemljopisnih imena. Zaključeno je da Vijeće uputi dopis Vladi RH da osnuje takvo tijelo kojemu će biti članovi najvršniji stručnjaci iz Državne geodetske uprave, Hrvatskoga geodetskog instituta, iz Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Hrvatskoga hidrografskog instituta, Leksikografskog zavoda „Miroslav Krleža“ i iz Odbora za onomastiku Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti.

Pod trećom točkom dnevnoga reda „Razno“ nije bilo predmeta da se raspravi.

Standardni jezik i govorni jezik; Izvješće o projektu „Struna“

Vijeće za normu hrvatskoga standardnog jezika pri Ministarstvu znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske sastalo se 7. prosinca 2009. na svojoj dvadesetčetvrtoj sjednici.

Dnevni red bio je:

1. Standardni jezik i govorni jezik
2. Izvješće o projektu „Struna“
3. Razno

Prije ulaska u dnevni red obratio se Vijeću koje je vijećalo prvi put nakon duljega i neželjenog prekida pozdravnim riječima državni tajnik Želimir Janjić i izrazio žaljenje što Radovan Fuchs, novi ministar znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske, zbog izbjivanja iz Zagreba ne može biti nazočan te najavio razgovore o budućem radu i zadatcima Vijeća. Rekao je da će ministar doći na iduću sjednicu. Iznio je zamisao da se materijali sa sjednica Vijeća objave u jednoj brošuri. Kao prioritarnu temu spomenuo je ujednačavanje zemljopisnih imena. Istaknuo je da je to osobito važno s obzirom na to što se uvodi državna matura.

Predsjednik je zahvalio državnomu tajniku za ljubazne riječi, izrazio pripravnost Vijeća za najavljene razgovore i obavijestio ga da je već odlučeno da se na idućoj sjednici kao glavna točka dnevnoga reda rasprave upravo pitanja ujednačavanja zemljopisnih imena. Državni tajnik je tada napustio sjednicu.

Predsjednik je članovima Vijeća obrazložio zašto je zbog njegove osobne situacije došlo do duljeg zastoja u radu i do poremećaja u administraciji i ispričao se za to. Osobito se ispričao što se ne može pristupiti ovjeravanju zapisnika s prošle sjednice, kako bi bio red, jer taj zapisnik nije razaslan članovima Vijeća. To se dogodilo zbog promjene administrativne tajnice Vijeća u Ministarstvu. A ona koja je bila na tom mjestu više ne radi u Ministarstvu.

Uz prvu točku dnevnoga reda 24. sjednice obratio se onda predsjednik Vijeću ovom Riječi:

„Za život emancipirane i razvijene jezične zajednice bitno je da svi dobro nauče vladati standardnim jezikom. Njime se mora glatko i bez trenja sporazumijevati do u tančine sve od jednoga njezina kraja do drugoga. Hrvatska jezična zajednica to je postigla. Danas je moguće sporazumijevati se do u najtanje izražajne preljeve od Čakovca do Dubrovnika i od Pule do Vukovara. To vrijedi za sve koji su ovladali hrvatskim standardnim jezikom u mjeri dovoljnoj za to, a njih više nije malo. Hrvatska jezična zajednica potpuno funkcionira na standardnojezičnoj razini. Dakako, željeli bismo da je jezična naobrazba dotjeranija i potpunija, da je još više onih koji se potpuno sigurno kreću baratajući hrvatskim standardnim jezikom. Pritužbe da jezična naobrazba u nas nije kakva bi trebala biti nisu bez svakoga temelja. Ali sve to ne daje razloga da se ospori kako se standardnim jezikom dobro i uspješno sporazumijevamo gdje god je to potrebno. Da se to postigne mnogo je trebalo raditi.

Nije došlo spontanom razvojem, nego je u to trebalo ulagati osobite napore, i to je ostvareno kroz više epoha: baroka, prosvjetiteljstva, nacionalnoga romantizma i pozitivizma, sve do u razmjerno blizu prošlost. Trebalo je prevladati veliku narječnu raznolikost, a vukovci koji su dovršavali standardizaciju i određivali njezinu ideologiju poremetili su spontan odnos prema književnojezičnoj baštini. Tragovi toga osobitoga napora osjećaju se u odnosu prema standardnom jeziku i danas. Razvio se osjećaj kao da bi zapravo trebalo govoriti isključivo standardnim jezikom, a ne samo umjeti govoriti njime. Da je svaki drukčiji govor zapravo nepoželjan. Takvo je shvaćanje, međutim, u suprotnosti s jezičnom zbiljom. Svaki standardni jezik, koliko god je u sebi čist i čvrsto određen komunikacijski sustav, postoji i rabi se uvijek uz razgovorni jezik sredine u kojoj žive njegovi govornici. U njegovoj porabi uvijek je prisutan i taj razgovorni jezik. Omjer njihove prisutnosti i kolika je i u kojim situacijama tolerancija prema jednomu ili drugomu od njih, to određuju jezični uzus i društveni odnosi. Različito je od sredine do sredine. Od toga zavisi što je kada umjesno. To ni s hrvatskim standardnim jezikom nije i ne može biti drukčije. U zbiljskome hrvatskom jezičnom uzusu tako i jest. Hrvati pak, uzevši u grubo, imaju pet tipova razgovornoga jezika različitih u različitim dijalekatskim ozračjima. To su razgovorni jezici sjeverozapadne Hrvatske, onaj sjevernoga Jadrana, dalmatinski, slavonski i bosanski s hercegovačkim. Poraba standardnoga jezika uvijek ga odmjerava prema njima i određuje njegov odnos prema njima, osobito prema onom u kojega se sredini standardni jezik u danoj prilici rabi i s kojim njegov govornik trajno živi.

U nas se uvriježilo da se od same brige za standardni jezik o tome ne vodi računa. Odatle onda i pritužbe da se na hrvatskom jeziku ne mogu pisati uspjele komedije i da se izražavajući se njime ne uspijeva stvoriti autentična i spontana atmosfera. Nije za to kriv standardni jezik, kako se često misli, nego odnos naše jezične zajednice prema njemu. Ne mogu, dakako, u komedijama i drugim ležernim izvedbama glumci govoriti onako kako u zbilji nitko ne govori. To su situacije u kojima u javnu porabu valja pripustiti razgovorni jezik kakav u istinu postoji. To treba ugraditi u jezičnu svijest hrvatske zajednice, a pogotovo onih koji se profesionalno bave njegovanjem standardnoga jezika. To pak znači osvijestiti nužnost dosta dalekosežne promjene u shvaćanjima. Doista je važno znati standardnu riječ *rajčica*, ali to ne znači da je loše razgovorno rabiti i *pomidor* ili *paradajz*. Treba samo znati i biti nedvojbeno jasno da je to kolokvijalno. Nema razloga da bosanski ili hercegovački Hrvati koji su se potpuno i odlučno opredijelili za hrvatski standardni jezik i u tome vide bitnu sastavnicu svojega identiteta u svojem krugu i sa svojim zemljacima izbjegavaju kolokvijalno rabiti turcizme koji nisu svojstveni hrvatskomu standardnom jeziku. Bitno je da se zna da je to kolokvijalno, a ne standardno. Koliko god su se opredijelili za hrvatski standardni jezik, ne mogu sebe isključiti iz razgovorne jezične porabe sredine u kojoj žive. Drugo je naravno kad rabe standardni jezik.

Kulturi hrvatskoga jezika, i ne samo u Bosni i Hercegovini, postavlja se time zahtjevan zadatak, zahtjevniji nego je samo besprijevano ovladavanje standardnim

jezikom. Treba naučiti stvaralački uspostavljati odnos između standardnoga i razgovornoga jezika. Kad sam počeo upoznavati bosanske franjevce na njihovu terenu, ispunjalo me je poštovanjem kako su oni svi, već prema tome u kojoj prilici i s kim su govorili, umjeli rabiti razgovorni jezik bosanskohercegovačkih sredina i najčišći i istančano probrani hrvatski književni jezik. U obojemu su bili doma, savršeno prirodni. Tomu, bez obzira na to o kojem se razgovornom jeziku radi, trebaju se, koliko je samo moguće, približiti svi Hrvati. Treba, dakako, upoznavati i druge hrvatske razgovorne jezike i naučiti živjeti s njima. Tako se razgrađuju iritacije koje ponegdje izazivaju. Svi su oni naši, ni jednoga se ne odričemo. Tek to je kultura primjerena hrvatskom jeziku.“

Usljedila je bogata i raznovrsna diskusija. O predmetu predsjednikove Riječi prvi se javio profesor Mile Mamić. Rekao je da pri uporabi standardnog jezika dolazi do kompromisa s općehrvatskim razgovornim. Tako se uzima genitiv gdje po standardu treba dativ kao npr. uz prijedlog *usprkos*.

Za njim se javio profesor Ježić i rekao da se oko tih stvari javlja dvojba samo zato jer vlada predodžba da jezični standard ograničuje izražavanje. Napada se standard jer mu je tobože izražajnost slaba. To je potpuno krivo. U hrvatskom kao i u drugim europskim jezicima postoji naravno mogućnost unošenja kolokvijalne izražajnosti, ali se pri tome moraju razlikovati razine. Pri predodžbi o slabo izražajnosti standardnoga jezika na djelu je redukcionistički pristup hrvatskomu jeziku. Pristup koji nije takav oprimjeren je u Katičićevu radu o jezičnoj kulturi. Iza toga je govorila profesorica Branka Tafra. Rekla je da u kroatistici prevladava pristup previše restriktivan. Prevelike su razlike između uporabne i kodifikacijske norme. Potrebno je nešto promijeniti u pristupu standardu te smatra da bi trebalo „olabaviti“ normu.

Dunja Brozović Rončević rekla je da je problem u poremećenom odnosu prema standardnomu jeziku. O tome je bilo riječi već na prvoj sjednici Vijeća. Tijekom školovanja nema prigode uspostaviti primjeren odnos prema hrvatskomu standardnom jeziku. U srednjoj školi uopće nema jezične izobrazbe. A za sve državne službenike bio bi potreban test iz kulture hrvatskoga jezika. Profesorica Ljiljana Kolenić dodala je da bi takav nastavni predmet trebalo uvesti na sve fakultete osobito na Pravni.

Profesorica Dunja Pavličević-Franić složila se da bi hrvatski jezik na fakultetima trebao biti makar izborni predmet. Studenti na Ekonomskom fakultetu ne znaju napisati molbu na hrvatskome jeziku. Treba uzimati u obzir vertikalni bilingvizam. Svi smo višejezični. Tijekom školovanja organski se govor gubi, a standardni se jezik ne nauči, pa su djeca semibilingvalna. Ova tema otvara niz pitanja jezične izobrazbe i jezične kulture. Sve je to posljedica negativnoga stava jezične zajednice prema hrvatskomu jeziku.

Profesor Joško Božanić izvijestio je o anketama koje provodi među svojim studentima. Tu se jasno pokazuje kako se u školama ne uči hrvatski jezik. Praksa nije usklađena s programom. Unatoč njegovim odredbama hrvatski se uopće ne uči.

Danas je tu prvi put dotaknuta važna tema odnosa prema jeziku. Našim govornicima nedostaje spontanosti u govoru. Odnos pravilno – nepravilno jeziku oduzima izražajnost. Na Visu se sve što je bilo dijalektalno uzimalo da je pogrješno. Taj odnos se do danas malo promijenio. A to je pitanje odnosa prema jezičnoj kulturi. Treba gajiti jezičnu raznolikost, a ne isključivost. Nedostaje nam jezična spontanost.

Profesor Ivan Zoričić javio se za riječ i istaknuo da je stanje na tom području kakvo jest jer je razgovorni jezik slabije opisan. To je zadaća jezikoslovaca kako bismo dobili neku vrstu razlikovne gramatike. Razlike između standardnoga i razgovornog jezika možda su najveće na naglasnoj razini. Profesor Mile Mamić je na to upozorio da se studij kroatistike upisuje uglavnom radi književnosti, a ne radi jezika.

Profesorica Branka Tafra primijetila je da su problemi u obrazovnom sustavu vrlo veliki i teško rješivi. Izrazila je mišljenje da bi poznavanje jezika trebalo da bude predmet na državnome ispitu. Na kraju je profesor Mislav Ježić rekao da krutu predodžbu o normi doista treba u svijesti promijeniti, ali se čvrstoća norme ne bi smjela zbog toga zapustiti. Gramatika nam nije dobro opisana u opisnim gramatikama. Ne treba biti nesnošljiv prema kolokvijalnoj izražajnosti i bogatstvu dijalekata, ali treba to umjeti znalački rabiti. Upravo to je jezična kultura. Dakle ne labaviti, nego bogatiti. Ne bi trebalo da učenici moraju učiti još i govore. Hrvatski jezik bi se mogao učiti i pri prevođenju sa svjetskih jezika. Ali na Filozofskom fakultetu nema više predmeta Kultura jezika. Nekada je to izvrsno predavao profesor Zlatko Vince.

Ta je živahna diskusija osvijetlila raznolike vidove predmeta i pri tome pokazala visok stupanj konsenzusa među članovima Vijeća. Time je vrlo uspješno zaključena prva točka dnevnoga reda.

Druga je točka bilo izvješće dr. Dunje Brozović Rončević o projektu „Struna“. To je projekt izgradnje hrvatskoga strukovnog nazivlja. Pokrenut je 15. 1. 2008. na inicijativu Vijeća, a financira ga Nacionalna zaklada za znanost, visoko školstvo i tehnološki razvoj Republike Hrvatske. Rad na tom području koordinira Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje te pruža jezikoslovnu podršku svim strukama. Projekti se ostvaruju na raznim sveučilišnim matičnim ustanovama. U proteklih godinu dana pokrenuto je sedam projekata raznih strukovnih nazivlja, a kontinuirano se prijavljuje interes za daljnje projekte.

Vijeće je taj izvještaj primilo k znanju i u kratkoj diskusiji izrazilo zadovoljstvo zbog uspjeha svoje inicijative i zbog posla koji je na tom području već obavljen i dalje se uspješno obavlja.

Rasprava o Prijedlogu Zakona o javnoj uporabi hrvatskoga jezika

Provedba mjera Nacionalne politike za promicanje ravnopravnosti spolova

Vijeće za normu hrvatskoga standardnog jezika pri Ministarstvu znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske sastalo se 18. svibnja 2010. na svojoj dvadesetpetoj sjednici.

Dnevni red bio je:

1. Rasprava o Prijedlogu Zakona o javnoj uporabi hrvatskoga jezika
2. Provedba mjera Nacionalne politike za promicanje ravnopravnosti spolova 2006. – 2010.
3. Razno

Na početku sjednice predsjednik Vijeća obavijestio je članove da je prva točka dnevnoga reda dvadeset i pete sjednice trebala biti *Rasprava o ujednačivanju pisanja stranih zemljopisnih imena*, ali je početkom prošloga tjedna stigla molba iz Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa da se Vijeće za normu hrvatskoga standardnog jezika hitno očituje o Prijedlogu Zakona o javnoj uporabi hrvatskoga jezika koji je u saborsku proceduru krajem travnja uputio predlagatelj, saborski zastupnik Dragutin Lesar.

Istaknuo je da predloženi Zakon propisuje kada treba rabiti hrvatski jezik, a ništa ne kazuje o tome kakav taj hrvatski jezik treba biti. To dakle nije ono što se u nas obično podrazumijeva pod „zakonom o hrvatskom jeziku“. Ne radi se ni o kakvom propisivanju jezika koji se smatra ispravnim niti o standardima jezične kulture, o čem smo se u ovom Vijeću lako složili da ne treba donositi zakon, nego o tome da se u Hrvatskoj svi javni i službeni poslovi moraju obavljati i na hrvatskom jeziku, a ako je potrebno ili poželjno da tih jezika bude više, hrvatska se verzija ima smatrati izvornom i autentičnom. To se u ovom prijedlogu zakona ne traži radi njegovanja tradicionalnih vrijednosti i čuvanja nacionalnoga identiteta, nego zbog radničkih prava kako bi se spriječilo da se komunikacija i poslovanje u Hrvatskoj odvija na jeziku koji hrvatski radnici i zaposlenici ne razumiju. Time se oni stavljaju u neravnan položaj i u svojoj vlastitoj zemlji postaju kao „gastarbajteri“. Ne razumiju što se oko njih dešava i što njihovi nadređeni o njima govore, ne razumiju odluke koje se o njima donose i spise koji im se ispostavljaju i uručuju. A upravo takve tendencije se u posljednje vrijeme očituju u Hrvatskoj. Strani ulagači osnivaju poduzeća i u njima sve poslove vode samo na svojem jeziku. Od svojih zaposlenika traže da i između sebe komuniciraju na stranom jeziku, pa im čak i zabranjuju da u radnom vremenu govore hrvatski. To je, dakako, potpuno neprihvatljivo i zahtijeva zakonsku regulativu koja će pomoći da se to suzbija. Stoga predsjednik misli da Prijedlog Zakona o javnoj uporabi hrvatskog jezika koji je ušao u saborsku proceduru treba poduprijeti.

U diskusiji je prva govorila Dunja Brozović Rončević. Rekla je da je u travnju ove godine na poziv predlagatelja ovoga Zakona, zastupnika Dragutina Lesara već

sudjelovala u javnoj raspravi organiziranoj u Hrvatskome saboru. Nakon te rasprave inicijalni je prijedlog Zakona donekle izmijenjen i poslan u službenu saborsku proceduru. Istaknula je da ovaj prijedlog Zakona ne treba miješati s prijašnjim prijedlogom Zakona o jeziku, u prvome redu onim koji je Saboru 1995. g. uputio zastupnik Vice Vukojević. Protiv toga prijedloga i sličnih inicijativa i sama se višekratno javno očitovala. Ovaj se Prijedlog Zakona temelji na ustavnoj odredbi o hrvatskome jeziku i latiničnome pismu kao službenima u Republici Hrvatskoj (članak 12. Ustava RH). Međutim, ni ta temeljna ustavna odredba o hrvatskome jeziku, ni pojedine odredbe o uporabi hrvatskoga jezika u zakonima o osnovnome i srednjem školstvu, zakonu o trgovačkim društvima, zakonu o parničnom postupku i dr., ne predviđaju nikakve mjere za provedbu temeljne ustavne odredbe o jeziku niti predviđaju sankcije za one koji te odredbe ne poštuju. I upravo je stoga ovaj zakon potreban kako bi pružio podlogu za reguliranje uporabe hrvatskoga standardnog jezika u javnoj i poslovnoj komunikaciji u Republici Hrvatskoj i time omogućio njezinim državljanima da se u vlastitoj državi ne osjećaju kao stranci.

Takav je stav dobio potporu od velike većine članova Vijeća, o njem su se izričito očitovali prof. Turk, prof. Tafra, prof. Mamić, prof. Kolenić, prof. Zoričić i prof. Pavličević-Franić. Pridružio mu se i profesor Mislav Ježić i pri tome razjasnio mnoge tančine svojih prosudaba. Prema takvu je mišljenju bio suzdržan dr. Mirko Peti. On je izrazio mišljenje da taj Prijedlog zakonski regulira stvari koje su u nas već uređene, a mnoge i samorazumljive. Smatra to nepotrebnim i zato je protiv Prijedloga. Prigovorio je i formulacijama, koje su mu na mnogo mjesta nerazumljive, a i pojmovi nisu dovoljno strogo određeni. Profesor Joško Božanić izrazio je bojazan od prekomjerne regulacije, što izvršnim instancijama omogućuje samovoljne ocjene i etiketiranja. Vijeće je glasovanjem zaključilo da Prijedlog Zakona o javnoj uporabi hrvatskoga jezika treba poduprijeti. Za taj zaključak glasovali su svi članovi Vijeća, samo je dr. Mirko Peti bio suzdržan. Nakon toga glasovanja detaljno se raspravljalo o tekstu Prijedloga Zakona pa su stavljanje primjedbe i predložene neke izmjene.

U drugoj točki dnevnoga reda Vijeće je utvrdilo da jest primilo poziv da se očituje o provedbi mjera Nacionalne politike za promicanje ravnopravnosti spolova 2006. – 2010. S obzirom na to da Vijeće nikada nije primilo odluku u kojoj je propisano da je ono određeno za nositelja te Nacionalne politike, niti su mu dostavljeni ikakvi radni materijali, Vijeće se o tom pitanju nije ni moglo očitovati.

Pod točkom „Razno“ nije bilo predmeta.

Rasprava o ujednačivanju pisanja stranih zemljopisnih imena Zakon o javnoj uporabi hrvatskoga jezika

Vijeće za normu hrvatskoga standardnog jezika pri Ministarstvu znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske sastalo se 2. prosinca 2010. na svojoj dvadesetšestoj sjednici.

Dnevni red bio je:

1. Rasprava o ujednačivanju pisanja stranih zemljopisnih imena
2. Zakon o javnoj uporabi hrvatskoga jezika
3. Razno

Na početku sjednice predsjednik je upitao prisutne imaju li primjedaba na zapisnik 25. sjednice. Primjedaba nije bilo. Zapisnik je jednoglasno prihvaćen. Potom je prihvaćen dnevni red kakav je predložen.

Zatim se je predsjednik obratio Vijeću kratkom Riječju uz prvu točku dnevnoga reda:

„Prva točka dnevnoga reda naše današnje sjednice posvećena je važnom i vrlo teškom praktičnom pitanju. Pravopisno urediti pisanje zemljopisnih imena velik je izazov. Moram tu reći, tako da nije moguće prečuti, da ne dopuštam našim cijenjenim kolegama geografima da meni ili ikomu zabrane upotrebu lijepa i časa hrvatske riječi zemljopis. Oni, naravno, mogu svoju struku nazivati kako misle da je najprimjerenije, ali riječ *zemljopis* treba ostati u časti i uporabi pored također časa i stare naše riječi *geografija*, kojoj također nema prigovora, ako se samo njome ne potiskuje i istiskuje riječ *zemljopis*, oko čega se kolege geografi u zadnjim desetljećima zdušno trude. Tomu pak nema opravdanja.

Pravopisno ujednačivanje geografskih imena teško je zato jer na tom području nema ni približno one sustavnosti kakva je u pisanom jeziku uobičajena i potrebna, ali ima tradicije i navika. Svako zbilja dosljedno ujednačivanje i propisivanje mora se stoga tu osjetiti kao jezično nasilje sa svim nepoželjnim implikacijama, od pragmatičnih do psiholoških. Pri rješavanju tih pitanja treba pokazati veliku osjetljivost, dobar sluh i umjeti ispravno odvagati što se kojim potezom dobiva, a što gubi. Tu treba što prije prijeći na razmatranje materijala. Taj pristup se već dulje vremena pripravlja, a sada valja zagristi u kiselu jabuku. Bez toga ne možemo srediti svoj život u suvremenom svijetu i u hrvatskom jeziku. Prepuštam stoga riječ onima među vama koji o tome imaju što reći na temelju samoga materijala.“

Predsjednik je dodao da je potrebna normizacija zemljopisnih imena i nakon toga je dao riječ članovima.

Dr. sc. Dunja Brozović koja je kao ravnateljica Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje sudjelovala u projektu izradbe baze podataka pri Državnoj geodetskoj upravi rastumačila je da je prema Zakonu o državnoj izmjeri i katastru nekretnina u Hrvatskoj Državna geodetska uprava zadužena za osnivanje i vođenje evidencije

zemljopisnih imena. Međutim, na razini države ne postoji službeno tijelo sastavljeno od stručnjaka raznih struka koje bi odlučivalo službenim likovima hrvatskih toponima koji se bilježe na zemljovidima. Drugi problem o kojem bi to tijelo trebalo odlučivati odnosi se na ujednačene kriterije pisanja egzonima, odnosno prilagođenih hrvatskih imena za zemljopisne objekte koji se nalaze izvan granica Republike Hrvatske. Na osnovi iskustva s UNGEGN-om (United Nations Group of Experts on Geographical Names) istaknula je da velika većina država ima službena tijela za standardizaciju zemljopisnih imena. Što se tiče pisanja egzonima, naši zemljopisni udžbenici, nerijetko nisu dosljedni u njihovu pisanju. Dosta iskustva s pisanjem zemljopisnih imena ima Leksikografski zavod, ali njihova načela obavezuju samo unutar ustanove. Ministarstvo vanjskih poslova pak slijedi diplomatske uzuse i uvodi, ako treba, Bjelarus umj. Bjelorusije, ili Moldovu umj. Moldavije. UNGEGN uglavnom preporučuje uporabu endonima i nestvaranje novih egzonima. Dr. sc. Dunja Brozović navela je mnogo primjera imena država, za koje je u Hrvatskoj pravilo da se navode u hrvatskome obliku, dakle kao egzonimi, zatim imena gradova kod kojih postoje i egzonimi i endonimi, a između njih imena saveznih država ili zemalja u Sjedinjenim Državama, Austriji ili Njemačkoj, kojima se imena ne pišu dosljedno.

Predsjednik, prof. Katičić, naveo je neke primjere egzonima za gradove ili jezera u Austriji i Mađarskoj koje rabe tamošnji Hrvati, a nisu u uporabi u Hrvatskoj.

Prof. Branka Tafra založila se za raspravu o načelima standardizacije, a ne o pojedinačnim primjerima. Poslije je u raspravi izrazila dvojbu možemo li nastavljati raspravu bez državnoga tijela koje bi o tome trebalo odlučivati. O standardizaciji je primijetila i to da novi pravopis Školske knjige navodi da je usklađen sa zaključcima Vijeća za normu hrvatskoga standardnoga jezika, a sam ne rabi nazivak standardni, nego samo književni jezik u tekstu pa po tome nije usklađen.

Prof. Božanić naglasio je da uz ortografsku standardizaciju postoji i ortoepski problem. Naveo je da većina ne izgovara strana imena poput Lombardije ili Sicilije s novoštokavskim pomakom naglaska, nego sa silaznim naglaskom na nepočetonome slogu.

U raspravi su sudjelovali i dr. sc. M. Peti, prof. M. Ježić i prof. D. Pavličević Franić.

Zaključci

Vijeće je na kraju zaključilo u pogledu načela standardizacije zemljopisnih imena:

- da se u Hrvatskoj kao imena država rabe uvijek domaći oblici imena, egzonimi,
- da za imena saveznih država, gradova i drugih toponima, oronima i hidronima nikada nije pogriješno rabiti endonime, ali
- da je u slučajevima kada su povijesne i kulturne veze s imenovanim zemljopisnim područjima ili mjestima bile bliske prirodnije rabiti uhodane egzonime (Beč,

- Rim, Budimpešta, Petrograd...) nego endonime, no u takvim slučajevima, kada se prvi put u tekstu rabe, treba iza toga u zagradi navesti endonim,
- da u slučaju ravnopravnih imena u višejezičnim sredinama valja navoditi ih redom odvojene kosom crtom (Bruxelles / Brussel, Gent / Gand...),
 - da, u skladu s preporukama UN, nije poželjno uvoditi nove egzonime.

U pogledu rasprava o podrobnijim načelima i o pojedinačnim slučajevima, Vijeće je zaključilo

- da treba na osnovi baze podataka (npr. u Državnoj geodetskoj upravi) raspravljati iscrpnije o njima,
- da bi to trebala biti zadaća tijela koje bi trebala imenovati Vlada RH, a u kojem bi trebali biti predstavnici Državne geodetske uprave, Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Leksikografskoga zavoda, Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, a s obzirom na struke: geografi, geodeti, jezikoslovcu, povjesničari. Vijeće će poslati službeno pismo Ministarstvu znanosti, obrazovanja i športa s prijedlogom da se osnuje i imenuje takvo državno tijelo za standardizaciju zemljopisnih imena.

Dr. sc. Dunja Brozović izvijestila je Vijeće da Zakon o javnoj uporabi hrvatskoga jezika nije ušao u saborsku proceduru, ali da će se morati predložiti sličan zakon o toj građi jer je to potrebno radi ulaska Hrvatske u Europsku Uniju, u kojoj takav zakon ili zakonsku regulativu imaju sve zemlje (osim Velike Britanije kojoj to ne treba).

Vijeće je dobilo obavijest da bi baza strukovnoga nazivlja koja se u suradnji sa stručnjacima raznih struka izrađuje u Institutu za hrvatski jezik i jezikoslovlje u sklopu projekta STRUNA trebala biti javno dostupna početkom sljedeće godine na mrežnim stranicama Instituta.

Vijeće je završilo s radom oko 13,30 sati.

Status hrvatskoga jezika u Europskoj Uniji
Mišljenje o Nacrtu prijedloga Nacionalne politike
za promicanje ravnopravnosti spolova za razdoblje od 2011. do 2015. godine

Vijeće za normu hrvatskoga standardnog jezika pri Ministarstvu znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske sastalo se 9. lipnja 2011. na svojoj dvadeset sedmoj sjednici.

Dnevni red bio je:

1. Status hrvatskoga jezika u Europskoj Uniji
2. Mišljenje o Nacrtu prijedloga Nacionalne politike za promicanje ravnopravnosti spolova za razdoblje od 2011. do 2015. godine
3. Razno

Na početku sjednice predsjednik je upitao prisutne imaju li primjedaba na zapisnik 26. sjednice. B. Tafra upozorila je da treba ujednačiti pisanje velikoga slova u nazivu Europske Unije. Vijeće je usvojilo tu primjedbu te je Zapisnik jednoglasno prihvaćen. Potom je prihvaćen dnevni red kakav je predložen. Zatim se je predsjednik obratio Vijeću kratkom Riječju uz prvu točku dnevnoga reda:

„Pitanje statusa hrvatskoga jezika u posljednje vrijeme zadobilo novu aktualnost. Do toga su dovela osporavanja što su oživjela novom žestinom i upornosti, a prije svega ulazak Republike Hrvatske u Europsku Uniju, za koji nam govore da mu službeno zaključivanje neposredno predstoji. Nema dvojbe da se oko statusa hrvatskog jezika nastoji stvoriti nesigurnost ili u najmanju ruku nemir. Dosta je sjetiti se kako se pojavila knjiga Snježane Kordić „Jezik i nacionalizam” u kojoj ona žestoko i polemički zastupa gledište da su hrvatski i srpski zapravo isti jezik i kakav je zauzet publicitet dao velik dio medija toj autorici i njezinoj knjizi. Onaj koji upravlja medijima očito hoće uzdrmati status hrvatskoga jezika kakav je on dobio u Ustavu Republike Hrvatske. A Haaško je sudište uvođenjem i priznavanjem jedino bosanskoga / hrvatskoga / srpskoga jezika kao jednoga te istog vrši stalan pritisak na hrvatski jezik i na Hrvatsku da se u međunarodnom prostoru prilagodi tomu okviru i skvrči u njem. Hoće se tako, bar zaobilazno, dokinuti Ustavom stečena sloboda. Kraj takva pritiska, poduprta iznutra i izvana, potrebno je da ovo Vijeće kao legitimirano državno stručno tijelo jasno izreče kakvo je držanje prema pitanju o tome kakav treba da je status hrvatskoga jezika primjeren i koliko je status koji mu daje hrvatski ustav i međunarodno trajno obvezatan. Zapravo tu i nema mnogo što govoriti. Razumije se samo po sebi da je Ustav obvezatan za sve dok je na snazi, a promijeniti se može jedino takvom kvalificiranom većinom hrvatskih glasača i njihovih izabranih zastupnika kakvu svi oni koji rade na potkapanju i mrvljenju ustavnoga statusa hrvatskoga jezika za svoje nastojanje teško da mogu skupiti. Ipak, mnogo je načina da se na sitno i kroz mala vrata uvede ono što se ne može u krupnome i na velika. Stoga ovo Vijeće svim dužnosnicima i predstavnicima hrvatske Države glasno i neprečujno mora reći ovo: Hrvatski jezik nedvojbeno je među jezicima svijeta poseban jezik za sebe. Bez obzira na to kako se to pokazuje s drugih gledišta, on to kao književni i standardni jezik sigurno jest. Ima svoje pomno izbaždarene izražajne vrijednosti i njihovu istančanu hijerarhiju. To je izraz kulture u sredinama kojima hrvatski jezik služi kao sredstvo komunikacije i ekspresije. Izvorni govornici po tome točno znaju što mu pripada, a što ne, koliko god inače slično, srodno, poznato i prepoznatljivo bilo. Nesigurni su u tome samo onoliko koliko su svi izvorni govornici na svijetu nesigurni prema nadosobnom autoritetu svojih književnih jezika.

U susjedstvu hrvatskoga rabe se drugi standardizirani južnoslavenski književni jezici: srpski, bošnjački i crnogorski, slovenski, makedonski i bugarski. Prva tri su i po svojim dijalekatskim obilježjima hrvatskomu vrlo usko srodni i stoga njegovim govornicima uvelike razumljivi, iako ne uvijek i u svemu i ne uvijek baš sasvim lako i točno. Stoga tu uglavnom nije potreban tumač osim kada se radi o terminološkim

i frazeološkim tančinama. Zato se nekima čini da bi sve to valjalo uzimati kao da je jedan te isti književni jezik, a pripravnici su mu priznati tek to da je razuđen na „varijante”. Pa i kad govore o njima, frazeološki je dominantan kontekst u kojem su to onda „samo varijante”. Do toga im je najviše i stalo da ono što mi samorazumljivo doživljavamo kao hrvatski jezik bude „samo varijanta”. Na nju se onda ne treba osvrnati, nju ne treba njegovati i ona nema nikakvih prava, ne predstavlja nikakvu vrijednost, ne iziskuje nikakav obzir. Nema je u izobrazbi i školovanju. Nekima je tako prikladnije. Olakšava manipuliranje i vladanje na širem prostoru. No takvo izjednačivanje jasno različitoga, koliko god su te razlike tanke, nemoguće je drukčije nego kao pritisak. To je nasilje. Hrvatski narod i hrvatski glasači jasno su rekli što misle o tome. I time bi to pitanje trebalo biti skinuto s dnevnog reda. Ali i dalje nema mira. Stoga valja nepopustljivo ustrajati na ustavnom statusu hrvatskoga jezika, na njegovu statusu kao jezika među jezicima svijeta. Tu nema mjesta nikakvoj pragmatičkoj elastičnosti. No to ne znači da treba zatvarati oči pred posebnim položajem hrvatskoga jezika u odnosu na spomenute druge južnoslavenske jezike. Oni, kao što svi znamo, doista predstavljaju mogućnost zajedničkoga prostora jezične komunikacije. U normalnim prilikama i pri razumnom i pragmatičkom pristupu ta se mogućnost na njoj primjeren način i ostvaruje. Ne pada nam na pamet da se kad uđemo u Bosnu, Srbiju ili Crnu Goru jezično ponašamo kao da smo ušli u Mađarsku. Na žalost, prilike već dugo nisu baš normalne i stanje duhova tu već dugo vremena otežava onakvo ponašanje kakvo bi inače bilo najpragmatičnije. To je uvelike posljedica pritiska da se srodno i slično, ali u svojoj različitosti razgovjetno, uzima kao da je posve isto, kao da je jedno. Taj pritisak, kako vidimo, ne jenjava niti u slobodi. Ne prestaje stoga dražiti i uzbuđivati, otežavati da se oko toga postavljamo razumno. Najneposrednije aktualne ostaju tako riječi kojima je u svoje vrijeme Julije Benešić odgovorio na anketu kojom se pripremao Novosadski dogovor: „Pustite nas na miru! Što nas više budete puštali na miru, to ćemo se oko jezika bolje slagati.” Ali pritisak nije prestao. A samo ako potpuno prestane taj pritisak na izjednačavanje više jezika kao da su samo jedan, stvaraju se pretpostavke za razumno rješavanje jezičnih odnosa, kako načelnih, tako pragmatičnih. Gdje se dosljedno poštuje sloboda i kulturni identitet, gdje se dosljedno poštuje kultura koju neki jezik izražava i posreduje, tu se može bez straha u opuštenoj porabi ubirati korist od međusobne razumljivosti književnih jezika koliko god ih se dosljedno razlikuje. Mučan je bio doživljaj kad je visoka dužnosnica Haaškoga suda na televiziji progovarala slabim srpskim jezikom. I nije bilo mučno to što je taj jezik bio srpski i slab, jer tako je i toliko naučila, nego je bilo mučno to što je u tome bio impliciran zahtjev da moramo prihvatiti kako nam ona govori našim jezikom. A to se ne može iskreno prihvatiti. Stoga je od svega najbitnije oduprijeti se svakomu pokušaju da se hrvatskomu uskrati status posebnoga jezika, izravno ili neizravno. Popustiti u tome znači oslobađati bezobzirne i od svake obveze na obzirnost prema hrvatskomu jeziku. Tu treba biti željezno načelan. Poštivanje različitih identiteta i jezika koji ih izražavaju temeljno

je napokon načelo udruživanja u Europsku Uniju. Ne valja stoga dolaziti s nerazumnim zahtjevima niti protiviti se da se praktički iskorišćuje dalekosežna uzajamna razumljivost spomenutih južnoslavenskih književnih jezika, koliko to ostaje na sasvim pragmatičkoj razini i ne dira u vlastitost hrvatskoga jezika. Treba postojano zahtijevati da se on uvijek uzima u obzir kao samosvojan. Ne može se pristajati na to da se rabi srpski, pa da to bude kao da je hrvatski. Ne će uvijek biti lako u praksi povlačiti tu granicu, ali mi moramo umjeti i to. Ne vrijedi ustrajati na nerazumnim zahtjevima i očekivanjima da se hrvatski svugdje poučava odvojeno od srodnih slavenskih jezika jer to dugoročno samo slabi međunarodni položaj hrvatskoga jezika. Na kraju krajeva ugrožava njegovu opstojnost u međunarodnom prostoru. No mora se zahtijevati da se uvijek od tih srodnih jezika, s kojima se može zajedno studirati, ipak jasno razlikuje kao poseban jezik i primjereno opisuje i poučava. Na svim hrvatskim predstavnicima i pregovaračima koji uglavljaju položaj i porabu hrvatskoga jezika u Europskoj Uniji leži stoga vrlo velika odgovornost. Ovo je Vijeće bilo dužno upozoriti na to.

Ono mora reći i to da se nikako ne može pristati na to da u Europskoj Uniji bude samo jedan ured za prevođenje na hrvatski i druge njemu srodne jezike, pa kako god velika ta srodnost bila. Isto tako, ne može se na to pristajati niti na suđenjima pred Haaškim sudom. Temeljno je pravo svakoga optuženika da mu se barem presuda i njezino obrazloženje prevodi na jezik koji je doista njegov. Pri objavljivanju presude našim generalima to nije bilo tako. Protiv toga treba prosvjedovati i tražiti da se to više ne događa. Time se hrvatskomu jeziku uskraćuje status koji mu daje Ustav. A na to naša Vlada ne može pristajati.“

Na Riječ predsjednika nadovezala se živa rasprava u kojoj su svi sudionici, svaki na svoj način, poduprli ono što je u njoj rečeno. Prva je govorila Dunja Brozović Rončević i izvijestila o posjetu predstavnika Direktorata za prevođenje iz Bruxellesa Institutu za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Oni su potvrdili da se planira otvoriti „Ured za hrvatski jezik“, i da se ne razmišlja o drugim nazivima. Dogovoreno je da će se Direktorat moći služiti terminološkom građom s projekta Struna koji koordinira IHJJ. Zatim je prof. Mile Mamić izrazio zadovoljstvo da je današnja tema došla na dnevni red Vijeća. Izrazio je želju da se ta tema proširi i na pitanje imena katedara za južnoslavenske jezike u svijetu, na to kako nazivaju jezike obilježene novoštokavskom stilizacijom. Založio se za to da Hrvatska prihvati suradnju i s učilištima na kojima se poučavaju bošnjački, srpski i hrvatski zajedno, s time da gost lektor na njima poučava svoj jezik, ali objašnjava i postojeće razlike prema drugima. Prof. Branka Tafra upozorila je na potrebu obzirnoga postupanja pri redakcijskim zahvatima na prinosima na srodnim jezicima prilikom objavljivanja u hrvatskim časopisima. Upozorila je i na potrebu da se u svijet šalju hrvatski jezični priručnici. Prof. Ljiljana Kolenić predložila je da se s ovom temom Vijeće obrati nadležnim mjestima i široj javnosti. Dr. Brozović Rončević upitala je bi li se Vijeće moglo

obratiti Haaškomu sudu, i upozorila da UN priznaju hrvatski, srpski i bošnjački kao različite jezike, a da Haaški sud kao sud UN ne poštuje tu službenu podjelu. Članovi Vijeća smatrali su da se takva obavijest može poslati Vladi, ali da Vijeće ne može ulaziti u međunarodno dopisivanje. Prof. Joško Božanić upozorio je da Ustav zemlje obavezuje i međunarodnu zajednicu i da je priznavanje simboličke vrijednosti pojedinoga jezika, u ovome slučaju hrvatskoga, pitanje međunarodnoga bontona. Prof. Ivan Zoričić je naglasio da je ovo pravi trenutak za izlazak u javnost s ovom temom kako je obrađena u Riječi predsjednika. Predsjednik je prihvatio prijedlog više članova Vijeća da se pošalje takva promemorija Vladi i javnosti.

U svezi s dopisom Ureda za ravnopravnost spolova Vlade RH, Vijeće je, nakon rasprave i uvida u podastrijeto mišljenje djelatnica Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje, usvojilo zaključak koji je formuliralo kao svoje mišljenje o tome pitanju.⁵

3. Pod točkom „Razno“ nije bilo dodatnih prijedloga za raspravu. Vijeće je završilo s radom oko 13,00 sati.

DOPISI VIJEĆA

REPUBLIKA HRVATSKA
MINISTARSTVO ZNANOSTI, OBRAZOVANJA I ŠPORTA
KLASA: 023-03/05-01/00061

Zagreb, 5. srpnja 2005.

Gospodin Dragan Primorac, ministar znanosti, obrazovanja i športa u Vladi RH

Na 2. sjednici Vijeća za normu hrvatskoga standardnog jezika održanoj 23. lipnja 2005. u Ministarstvu znanosti, obrazovanja i športa Vijeće je razmotrilo dopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje o aktualnim pitanjima položaja hrvatskoga jezika u javnoj uporabi.

Na osnovi dopisa Društva za zaštitu potrošača, raspravljalo se o mnogobrojnim kršenjima Zakona o zaštiti potrošača koji u članku 17. među inim navodi da svi podaci na deklaracijama proizvoda što se prodaju na hrvatskome tržištu moraju biti napisani hrvatskim jezikom i latiničnim pismom. Ta se obveza proizvođača ili uvoznika nerijetko krši ili samo formalno ispunjava. Ujedno, zakonske i ustavne odredbe o uporabi hrvatskoga jezika često se ne poštuju ni u drugim oblicima javne uporabe za koje to propisuje zakon.

⁵ Vidi u poglavlju Dopisi Vijeća, str. 154. – 157.

S obzirom na to da Institut nema nikakvih ovlasti u provedbi zakonskih odredaba koje se tiču službene uporabe hrvatskoga jezika, članovi Vijeća jednoglasno su zaključili da će uputiti dopis mjerodavnim tijelima državne vlasti sa zahtjevom da se nadzire poštivanje hrvatskoga Ustava i Zakona.

Sukladno toj odluci molimo nadležno Ministarstvo i Vladu Republike Hrvatske da odobri osnivanje posebne službe za jezične savjete i jezičnu provjeru službene uporabe hrvatskoga jezika pri Institutu za hrvatski jezik i jezikoslovlje kao posebno tijelo pri njegovu Odjelu za hrvatski standardni jezik. Toj bi se službi mogli obraćati i Vlada i svi obvezani na službenu uporabu hrvatskoga jezika, kao i svi zainteresirani za nju. Služba bi i sama prema mogućnostima pratila dosljedno poštivanje zakonskih odredaba o javnoj uporabi hrvatskoga jezika te pojedine slučajeve kršenja tih odredaba prijavljivala Državnom inspektoratu Republike Hrvatske, sa zahtjevom da na njih službeno reagira.

U sadašnjem trenutku jedini način na koji Institut može posredno djelovati jesu javna ukazivanja i upozorenja. Stoga Vijeće za normu hrvatskoga standardnog jezika predlaže Ministarstvu da, prema mogućnostima, odobri barem jedno radno mjesto u Institutu za tu službu s ciljem utjecanja na dosljedno poštivanje zakonskih odredaba o javnoj uporabi hrvatskoga jezika.

akademik Radoslav Katičić, predsjednik Vijeća

Akademik Radoslav Katičić
predsjednik Vijeća za normu hrvatskoga standardnog jezika
Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske

Gospodin Dragan Primorac, ministar znanosti, obrazovanja i športa u Vladi RH

Vijeće za normu hrvatskoga standardnog jezika, otkako je u svibnju prošle godine počelo radom, uz druga pitanja s područja na kojem su mu postavljeni zadatci raspravljalo je i o aktualno spornim pitanjima hrvatskoga pravopisa i donosilo zaključke o njima. Kako upravo ti zaključci imaju za Vas i operativno značenje, slobodan sam, kao predsjednik Vijeća, podnijeti Vam sažeto izvješće o tome.

Raspravljajući o pitanjima hrvatskog pravopisa koja su danas prijeporna u struci i u kulturnoj javnosti, Vijeće je donijelo ove zaključke:

1. Riječi kao *patak*, *predak*, *hitac*, *mladac* pišu se u množini *patci*, *predci*, *hitci*, *mladci*, a u vokativu jednine *patče*, *predče*, *hitče*, *mladče*. Takvo pisanje nije morfofonološko, a još manje etimološko (po postanju), ono je samo dosljednije fonološko, nego je ono koje se u nas propisivalo: *paci*, *preci* itd. To pravilo vrijedi beziznimno, a jedino se može izuzeti imenica *otac*, *oca*, *oci*.

Takav je temeljito raspravljen većinski zaključak donijela šesta sjednica Vijeća 2. studenoga 2005.

2. Zanimakan enklitični oblik pomoćnoga glagola htjeti piše se odvojeno od niječnice, dakle *ne ću, ne ćeš* itd. Taj je većinski zaključak Vijeće donijelo na svojoj sedmoj sjednici 15. prosinca 2005. sa 7 glasova za, 2 protiv i 2 suzdržana.

3. Što se tiče rastavljenoga i sastavljenoga pisanja Vijeće preporučuje dva temeljna pravila:

(1) Svaki slijed leksema, ako se po svojim gramatičkim obilježjima ikako može razumjeti kao valjano konstruiran, kad se napiše tako da se svaki od tih leksema uzima kao zasebna riječ i rastavi razmacima nije krivo napisan.

(2) Kada se želi izraziti da se koji slijed leksičkih jedinica ikako može osjetiti tako sljubljenim da tvori samo jednu riječ, pa se napiše bez razmaka, ni to nije krivo napisano.

Taj je zaključak Vijeće donijelo konsenzusom na svojoj osmoj sjednici 26. siječnja 2006.

4. O polusloženicama spojenim spojnicom (-) Vijeće je zaključilo:

Kao polusloženice pišu se riječi koje se spajaju u jedno, ali tako da ipak svaka čuva svoju posebnost, kao što ima i vlastit naglasak. Riječi se spojnicom sastavljaju u polusloženice

- kada se hoće izraziti da dvije skupa označuju istu osobu, isti predmet ili istu situaciju. Tako *Ivana Brlić-Mažuranić, grad-država, točka-zarez*. Time se kazuje odnos i – i: i *Brlić i Mažuranić, i grad i država, i točka i zarez*. Dvije imenice postavljene jedna pored druge ne pišu se kao polusloženica ako se njima izražava odnos predikacije: *grad Zagreb*, što je grad koji je Zagreb, *grad država*, što je grad koji je država, *čovjek žaba*, što je čovjek koji je kao žaba.
- kada dvije riječi označuju dva kraja nečega na što se gleda kao na cjelinu, pa se dobiva odnos od – do: *autocesta Rijeka-Zagreb, gore-dolje, povuci-potegni, dva-tri, htio-ne htio*.
- kada se dva pridjeva slože u jedan, a prvi ne određuje pobliže drugi nego su sadržajno posve ravnopravni: *kulturno-povijesno istraživanje*, što je istraživanje i kulture i povijesti, dok je *kulturnopovijesno istraživanje* istraživanje kulturne povijesti.
- kada se spoje imenice tako da je prvi dio nesklonjiv: *čelik-značaj, spomen-ploča, rak-rana*.
- kada je prva imenica u atributivnom odnosu prema drugoj: *Podravka-juha, džez-bend*. Preporučuje se pisati kao polusloženice spojeve internacionalizma i domaće ili udomaćene riječi: *bruto-prihod, neto-iznos, video-zapis, audio-kaseta*.

Taj je zaključak Vijeće donijelo na svojoj devetoj sjednici 16. ožujka 2006.

4. Refleks kratkoga jata iza pokrivenoga r, to jest takvoga pred kojim stoji suglasnik, a za njim nema morfemske granice, ako se u oblicima smjenjuje s ijekavskim refleksom može se pisati jekavski: *pogrješiti / pogrješka*, i nikomu to ne valja ispravljati. I u tom se položaju, međutim, može pisati ekavski: *pogrješiti / pogreška*, pa ni to nikomu ne valja ispravljati. U pravopisnim priručnicima treba dodati popis oblika koji su se usprkos suprotnim pravopisnim propisima od 1921. nadalje uporno objavljivali i u jekavskome liku, kako bi onaj komu je do toga stalo znao što u kojem slučaju bira. Svatko mora naučiti sam izabrati hoće li pisati neobičnije, ali s produbljenim odnosom prema jeziku i više u skladu s tradicijom hrvatskoga pisanja ili će pisati običnije, ali i površnije i nebrižnije prema hrvatskoj tradiciji.

Taj je zaključak Vijeće donijelo na svojoj desetoj sjednici 20. travnja 2006. Obrazloženja i pitanja razrada tih zaključaka kao i sažetci rasprava koje su se o njima vodile u Vijeću predavala su se Ministarstvu poslije svake sjednice, a mogu se naći i na mrežnim stranicama Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje.

S izrazima svojega izvrsnoga poštovanja,
akademik Radoslav Katičić, predsjednik Vijeća

U Zagrebu 19. listopada 2006.

Akademik Radoslav Katičić
predsjednik Vijeća za normu hrvatskoga standardnog jezika
Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske

Gospodin Dragan Primorac, ministar znanosti, obrazovanja i športa u Vladi RH

Poštovani gospodine ministre!

Slobodan sam izvijestiti Vas da je Vijeće za normu hrvatskoga standardnog jezika na svojoj 14. sjednici, koja je održana danas, razgovaralo i o raspisivanju natječaja za temeljne jezične priručnike. Navodim izvadak iz zapisnika o tome:

Pod drugom točkom dnevnoga reda „Razno“ predsjednik je konstatirao da će, kako je u raspravi na prethodnim sjednicama već rečeno, rad Vijeća biti zaokružen tek ako potakne pisanje i izdavanje temeljnih jezičnih priručnika (pravopisa, gramatike, rječnika, jezičnoga savjetnika, a možda i kojega drugog), koji će utemeljiti novo razdoblje hrvatskoga standardnog jezika onako kako su isto takvi priručnici utemeljili proteklo razdoblje, pa je dozrelo vrijeme da se pomišlja na raspisivanje natječaja za njih. Tomu treba pristupiti promišljeno i postupno, a treba dati primjerene rokove koji nikoga ne će isključiti svojom kratkoćom. To je dakako samo razmišljanje jer je raspisivanje natječaja u isključivoj nadležnosti Ministarstva.

Dunja Brozović Rončević iznijela je stav ustanove koju predstavlja u Vijeću, Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje, da budući obvezujući pravopisni priručnik treba da ne bude autorsko djelo, nego rad skupine stručnjaka izrađen na temelju zaključaka Vijeća koji bi dobio potporu relevantnih znanstvenih i kulturnih ustanova jer je to jedini način da se konačno riješe prijevori i sredi pravopisna norma i praksa u Hrvatskoj. Za taj stav izraženo je razumijevanje, ali se smatralo da ipak nije primjereno unaprijed isključiti od natječaja autorska djela (Katičić, Ježić). U Vijeću se nije izrazilo neslaganje s tim konstatacijama.

S izrazima poštovanja i dobrim željama za uspjeh u Vašim nastojanjima
akademik Radoslav Katičić, predsjednik Vijeća

U Zagrebu 18. svibnja 2010.

Akademik Radoslav Katičić
predsjednik Vijeća za normu hrvatskoga standardnog jezika
Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske

Gospodin Radovan Fuchs, ministar znanosti, obrazovanja i športa u Vladi RH

Poštovani gospodine ministre!

Pozvano da dade svoje mišljenje o Prijedlogu Zakona o javnoj uporabi hrvatskoga jezika Vijeće za normu hrvatskoga standardnog jezika sastalo se 18. svibnja 2010. na svojoj 25. sjednici.

Na početku sjednice predsjednik Vijeća istaknuo je da predloženi Zakon propisuje kada treba rabiti hrvatski jezik, a ništa ne kazuje o tome kakav taj hrvatski jezik treba biti. To dakle nije ono što se u nas obično podrazumijeva pod „zakonom o hrvatskom jeziku“. Ne radi se ni o kakvom propisivanju jezika koji se smatra ispravnim niti o standardima jezične kulture, o čem smo se u ovom Vijeću lako složili da ne treba donositi zakon, nego o tome da se u Hrvatskoj svi javni i službeni poslovi moraju obavljati i na hrvatskom jeziku, a ako je potrebno ili poželjno da tih jezika bude više, hrvatska se verzija ima smatrati izvornom i autentičnom. To se u ovom prijedlogu zakona ne traži radi njegovanja tradicionalnih vrijednosti i čuvanja nacionalnoga identiteta, nego zbog radničkih prava kako bi se spriječilo da se komunikacija i poslovanje u Hrvatskoj odvija na jeziku koji hrvatski radnici i zaposlenici ne razumiju. Time se oni stavljaju u neravnopravan položaj i u svojoj vlastitoj zemlji postaju kao „gastarbajteri“. Ne razumiju što se oko njih dešava i što njihovi nadređeni o njima govore, ne razumiju odluke koje se o njima donose i spise koji im se ispostavljaju i uručuju. A upravo takve tendencije se u posljednje vrijeme očituju u Hrvatskoj. Strani ulagači osnivaju poduzeća i u njima sve poslove vode samo na svojem jeziku. Od svojih zaposlenika traže da i između sebe komuniciraju na stranom jeziku, pa im čak i zabranjuju da u radnom vremenu govore hrvatski. To je, dakako, potpuno neprihvatljivo i zahtijeva zakonsku regulativu koja će pomoći da se to suzbija. Stoga predsjednik misli da Prijedlog Zakona o javnoj uporabi hrvatskog jezika koji je ušao u saborsku proceduru treba poduprijeti.

U diskusiji je prva govorila Dunja Brozović Rončević. Rekla je da je u travnju ove godine na poziv predlagatelja ovoga Zakona, zastupnika Dragutina Lesara već sudjelovala u javnoj raspravi organiziranoj u Hrvatskome saboru. Nakon te rasprave inicijalni je prijedlog Zakona donekle izmijenjen i poslan u službenu saborsku proceduru. Istaknula je da ovaj prijedlog Zakona ne treba miješati s prijašnjim prijedlogom Zakona o jeziku, u prvome redu onim koji je Saboru 1995. g. uputio zastupnik Vice Vukojević. Protiv toga prijedloga i sličnih inicijativa i sama se višekratno javno očitovala. Ovaj se Prijedlog Zakona temelji na ustavnoj odredbi o hrvatskome jeziku i latiničnome pismu kao službenima u Republici Hrvatskoj (članak 12. Ustava RH). Međutim, ni ta temeljna ustavna odredba o hrvatskome jeziku, ni pojedine odredbe o uporabi hrvatskoga jezika u zakonima o osnovnome i srednjem školstvu, zakonu o trgovačkim društvima, zakonu o parničnom postupku i dr., ne predviđaju nikakve mjere za provedbu temeljne ustavne odredbe o jeziku niti predviđaju sankcije za one koji te odredbe ne poštuju. I upravo je stoga ovaj zakon potreban kako bi

pružio podlogu za reguliranje uporabe hrvatskoga standardnog jezika u javnoj i poslovnoj komunikaciji u Republici Hrvatskoj i time omogućio njezinim državljanima da se u vlastitoj državi ne osjećaju kao stranci.

Takav je stav dobio potporu od velike većine članova Vijeća, o njemu su se izričito očitovali prof. Turk, prof. Tafra, prof. Mamić, prof. Kolenić, prof. Zoričić i prof. Pavličević-Franić. Pridružio mu se i profesor Mislav Ježić i pri tome razjasnio mnoge tančine svojih prosudaba. Prema takvu je mišljenju bio suzdržan dr. Mirko Peti. On je izrazio mišljenje da taj Prijedlog zakonski regulira stvari koje su u nas već uređene, a mnoge i samorazumljive. Smatra to nepotrebnim i zato je protiv Prijedloga. Prigovorio je i formulacijama, koje su mu na mnogo mjesta nerazumljive, a i pojmovi nisu dovoljno strogo određeni. Profesor Joško Božanić izrazio je bojazan od prekomjerne regulacije, što izvršnim instancijama omogućuje samovoljne ocjene i etiketiranja. Vijeće je glasovanjem zaključilo da Prijedlog Zakona o javnoj uporabi hrvatskoga jezika treba poduprijeti. Za taj zaključak glasovali su svi članovi Vijeća, samo je dr. Mirko Peti bio suzdržan. Nakon toga glasovanja detaljno se raspravljalo o tekstu Prijedloga Zakona pa su stavljene primjedbe i predložene neke izmjene.

Iz toga prikaza proizlazi da Vijeće smatra kako Prijedlog treba poduprijeti jer na prihvatljiv način regulira važne djelatnosti, osobito aktualne u trenutku pristupanja Republike Hrvatske Europskoj Uniji.

Vijeće je do u podrobnosti razmotrilo tekst Prijedloga i tako izradilo novu verziju koju priključujemo ovom pismu.

S izrazima poštovanja, akademik Radoslav Katičić, predsjednik Vijeća za normu

Zagreb, 9. lipnja 2011.

Vijeće za normu hrvatskoga standardnog jezika
pri Ministarstvu znanosti, obrazovanja i športa RH

Predsjednica Vlade RH, gospođa Jadranka Kosor
Ministar obrazovanja, znanosti i športa, gospodin Radovan Fuchs
Vlada RH, Ured za ravnopravnost spolova

Poštovana gospođo predsjednice Vlade, poštovani gospodine ministre,
poštovana gospođo predstojnice Ureda za ravnopravnost spolova,

u svezi s dopisom Ureda za ravnopravnost spolova Vlade RH, Vijeće je, nakon rasprave i uvida u podastrijeto mišljenje djelatnica Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje, usvojilo ovaj zaključak koji je formuliralo kao svoje mišljenje o tome pitanju. Željeli bismo vas upoznati sa stručnim mišljenjem Vijeća.

S izrazima poštovanja, akademik Radoslav Katičić, predsjednik Vijeća

Mišljenje Vijeća za normu hrvatskoga standardnog jezika o uporabi oblika ženskoga roda za zvanja kao izraza poštovanja ravnopravnosti spolova

U hrvatskome jeziku postoje veće mogućnosti tvorbe imeničkih (mocijskih, fleksijskih) parnjaka ženskoga roda imenicama za zvanja i vršitelje radnje u neutralnome (muškome) rodu nego u nekima od najznatnijih europskih jezika poput engleskoga i francuskoga. Tim se mogućnostima vrijedi služiti kada je god to jezičnome ustroju primjereno. Često se ne zna da je u hrvatskome (kao i u drugim indoeuropskim jezicima i većini jezika svijeta) jedan rod neobilježen, i to je tzv. muški rod, a drugi su obilježeni, a takav je ženski (i srednji) rod. Također osobe bez jezikoslovne naobrazbe često ne znaju, odnosno nisu si posvijestile očitu činjenicu, da jezični rod nije nipošto isto što i spol: inače ne bi svaka stvar, npr. svaki komad posuđa ili pribora za jelo (žlica, vilica, nož; der Löffel, die Gabel, das Messer, la fourchette, la cuillère, le couteau), imala rod jer nema spola. Stoga se u hrvatskome i većini jezika imenicom muškoga roda često označuju osobe i muškoga i ženskoga spola. Isto tako prirok (predikat) mora stajati u muškome rodu ako ima više podmeta (subjekata) u rečenici, a nisu svi ženskoga roda. Tu nema pomoći nego treba poštovati ustroj jezika ili razumijevanje postaje nemoguće. A to nema veze s neravnopravnošću spolova. Zbog toga Vijeće prilaže poučnu argumentaciju kolegica iz Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje kao ilustraciju i dodatak svojem mišljenju.

Vijeće preporučuje razlikovanje spolova u rodu imenica za zanimanja i vršitelje radnje gdje je to god tvorbeno moguće i gdje se odnosi na pojedine osobe određenoga spola. Jedino takvi slučajevi imaju veze s poštovanjem osobe i s ravnopravnošću spolova. Opća uporaba imenica za zanimanja i vršitelje radnje ima veze samo s općim ustrojem jezika i njegovom ekonomičnošću, koje svaka obrazovana osoba mora poštovati, i jezikoslovno je posve pogrešno smatrati ju izrazom nepoštovanja ravnopravnosti spolova.

Prilog: Mišljenje kolegica iz Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje koje Vijeće u cijelosti prihvaća:

Hrvatski su jezikoslovci već podavno, jer ih je na to prisiljavala logika i gramatika hrvatskog jezika, dali puno pravo građanstva ženskim mocijskim parnjacima (jer se imenice ženskog roda najčešće tvore od imenica muškog roda), pa su se tako počeli uvoditi i realni i potencijalni (potvrđeni i sustavno načinjeni) nazivi za vršiteljice radnje, nositeljice zvanja, zanimanja i osobina, stanovnice sela, gradova, pokrajina i država, sljedbenice i pripadnice pokreta, pravaca itd. S jezikoslovnoga je stajališta prijedlog koji se često čuje da se u svim zakonskim tekstovima dosljedno vodi računa o ravnopravnosti spolova neekonomičan i neprihvatljiv jer prihvaćanje toga prijedloga ne bi doprinijelo ravnopravnosti spolova, nego bi proizvelo značenjsku i svaku drugu zbrku.

Pogledajmo kako bi izgledao jedan pravni tekst tako jezično preuređen:

Koordinacija ima predsjednika/predsjednicu i šest članova/članica. Predsjednika/predsjednicu i četiri člana/članice Koordinacije imenuje Gradska skupština Grada Zagreba iz reda gradskih zastupnika/zastupnica, i to: predsjednika/predsjednicu i jednog člana/članicu iz reda gradskih zastupnika/zastupnica SDP-a, jednoga člana/članicu iz reda gradskih zastupnika/zastupnica HNS-a i dva člana/članice iz reda gradskih zastupnika/zastupnica oporbenih političkih stranaka. Dva člana / dvije članice (ili dva/dvije člana/članice) Koordinacije imenuje Gradska skupština iz reda javnih djelatnika/djelatnica.

Još bi se veći problemi pojavili ako je potrebno dva slična zanimanja ili funkcije odijeliti kosom crtom, npr. *direktori/rukovoditelji*. U tome bi slučaju trebalo pisati *direktori/direktorice/rukovoditelji/rukovoditeljice* ili u zanimanjima ili funkcijama kao što su *pomoćnik voditelja prodaje* i *vršitelj dužnosti ravnatelja*. Bi li tu onda trebalo pisati *pomoćnik/pomoćnica voditelja/voditeljice prodaje* ili *vršitelj/vršiteljica dužnosti ravnatelja/ravnateljice*. Navedeni su problemi prouzročeni usvajanjem *Zakona o ravnopravnosti spolova*. Međutim, ni u tome zakonu nije dosljedno provedeno načelo za koje se sam zakon zalaže. U inačici zakona iz 2003. nalazimo npr. rečenicu:

Za pravobranitelja/icu i njegovog/njezinog zamjenika/icu može biti imenovan hrvatski državljani/ka koji ima visoku stručnu spremu i koji je osobnim zalaganjem poznat javnosti u području zaštite ljudskih prava.

Ista je rečenica djelomično prilagođena i usklađena u inačici iz 2008. i glasi:

Za pravobranitelja/icu i njegovog/njezinog zamjenika/icu može biti imenovan hrvatski državljani/ka koji ima završen diplomski sveučilišni studij i koji/a je osobnim zalaganjem poznat/a javnosti u području zaštite ljudskih prava.

U navedenim su rečenicama podcrtana mjesta na kojima zakon još uvijek odstupa od načela dosljednoga navođenja muškoga i ženskoga mocijskog parnjaka i odgovarajućeg usklađivanja svih rečeničnih dijelova.

Navedena bi rečenica trebala glasiti:

Za pravobranitelja/icu i njegova/njezina zamjenika/icu može biti imenovan/a hrvatski/a državljani/ka koji/a ima završen diplomski sveučilišni studij i koji/a je osobnim zalaganjem poznat/a javnosti u području zaštite ljudskih prava.

Međutim, treba napomenuti da je i takav tekst nedosljedan jer nije jasan kriterij ispisivanja ili neispisivanja cijeloga lika koji dolazi iza znaka /. Ispisuje li se samo završetak (od prvoga nezajedničkog slova ili ponavljajući i posljednje zajedničko slovo), ispisuje li se tvorbeni sufiks, zašto se zamjenica *njegovog* (treba *njegova*) i *njezinog* (treba *njezina*) ispisuje u cijelosti, a zamjenica *koji/a* ne. Jasno je da uz oblik *imenovan* treba stajati i *imenovana*, ali treba li ispisati čitav lik ili samo *a* (ili *ana*). Kako postupiti u slučajevima kao što su *državljanin/državljanica* u kojima se nastavak *ka* ne dodaje na čitav muški lik nego na osnovu *državljan-*. Jasno je da bi tako prilagođen *Zakon* bio ne samo nečitak i nerazumljiv nego ga ni školovani lektori ne bi znali dosljedno jezično urediti. Stoga smatramo da bi navedena rečenica trebala glasiti:

Za pravobranitelja i njegova zamjenika može biti imenovan hrvatski državljani koji ima završen diplomski sveučilišni studij i koji je osobnim zalaganjem poznat javnosti u području zaštite ljudskih prava.

Osim toga ni *Ustav Republike Hrvatske* nije usklađen s navedenim načelom pa u njemu npr. piše:

Hrvatski sabor ima najmanje 100, a najviše 160 zastupnika ... U slučaju kraće spriječenosti uslijed odsutnosti, bolesti ili korištenja godišnjeg odmora, Predsjednik Republike može povjeriti predsjedniku Hrvatskoga sabora da ga zamjenjuje.

Iz svega rečenoga možemo zaključiti da u hrvatskome jeziku, barem što se tiče tvorbe i uporabe ženskih mocijskih parnjaka, nema jezične nejednakosti spolova. Kad je prividno ima (kao u članku 5.), ona je posljedica unutarjezičnih i značenjskih razloga.

S druge strane kad je riječ o konkretnoj ženi (kao npr. na diplomi, posjetnici ili svjedodžbi), nema razloga da se ne navode nazivi zanimanja u ženskome rodu, dakle: Ana Horvat, *pomoćnica direktora*, Maja Novak, *inženjerka prodaje*, Iva Petrović, *komercijalistica*, Ivana Marković, *vodeća inženjerka prodaje* (ovaj nam se naziv čini prihvatljiviji od naziva prodajna inženjerka), Nada Kovačević, *voditeljica projekta*, Vida Marić, *vršiteljica dužnosti direktora* ili *v. d. direktora* itd.

Jezici kao što su engleski i francuski imaju veoma oskudne i ograničene mogućnosti mocijske tvorbe, pa čak i ograničene mogućnosti izricanja spolne ravnopravnosti analitičkim ili sintaktičkim sredstvima. U tim je jezicima moguće upotrebljavati dvostruke ili neutralne likove i u zakonskome tekstu (npr. *chairperson* umjesto *chairman*).

Zaključak: Za sva zanimanja potrebno je izvesti i ženske mocijske parnjake. Uz ime i prezime ženske osobe treba uvijek navesti i naziv zanimanja u ženskome rodu. Kada je riječ o općemu značenju (muškarac, žena ili množina), npr. u natječaju za posao, naziv zanimanja navodi se u muškome rodu. Dakle, stječe se stručni naziv prvostupnika i inženjera, ali je Maja Petrović prvostupnica i inženjerka.

Zagreb, 9. lipnja 2011.

Vijeće za normu hrvatskoga standardnog jezika
pri Ministarstvu znanosti, obrazovanja i športa RH
Predsjednica Vlade RH, gospođa Jadranka Kosor
Ministar obrazovanja, znanosti i športa, gospodin Radovan Fuchs

Poštovana gospođo predsjednice Vlade, poštovani gospodine ministre,

Vijeće za normu hrvatskoga standardnog jezika na svojoj je sjednici 9. lipnja 2011. raspravljalo o položaju hrvatskoga jezika u Europskoj Uniji. Vrlo smo zadovoljni da je u pregovorima s Europskom Unijom jednoznačno dogovoreno da će hrvatski jezik u Europskoj Uniji biti prihvaćen kao službeni jezik Republike Hrvatske i time postati 24. jezikom Europske Unije. Znamo da u ovome trenu ne postoje službeni nego samo neslužbeni prijedlozi da se Ured za hrvatski jezik uredi radi uštede kao ured za hrvatski i srodne jezike s kojima su ga nekada poistovjećivali. No smatrali smo da je potrebno u ime Vijeća izraziti Vladi stručnu potporu u odlučnosti da se pri praktičnoj provedbi prevođenja na hrvatski jezik ne prihvate ni sada ni u budućnosti rješenja koja bi u praksi poništila ili relativizirala teško izborni službeni status hrvatskoga jezika kao posebnoga standardnoga jezika. Zato vam šaljemo Riječ predsjednika Vijeća o toj temi koju je Vijeće prihvatilo kao svoj stav.

S poštovanjem, akademik Radoslav Katičić, predsjednik Vijeća

*Mišljenje Vijeća za normu hrvatskoga standardnoga jezika
o međunarodnome statusu hrvatskoga jezika*

Pitanje statusa hrvatskoga jezika u posljednje vrijeme zadobilo novu aktualnost. Do toga su dovela osporavanja što su oživjela novom žestinom i upornosti, a prije svega ulazak Republike Hrvatske u Europsku Uniju, za koji nam govore da mu službeno zaključivanje neposredno predstoji. Nema dvojbe da se oko statusa hrvatskog jezika nastoji stvoriti nesigurnost ili u najmanju ruku nemir. Dosta je sjetiti se kako se pojavila knjiga Snježane Kordić „Jezik i nacionalizam“ u kojoj ona žestoko i polemički zastupa gledište da su hrvatski i srpski zapravo isti jezik i kakav je zauzet publicitet dao velik dio medija toj autorici i njezinoj knjizi. Onaj koji upravlja medijima očito hoće uzdrmati status hrvatskoga jezika kakav je on dobio u Ustavu Republike Hrvatske. A Haaško je sudište uvođenjem i priznavanjem jedino bosanskoga / hrvatskoga / srpskoga jezika kao jednoga te istog vrši stalan pritisak na hrvatski jezik i na Hrvatsku da se u međunarodnom prostoru prilagodi tomu okviru i skvrči u njem. Hoće se tako, bar zaobilazno, dokinuti Ustavom stečena sloboda.

Kraj takva pritiska, poduprta iznutra i izvana, potrebno je da ovo Vijeće kao legitimirano državno stručno tijelo jasno izreče kakvo je držanje prema pitanju o tome kakav treba da je status hrvatskoga jezika primjeren i koliko je status koji mu daje hrvatski Ustav i međunarodno trajno obvezatan.

Zapravo tu i nema mnogo što govoriti. Razumije se samo po sebi da je Ustav obvezatan za sve dok je na snazi, a promijeniti se može jedino takvom kvalificiranom većinom hrvatskih glasača i njihovih izabranih zastupnika kakvu svi oni koji rade na potkapanju i mrvljenju ustavnoga statusa hrvatskoga jezika za svoje nastojanje teško da mogu skupiti. Ipak, mnogo je načina da se na sitno i kroz mala vrata uvede ono što se ne može u krupnome i na velika. Stoga ovo Vijeće svim dužnosnicima i predstavnicima hrvatske Države glasno i neprečujno mora reći ovo:

Hrvatski jezik nedvojbeno je među jezicima svijeta poseban jezik za sebe. Bez obzira na to kako se to pokazuje s drugih gledišta, on to kao književni i standardni jezik sigurno jest. Ima svoje pomno izbaždarene izražajne vrijednosti i njihovu istančanu hijerarhiju. To je izraz kulture u sredinama kojima hrvatski jezik služi kao sredstvo komunikacije i ekspresije. Izvorni govornici po tome točno znaju što mu pripada, a što ne, koliko god inače slično, srodno, poznato i prepoznatljivo bilo. Nesigurni su u tome samo onoliko koliko su svi izvorni govornici na svijetu nesigurni prema nadosobnom autoritetu svojih književnih jezika.

U susjedstvu hrvatskoga rabe se drugi standardizirani južnoslavenski književni jezici: srpski, bošnjački i crnogorski, slovenski, makedonski i bugarski. Prva tri su i po svojim dijalekatskim obilježjima hrvatskomu vrlo usko srodni i stoga njegovim govornicima uvelike razumljivi, iako ne uvijek i u svemu i ne uvijek baš sasvim lako i točno. Stoga tu uglavnom nije potreban tumač osim kada se radi o terminološkim i frazeološkim tančinama. Zato se nekima čini da bi sve to valjalo uzimati kao da je jedan te isti književni jezik, a pripravnici su mu priznati tek to da je razuđen na „varijante“. Pa i kad govore o njima, frazeološki je dominantan kontekst u kojem su to onda „samo varijante“. Do toga im je najviše i stalo da ono što mi samorazumljivo doživljavamo kao hrvatski jezik bude „samo varijanta“. Na nju se onda ne treba osvrutati, nju ne treba njegovati i ona nema nikakvih prava, ne predstavlja nikakvu vrijednost, ne iziskuje nikakav obzir. Nema je u izobrazbi i školovanju. Nekima je tako prikladnije. Olakšava manipuliranje i vladanje na širem prostoru. No takvo izjed-

načivanje jasno različitoga, koliko god su te razlike tanke, nemoguće je drukčije nego kao pritisak. To je nasilje. Hrvatski narod i hrvatski glasači jasno su rekli što misle o tome. I time bi to pitanje trebalo biti skinuto s dnevnog reda. Ali i dalje nema mira.

Stoga valja nepopustljivo ustrajati na ustavnom statusu hrvatskoga jezika, na njegovu statusu kao jezika među jezicima svijeta. Tu nema mjesta nikakvoj pragmatičkoj elastičnosti. No to ne znači da treba zatvarati oči pred posebnim položajem hrvatskoga jezika u odnosu na spomenute druge južnoslavenske jezike. Oni, kao što svi znamo, doista predstavljaju mogućnost zajedničkoga prostora jezične komunikacije. U normalnim prilikama i pri razumnom i pragmatičkom pristupu ta se mogućnost na njoj primjeren način i ostvaruje. Ne pada nam na pamet da se kad udemo u Bosnu, Srbiju ili Crnu Goru jezično ponašamo kao da smo ušli u Mađarsku.

Nažalost, prilike već dugo nisu baš normalne i stanje duhova tu već dugo vremena otežava onakvo ponašanje kakvo bi inače bilo najpragmatičnije. To je uvelike posljedica pritiska da se srodno i slično, ali u svojoj različitosti razgovjetno, uzima kao da je posve isto, kao da je jedno. Taj pritisak, kako vidimo, ne jenjava niti u slobodi. Ne prestaje stoga dražiti i uzbuđivati, otežavati da se oko toga postavljamo razumno. Najneposrednije aktualne ostaju tako riječi kojima je u svoje vrijeme Julije Benešić odgovorio na anketu kojom se pripremao Novosadski dogovor: „Pustite nas na miru! Što nas više budete puštali na miru, to ćemo se oko jezika bolje slagati.“ Ali pritisak nije prestao. A samo ako potpuno prestane taj pritisak na izjednačavanje više jezika kao da su samo jedan, stvaraju se pretpostavke za razumno rješavanje jezičnih odnosa, kako načelnih, tako pragmatičnih.

Gdje se dosljedno poštuje sloboda i kulturni identitet, gdje se dosljedno poštuje kultura koju neki jezik izražava i posreduje, tu se može bez straha u opuštenoj porabi ubirati korist od međusobne razumljivosti književnih jezika koliko god ih se dosljedno razlikuje.

Mučan je bio doživljaj kad je visoka dužnosnica Haaškoga suda na televiziji progovarala slabim srpskim jezikom. I nije bilo mučno to što je taj jezik bio srpski i slab, jer tako je i toliko naučila, nego je bilo mučno to što je u tome bio impliciran zahtjev da moramo prihvatiti kako nam ona govori našim jezikom. A to se ne može iskreno prihvatiti. Stoga je od svega najbitnije oduprijeti se svakomu pokušaju da se hrvatskomu uskrati status posebnoga jezika, izravno ili neizravno. Popustiti u tome znači oslobađati bezobzirne i od svake obveze na obzirnost prema hrvatskomu jeziku. Tu treba biti željezno načelan. Poštivanje različitih identiteta i jezika koji ih izražavaju temeljno je napokon načelo udruživanja u Europsku Uniju.

Ne valja stoga dolaziti s nerazumnim zahtjevima niti protiviti se da se praktički iskoristi dalekosežna uzajamna razumljivost spomenutih južnoslavenskih književnih jezika, koliko to ostaje na sasvim pragmatičkoj razini i ne dira u vlastitost hrvatskoga jezika. Treba postojano zahtijevati da se on uvijek uzima u obzir kao samosvojan. Ne može se pristajati na to da se rabi srpski, pa da to bude kao da je hrvatski.

Ne će uvijek biti lako u praksi povlačiti tu granicu, ali mi moramo umjeti i to. Ne vrijedi ustrajati na nerazumnim zahtjevima i očekivanjima da se hrvatski svugdje poučava odvojeno od srodnih slavenskih jezika jer to dugoročno samo slabi međunarodni položaj hrvatskoga jezika. Na kraju krajeva ugrožava njegovu opstojnost u međunarodnom prostoru. No mora se zahtijevati da se uvijek od tih srodnih jezika, s kojima se može zajedno studirati, ipak jasno razlikuje kao poseban jezik i primjereno opisuje i poučava.

Na svim hrvatskim predstavnicima i pregovaračima koji uglavljaju položaj i porabu hrvatskoga jezika u Europskoj Uniji leži stoga vrlo velika odgovornost. Ovo je Vijeće bilo dužno upozoriti na to.

Ono mora reći i to da se nikako ne može pristati na to da u Europskoj Uniji bude samo jedan ured za prevođenje na hrvatski i druge njemu srodne jezike, pa kako god velika ta srodnost bila. Isto tako, ne može se na to pristajati niti na suđenjima pred Haaškim sudom. Temeljno je pravo svakoga optuženika da mu se barem presuda i njezino obrazloženje prevodi na jezik koji je doista njegov. Pri objavljivanju presude našim generalima to nije bilo tako. Protiv toga treba prosvjedovati i tražiti da se to više ne događa. Time se hrvatskomu jeziku uskraćuje status koji mu daje Ustav. A na to naša Vlada ne može pristajati.